

МОНГОЛ УЛСЫН САНГИЙН САЙД

15160 Улаанбаатар хот, Чингэлтэй дүүрэг,
С.Данзангийн гудамж, Засгийн газрын II байр,
Утас/факс: 26-74-68, <http://www.mof.gov.mn>

2016.03.21 № 4-1/1569

танай _____-ны № _____-т

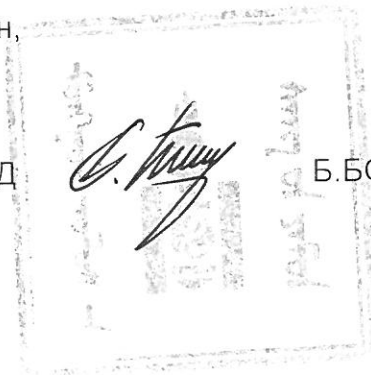
**МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
ДАРГА З.ЭНХБОЛД ТАНАА**

Төсвийн тухай хуулийн 55 дугаар зүйлд заасны дагуу Улсын Их Хурлын 2016 оны ээлжит сонгуулийн өмнөх "Монгол улсын эдийн засаг, санхүү, төсвийн төлөв байдлын талаарх мэдээлэл"-ийг хүргүүлж байна.

Иймд дээрх асуудлыг Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдаанд танилцуулах асуудлын жагсаалтад оруулж өгөхийг хүсье.

Хүндэтгэсэн,

САЙД

Б.БОЛОР

080807

САНГИЙН ЯАМ

**УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН 2012-2016 ОНЫ БҮРЭН
ЭРХИЙН ХУГАЦААН ДАХЬ ЭДИЙН ЗАСАГ,
САНХҮҮ, ТӨСВИЙН ТӨЛӨВ БАЙДЛЫН ТАЙЛАН**

Сангийн яам
Улаанбаатар хот
2016 он

Агуулга

БҮЛЭГ НЭГ. УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН СОНГУУЛИЙН 2012-2016 ОНЫ БҮРЭН ЭРХИЙН ХУГАЦААНД ЗАСГИЙН ГАЗРААС ХЭРЭГЖҮҮЛСЭН ЭДИЙН ЗАСАГ, САНХҮҮ, ТӨСВИЙН БОДЛОГО, ТҮҮНИЙ ҮР ДҮН	3
1.1. УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН 2012-2016 ОНЫ БҮРЭН ЭРХИЙН ХУГАЦААНД ХЭРЭГЖҮҮЛСЭН ЭДИЙН ЗАСГИЙН БОДЛОГО, ТҮҮНИЙ ҮР ДҮН.....	3
1.1.1. Монгол Улсын дотоодын нийт бүтээгдэхүүн, эдийн засгийн өсөлтийн байдал ..	3
1.1.2. Мөнгөний нийлүүлэлт, инфляци	5
1.1.3. Гадаад худалдаа, төлбөрийн тэнцэл, валютын ханш.....	5
1.1.4. Хөдөлмөр эрхлэлт, ажилгүйдэл, ядуурал	7
1.1.5. Барилга, хот байгуулалт	9
1.1.6. Зам, тээврийн салбар	11
1.1.7. Уул уурхайн салбар	13
1.1.7. Эрчим хүчний салбар	14
1.1.8. Хөдөө аж ахуйн салбар.....	15
1.2. УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН 2012-2016 ОНЫ БҮРЭН ЭРХИЙН ХУГАЦААНД ХЭРЭГЖҮҮЛСЭН САНХҮҮГИЙН БОДЛОГО, ТҮҮНИЙ ҮР ДҮН	18
1.2.1. Банкны салбар	18
1.2.2. Үнэт цаасны зах зээл	23
1.2.3. Даатгалын зах зээл.....	24
1.2.4. Бичил санхүү	26
1.3. УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН 2012-2016 ОНЫ БҮРЭН ЭРХИЙН ХУГАЦААНД ХЭРЭГЖҮҮЛСЭН ТӨСВИЙН БОДЛОГО, ТҮҮНИЙ ҮР ДҮН	29
1.3.1. Төсвийн гүйцэтгэл	29
1.3.2. Төсвийн зарлагад баримталсан бодлого, хэрэгжүүлсэн томоохон хөтөлбөр, арга хэмжээ, бодлогын өөрчлөлт болон салбаруудад авч хэрэгжүүлсэн төсвийн бодлогын арга хэмжээний талаар.	31
1.3.3. Татвар, орлогын чиглэлээр баримталсан бодлого, томоохон бодлогын өөрчлөлт, түүний үр дүнгийн тухай	32
1.4. ЭДИЙН ЗАСАГ, САНХҮҮ, ТӨСВИЙН БОДЛОГЫН ҮР ДҮН ТӨСВИЙН ТУСГАЙ ШААРДЛАГЫГ ХАНГАСАН БАЙДАЛ /2012-2016 ОН/	33
1.4.1. Төсвийн орлогын тусгай шаардлага.....	34
1.4.2. Төсвийн тэнцлийн тусгай шаардлага.....	34
1.4.3. Зарлагын өсөлтийн тусгай шаардлага.....	35
БҮЛЭГ ХОЁР. ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ӨР, БОЛЗОШГҮЙ ӨР ТӨЛБӨРИЙН ДҮН, ТҮҮНИЙ ЗАРЦУУЛАЛТ, НӨХЦӨЛ, ХУГАЦААНДАА ТӨЛӨГДӨӨГҮЙ ЗЭЭЛИЙН ҮНДСЭН ӨР БА ХҮҮГИЙН ТӨЛБӨРИЙН ДҮН	37
2.1. ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ӨРИЙН УДИРДЛАГЫН БОДЛОГО, ЗОРИЛТ	37

2.1.1. Өрийн удирдлагын тухай хууль, тогтоомж.....	37
2.1.2. Өрийн удирдлагын талаар цаашид баримтлах бодлогын зорилт.....	39
2.2. ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ӨРИЙН ӨНӨӨГИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ, ТӨСВИЙН ТУСГАЙ ШААРДЛАГА.....	39
БҮЛЭГ ГУРАВ. МОНГОЛ УЛСЫН ТӨСВИЙН ТОГТВОРЖУУЛАЛТЫН САНГИЙН ҮЛДЭГДЛИЙН НИЙТ ДҮН, ЭНЭ НЬ ТӨСВИЙН ТОГТВОРТОЙ БАЙДЛЫГ ХАНГАЖ БАЙГАА ЭСЭХ БОЛОН ДАРААГИЙН ХОЁР ЖИЛИЙН ХУГАЦААН ДАХЬ ТУХАЙН САНГИЙН ЭХ ҮҮСВЭРИЙН ӨӨРЧЛӨЛТИЙН ТУХАЙ ҮНЭЛГЭЭ	45
3.1. Төсвийн тогтворжуулалтын санд шилжүүлсэн эрдэс баялгийн орлого, сангийн зарлага.....	45
3.2. Сангийн хөрөнгийн удирдлага ба хүүгийн орлого.....	46
3.3. Төсвийн тогтворжуулалтын сангийн хуримтлалын талаарх Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн шаардлага, түүний хэрэгжилт.....	46
БҮЛЭГ ДӨРӨВ. СОНГУУЛИЙН ЖИЛД УИХ, ЗАСГИЙН ГАЗРААС ГАРГАСАН ШИЙДВЭР НЬ ДАРААГИЙН ЖИЛҮҮДИЙН САНХҮҮ, ТӨСВИЙН ТӨЛӨВ БАЙДАЛД НӨЛӨӨЛӨХ ҮЗҮҮЛЭЛТ.....	48
4.1. Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт тусгагдсан, хүлээгдэж байгаа арга хэмжээ, түүнд төсвөөс гаргах зардлын хэмжээ	48
4.2. Төсвийн зарлагын чиглэлээр	48
4.3. Татварын бодлогын чиглэлээр.....	49
БҮЛЭГ ТАВ. ИРЭХ ДӨРВӨН ЖИЛИЙН МАКРО ЭДИЙН ЗАСАГ, ТӨСВИЙН ТӨЛӨВ БАЙДЛЫН ТӨСӨӨЛӨЛ.....	50
5.1 Макро эдийн засгийн төлөв байдлын төсөөлөл.....	50
5.2. Төсвийн орлогын төсөөлөл.....	51
5.3. Төсвийн зарлагын төсөөлөл.....	52
5.4. Төсөвт ирэх ачаалал, хэрэгцээ шаардлага:	52
5.5. Дунд хугацааны төсвийн зарлагын хязгаарлалт	53
БҮЛЭГ ЗУРГАА. ЭДИЙН ЗАСАГ, САНХҮҮ, ТӨСВИЙН ДУНД ХУГАЦААНЫ ТӨСӨӨЛӨЛ НЬ УЛСЫН ИХ ХУРЛААР БАТЛАГДСАН ДУНД ХУГАЦААНЫ ТӨСВИЙН ХҮРЭЭНИЙ МЭДЭГДЭЛ, ЭСХҮЛ ТУХАЙН ЖИЛИЙН ТӨСӨВ, ТӨСВИЙН ТОГТВОРТОЙ БАЙДЛЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД ЗААСАН ТӨСВИЙН ТУСГАЙ ШААРДЛАГАД НИЙЦЭЖ БАЙГАА ТАЛААРХ ТАЙЛБАР	54
6.1. Төсвийн төсөөлөл нь төсвийн тусгай шаардлагыг хангаж буй талаар.....	54

БҮЛЭГ НЭГ. УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН СОНГУУЛИЙН 2012-2016 ОНЫ БҮРЭН ЭРХИЙН ХУГАЦААНД ЗАСГИЙН ГАЗРААС ХЭРЭГЖҮҮЛСЭН ЭДИЙН ЗАСАГ, САНХҮҮ, ТӨСВИЙН БОДЛОГО, ТҮҮНИЙ ҮР ДҮН

1.1. УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН 2012-2016 ОНЫ БҮРЭН ЭРХИЙН ХУГАЦААНД ХЭРЭГЖҮҮЛСЭН ЭДИЙН ЗАСГИЙН БОДЛОГО, ТҮҮНИЙ ҮР ДҮН

Монгол Улсын эдийн засаг 2012 онд 12.5 хувь, 2013 онд 11.6 хувь, 2014 онд 7.9 хувь, 2015 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр 2.3 хувиар тус тус өссөн байна. Дэлхийн эдийн засаг, ялангуяа, манай улсын худалдааны гол түнш БНХАУ-ын эдийн засгийн өсөлт удааширсан, эрдэс бүтээгдэхүүний үнэ сүүлийн жилүүдэд буурсан зэргээс шалтгаалан манай улсын эдийн засгийн өсөлт ийнхүү саарсан байна.

Дэлхийн банкны атласын аргаар тооцсон нэг хүнд ногдох ДНБ-ий хэмжээ 2014 оны эцэст 4280 ам долларт хүрч, 2012 онтой харьцуулахад 16.6 хувиар өссөн байна.

1.1.1. Монгол Улсын дотоодын нийт бүтээгдэхүүн, эдийн засгийн өсөлтийн байдал

Монгол Улсын ДНБ-ий хэмжээ 2015 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр 23.2 их наяд төгрөгт хүрч, 2012 оны эцсийн дүнтэй харьцуулахад 38.8 хувиар өссөн байна. Эдийн засгийн дундаж өсөлт 2012-2015 онд 8.6 хувь байсан нь уул уурхайн салбарын өсөлт, хөдөө аж ахуйн салбарын өсөлттэй холбоотой байна.

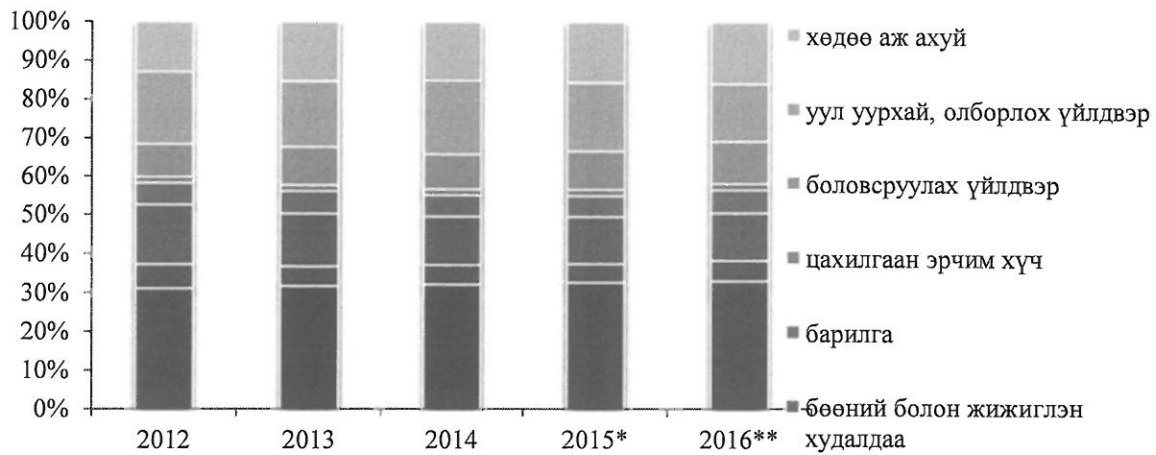
Энэ нь Оюу толгойн ил уурхайн олборлолт тогтворжсон, газрын тосны олборлолт жил тутам 40.0 орчим хувиар өсөж байсан, мөн 2012-2015 онд нийт мал сүргийн тоо 40.9 сая толгойгоос 56.0 сая толгойд хүрч, 2012-2014 онд хураан авсан үр тарианы хэмжээ 479.3 мянган тонноос 518.0 мянган тонн-д хүрсэнтэй холбоотой байна.

Өнгөрсөн дөрвөн жилийн хугацаанд хамгийн өндөр өсөлттэй байсан салбар нь санхүү болон даатгалын үйл ажиллагааны салбар бөгөөд 85.2 хувиар өссөн байна. 2012-2015 онд уул уурхайн салбар 59.8 хувиар, хөдөө аж ахуйн салбар 49.9 хувиар, мэдээлэл, харилцаа холбооны салбар 22.8 хувиар тус тус өсөв. Мөн Хөгжлийн банкны санхүүжилтээр хэрэгжүүлж буй цахилгаан, дулааны эрчим хүч, зам, гүүр зэрэг дэд бүтцийн ажлууд, түүнчлэн импортыг орлох, экспортыг дэмжих чиглэлийн төсөл, хөтөлбөрүүдийн үр дүнд боловсруулах салбарын үйлдвэрлэл 2012 оны эцэстэй харьцуулахад 16.4 хувиар өссөн байна.

Харин эдийн засгийн өсөлт саарснаас худалдааны салбарын өсөлт сүүлийн жилүүдэд буурсан бол шууд бус татварын бодит хэмжээ 2012 оны түвшинтэй харьцуулахад 2015 оны эцэст 20.0 хувиар буураад байна.

ДНБ-ий өсөлт 2016 оны хүлээгдэж буй гүйцэтгэлээр 4.1 хувь болохоор байгаа нь хөдөө аж ахуйн салбарын өсөлт /5.7 хувь/, боловсруулах аж үйлдвэрийн салбарын өсөлт /15.7 хувь/, цахилгаан дулааны салбарын өсөлт /10 хувь/-өөр хангагдахаар байна.

2016 оны эдийн засгийн бүтцийг 2012 онтой харьцуулахад боловсруулах аж үйлдвэрийн салбар, хөдөө аж ахуйн салбарын эзлэх хувь хэмжээ хамгийн ихээр нэмэгдсэн байна.

Эх сурвалж: Бүртгэл, статистикийн ерөнхий газар, Сангийн яам

* - урьдчилсан гүйцэтгэл

** - хүлээгдэж буй гүйцэтгэл

Эдийн засгийн өсөлтийн бүтцийг эцсийн ашиглалт талаас нь авч үзвэл 2012 онд Монгол Улсын эдийн засгийг хувийн, төрийн болон төрийн бус байгууллагын хэрэглээ 9.5 хувиар, нийт хуримтлал 10.2 хувиар тус тус өсгөсөн бол цэвэр экспорт 7.2 хувиар бууруулж, нийт дүнгээр эдийн засаг 12.5 хувиар өсөв. Харин 2015 онд Монгол Улсын эдийн засаг 2.4 хувиар өссөний 3.2 нэгжийг нийт хэрэглээ, 9.1 нэгжийг цэвэр экспорт бүрдүүлсэн бол хөрөнгө оруулалт 9.9 нэгжээр эдийн засгийг өсөлтийг бууруулсан байна.

Ашиглалтын аргаар тооцсон ДНБ-ий өсөлт

Эх сурвалж: Бүртгэл, статистикийн ерөнхий газар

* - урьдчилсан гүйцэтгэл

1.1.2. Мөнгөний нийлүүлэлт, инфляци

Мөнгөний нийлүүлэлт. Монгол Улсын мөнгөний нийлүүлэлт 2012 онд 7.6 их наяд төгрөг байсан бол 2015 онд 10.0 их наяд төгрөгт хүрч, 2012 оны жилийн эцсийн үзүүлэлттэй харьцуулахад 31.2 хувиар өссөн байна. Үүнд төгрөгийн хадгаламж 53.7 хувь, валютын хадгаламж 43.9 хувь, валютын харилцах 22.8 хувиар тус тус өссөн нь голлон нөлөөлөв. Харин төгрөгийн харилцах энэ хугацаанд 10.4 хувиар буурсан байгаа нь иргэд, аж ахуй нэгж байгууллагууд мөнгөн хуримтлал хийх хандлага ажиглагдаж байна. Зээлийн өрийн үлдэгдлийн хэмжээ 2012 оны эцэст 7.0 орчим их наяд төгрөг байсан бол 2015 онд 11.7 их наяд төгрөг болсон.

Инфляци. Монголбанк, Засгийн газар хамтран 2012 оны 10 дугаар сарын 22-ны өдрөөс “Гол нэрийн бараа, бүтээгдэхүүний үнийг тогтворжуулах” хөтөлбөр хэрэгжүүлж эхэлсэн бөгөөд хөтөлбөрийн хүрээнд “Хүнсний гол нэрийн бараа, бүтээгдэхүүний үнийг тогтворжуулах”, “Шатахууны жижиглэн худалдааны үнийг тогтворжуулах”, “Өргөн хэрэглээний импортын бараа, бүтээгдэхүүний өртгийг бууруулах”, “Барилгын салбарыг дэмжих, улмаар орон сууцны үнийг тогтворжуулах”, “Нүүрсний аюулгүйн нөөц бүрдүүлэх, түлш, эрчим хүчний салбарын өвөлжилтийн бэлтгэл хангах, эрчим хүчний үнэ, тарифыг тогтворжуулах дэд хөтөлбөр” гэсэн 5 дэд хөтөлбөр хэрэгжүүлсэн.

Уг хөтөлбөрийг хэрэгжүүлснээр нийлүүлэлтийн гаралтай инфляцийн дарамт багасч 2012 онд 14 хувьтай байсан инфляци 2015 онд 1.9 хувьд хүрч буураад байна. Тухайлбал, “Хүнсний гол нэрийн бараа, бүтээгдэхүүний үнийг тогтворжуулах хөтөлбөр”-ийн хүрээнд “Махны нөөц бүрдүүлэх, үнийг тогтворжуулах” дэд хөтөлбөр амжилттай хэрэгжсэн нь 2012 онд 44.0 хувьтай байсан махны үнийн өсөлт 2015 оны эцэст 23.4 хувиар буурсан нь инфляци буурахад гол нөлөө үзүүлэв. 2016 оны 2 дугаар сарын байдлаар жилийн инфляцийн түвшин 2 хувь байгаа бөгөөд оны эцэст нэг оронтой тоонд байхаар байна.

1.1.3. Гадаад худалдаа, төлбөрийн тэнцэл, валютын ханш

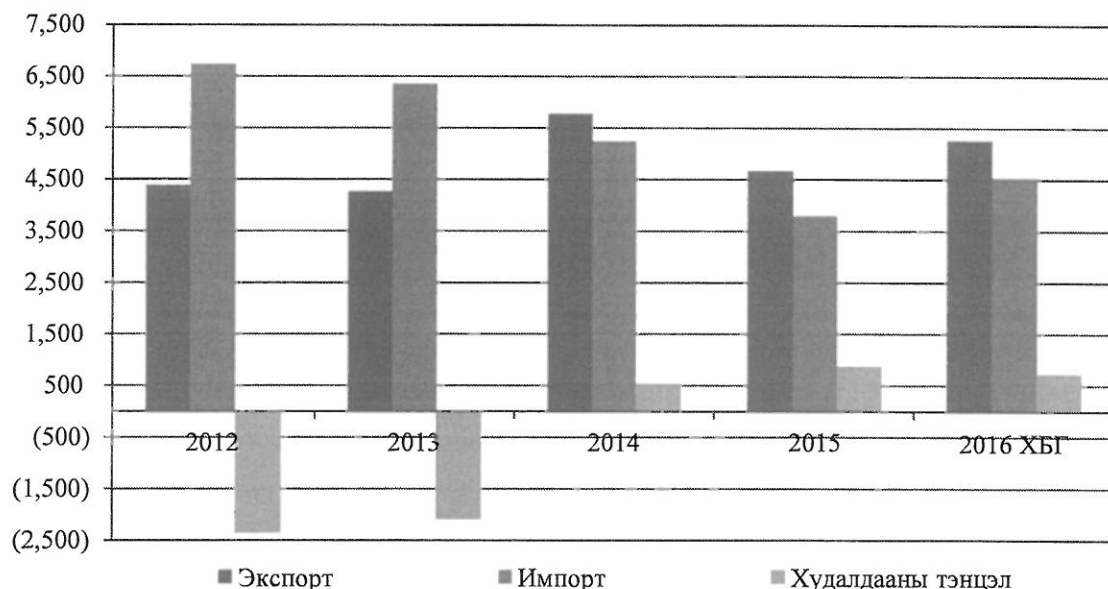
Гадаад худалдаа. Манай улсын гадаад худалдааны нийт эргэлт 2012 онд 11.1 тэрбум ам.доллар байсан бол 2015 оны эцэст 8.5 тэрбум ам.доллар болж, 23.9 хувиар буурсан байна. Үүнд дэлхийн эдийн засгийн өсөлт саарсан, гол нэрийн эрдэс бүтээгдэхүүний үнэ буурсан, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын хэмжээ багассан зэрэг нь голлон нөлөөлсөн байна. Гадаад худалдааны тэнцэл 2012 онд 2.4 тэрбум ам.долларын алдагдалтай байсан бол 2015 оны эцэст 872.3 сая ам.долларын ашигтай гарсан байна.

Экспортын хэмжээ 2012 онд 4.4 тэрбум ам.доллар байсан бол 2015 онд 4.7 тэрбум ам.доллар болж 6.5 хувиар өссөн байна¹. Импортын хувьд 2012 онд 6.7 тэрбум ам.доллар байсан бол 2015 онд 3.8 тэрбум ам.долларт хүрч 43.7 хувиар буурсан байна. Энэ нь гадаадын хөрөнгө оруулалтын хэмжээ буурсан, төгрөгийн ханш суларсан, нефтийн бүтээгдэхүүний үнэ буурсан зэрэгтэй холбоотой байна.

2016 оны хүлээгдэж буй гүйцэтгэлээр экспорт 12.6 хувиар, импорт 19.4 хувиар, гадаад худалдааны нийт эргэлт 15.7 хувиар тус тус өсөхөөр байна.

¹ Экспортын хэмжээ 2014 онд 5.8 тэрбум ам.долларт хүрсэн боловч эрдэс бүтээгдэхүүний үнийн бууралтаас шалтгаалан 2015 онд өмнөх оноос 19.0 хувиар буурсан.

Гадаад худалдааны тэнцэл, 2012-2016 он /сая ам.доллар/

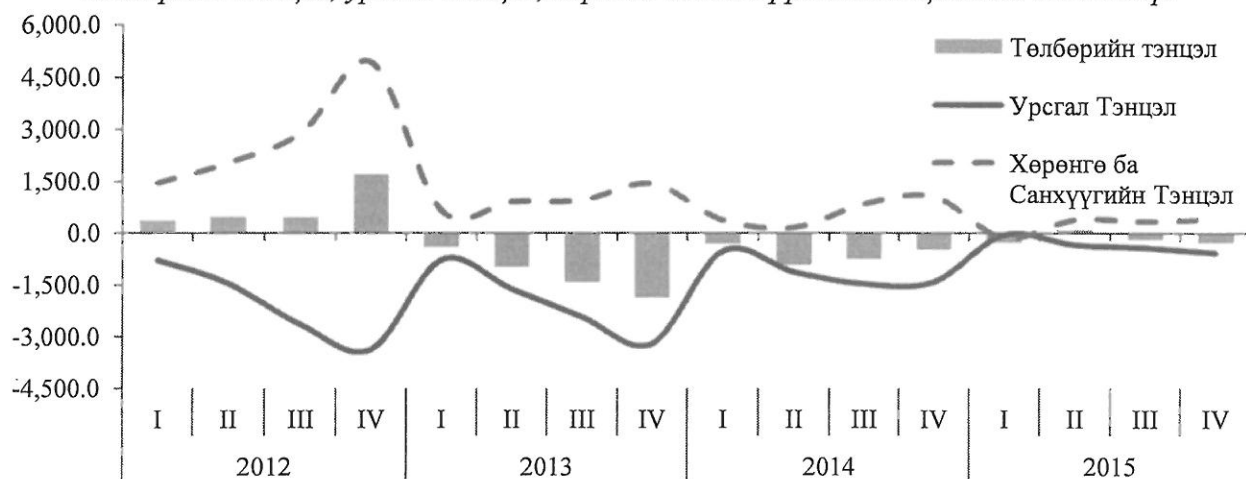
Эх үүсвэр: Гааль, татварын ерөнхий газар, Сангийн яам

Төлбөрийн тэнцэл. Хөгжлийн банкны олон улсын зах зээлээс татан төвлөрүүлсэн хөрөнгө, Чингис бондын эх үүсвэр, уул уурхайн салбарт хийгдсэн томоохон хөрөнгө оруулалтуудын нөлөөгөөр 2012 онд төлбөрийн тэнцлийн хөрөнгө ба санхүүгийн данс 4,929.5 сая ам.долларын ашигтай, харин урсгал данс 3,362.3 сая ам.долларын алдагдалтай гарснаар төлбөрийн тэнцэл 1,705.0 сая ам.долларын ашигтай гарав.

Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын хэмжээ 2013 онд огцом буурснаас хөрөнгө ба санхүүгийн дансны ашиг буурч, оны эцэст төлбөрийн тэнцэл 1,867.3 сая ам.долларын алдагдалтай гарав. Гол нэр төрлийн бараа бүтээгдэхүүний экспортын орлого 2014 онд нэмэгдсэнтэй холбоотойгоор оны эцэст төлбөрийн тэнцэл 471.1 сая ам.долларын алдагдалтай гарч, алдагдлын хэмжээ 3.9 дахин буурсан байна.

Импортын бууралттай холбоотойгоор 2015 онд урсгал тэнцлийн алдагдал багасч 567.1 сая ам.долларт хүрсэн тул төлбөрийн тэнцлийн алдагдал 268.1 сая ам.доллар боллоо.

Төлбөрийн тэнцэл, урсгал тэнцэл, хөрөнгө ба санхүүгийн тэнцэл /сая ам.доллар/

Эх үүсвэр: Монголбанк

Валютын ханш. Чингис бондыг олон улсын зах зээлд арилжаалсан, уул уурхайн салбарын хөрөнгө оруулалт нэмэгдсэн зэрэгтэй холбоотойгоор 2012 онд гадаад валютын албан нөөц 4,125.8 сая долларт хүрч, валютын ханш харьцангуй тогтвортой байсан байна. Гэвч 2013 оноос хойш төлбөрийн тэнцэл байнга алдагдалтай гарсан тул гадаад валютын албан нөөц буурсаар 2015 оны эцэст 1,323.1 сая ам.долларт хүрсэн байна.

Гадаад валютын нөөц багассантай холбоотойгоор 2012-2015 онд ам.долларын ханш жилд дунджаар 13.5 хувиар чангарч, 2015 оны эцэст 1,995.84 төгрөгт хүрсэн боловч (Монголбанкнаас зарласан сарын дундаж албан ханш), эрдэс баялаг экспортлогч, хөгжиж буй орнуудтай харьцуулахад ханшийн уналт харьцангуй удаан явагдаж байна.

Гадаад валютын албан нөөц ба валютын ханш

Эх үүсвэр: Монголбанк

1.1.4. Хөдөлмөр эрхлэлт, ажилгүйдэл, ядуурал

Хөдөлмөр эрхлэлт, ажилгүйдэл. 2015 оны 4 дүгээр улирлын түүвэр судалгааны дүнгээр 15 ба түүнээс дээш насны хүн ам 1,925.6 мянгад хүрсний дотор 60.5 хувь нь эдийн засгийн идэвхтэй, 39.5 хувь нь эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам байна. Эдийн засгийн идэвхгүй хүн амын дотор суралцагчдын хувийн жин нэмэгдсэн байна.

Ажилгүйдлийн түвшин 2012 онд 8.2 хувьтай байсан бол 2014 онд 7.9 хувьд хүрч 0.3 нэгж хувиар буурсан байна. Харин 2015 оны 4 дүгээр улирлын түүвэр судалгаагаар 8.3 хувьтай гарсан байна.

Хөдөлмөр эрхлэлтийн үндсэн үзүүлэлтүүд

Үзүүлэлт	2012	2013	2014	2015 IY улирал
15 ба түүнээс дээш насны хүн ам (мян.хүн)	1812.1	1937.1	1941.5	1925.6
Эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам (мян.хүн)	1151.1	1198.3	1205.6	1164.1
Ажиллагчид (мян.хүн)	1056.4	1103.6	1110.7	1067.6
Ажилгүй иргэд (мян.хүн)	94.7	94.7	95.9	96.5
Эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам (мян.хүн)	661.0	738.8	734.9	761.5
Ажиллах хүчний оролцооны түвшин (хувь)	63.5	61.9	62.1	60.5
Хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин (хувь)	58.3	57.0	57.2	55.4
Ажилгүйдлийн түвшин (хувь)	8.2	7.9	7.9	8.3

Эх сурвалж: Бүртгэл, статистикийн ерөнхий газар

Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих бодлогын хэрэгжилтийг хангах хүрээнд хөдөлмөрийн зах зээлийг идэвхжүүлэх, ажиллах хүчний ур чадварыг дээшлүүлэх, ажил олоход хүндрэлтэй буюу хөдөлмөрийн зах зээлд өрсөлдөх чадвар сул байгаа хэсэг бүлгийн ажиллах, хөдөлмөрлөх, орлого бий болгох боломжийг нэмэгдүүлэх зорилгоор 2013-2015 онд 13 төсөл, хөтөлбөрийг Хөдөлмөр эрхлэлтийн үндэсний зөвлөлөөр батлан хэрэгжүүлэв. Эдгээр хөтөлбөр, төсөлд нийтдээ 304.9 мянган иргэн хамрагдаж, 235.5 мянган ажлын байр бий болсон байна.

Хөдөлмөр эрхлэлт, хөдөлмөрийн зах зээлийн бодлогыг үйлдвэржилт, бүтээн байгуулалттай уялдуулах, ажиллах хүчний эрэлт, нийлүүлэлтийг тэнцвэржүүлэх, ажиллах хүчний оролцоог боломжит түвшинд хүргэх, салбар дундын уялдаа, холбоог сайжруулах замаар 150 мянгаас дээш ажлын байр бий болгохоор “Ажилтай, орлоготой Монгол хүн” үндэсний хөтөлбөрийг Засгийн газрын 2013 оны 154 дүгээр тогтоолоор батлан хэрэгжүүллээ.

Хөдөлмөрийн зах зээл

Үзүүлэлт	2012	2013	2014	2015
Ажлын байрны захиалгын тоо	104056	219013	114377	77699
Ажилд зуучлагдсан иргэний тоо	34799	65632	54367	49739
Ажилд зуучлалын гүйцэтгэл	33.4	30.0	47.5	64.0
Ажлын шинэ байранд орсон иргэний тоо	54695	59816	55909	50725
Бүртгэлтэй ажилгүй иргэний тоо	35776	42772	36970	32788

Эх сурвалж: Хөдөлмөрийн яам

Цалин, хөлс. Цалин хөлсний зохистой тогтолцоог бүрдүүлэх зорилгоор Хөдөлмөр, нийгмийн зөвшлийн гурван талт үндэсний хорооны 2012 оны 3 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Цалин хөлсний талаар үндэсний хэмжээнд баримтлах бодлого”-д тусгагдсан ажиллагчдын хөдөлмөрийн хөлсний тарифын сүлжээг нэвтрүүлэх, инфляци, бүтээмжийн өсөлтөөр цалин хөлсийг нэмэгдүүлэх, байгууллагын цалин хөлсний зохицуулалтад удирдамж болгох “Ажлын байрны үнэлгээ хийх, ажил мэргэжлийг бүлэглэх, зэрэглэх аргачлал”, “Аж ахуйн нэгж байгууллагад хөдөлмөрийн норм, норматив тогтоох аргачлал”, “Аж ахуйн нэгж, байгууллагад хөдөлмөрийн бүтээмж тооцох аргачлал”-ыг тус тус батлан мөрдүүлж байна.

Өргөн хэрэглээний бараа, бүтээгдэхүүний үнэд нөлөөлөхгүйгээр цалин, тэтгэврийн хэмжээг нэмэгдүүлэх зорилгоор цалин, тэтгэврийг нийтэд зарлахгүйгээр салбар бүрээр нэмэх арга хэмжээг 2014 онд авч хэрэгжүүлж, эрүүл мэндийн салбарын төрийн албан хаагчдын албан тушаалын цалингийн сүлжээ, цалингийн доод жишгийг 20.0 хувиар, бусад салбарын төрийн албан хаагчдын албан тушаалын цалингийн сүлжээ, цалингийн доод жишгийг 15.0 хувиар тус тус нэмэгдүүлсний үр дүнд төрийн албан хаагчдын сарын дундаж цалин 2012 онд 565.7 мянган төгрөг байсан бол 2015 онд 700.6 мянган төгрөг болов. Улсын хэмжээнд ажиллагчдын сарын дундаж цалин 792.8 мянган төгрөгт хүрч, 2012 оноос 42.2 хувиар нэмэгдсэн байна.

Ядуурал. Монгол Улсын ядуурлын түвшин 2012-2014 оны хооронд 27.4 хувиас 21.6 хувь боллоо. 2012 онд Ядуурлын шугам буюу хүн амын амьжиргааны доод түвшин Улаанбаатар хотод 126.5 мянган төгрөг, хөдөөд дунджаар 115.7 мянган төгрөг байсан бол

2014 онд Улаанбаатар хотод 169 мянган төгрөг, хөдөөд дунджаар 147.6 мянган төгрөг болсон байна.

Ядуурлын үндсэн үзүүлэлт

	Улсын дундаж		Хот		Хөдөө	
	2012	2014	2012	2014	2012	2014
Ядуурлын хамралтын хүрээ	27.4	21.6	23.2	18.8	35.5	26.4
Ядуурлын гүнзгийрэлт	7.1	5.2	6.2	4.9	8.8	5.8
Ядуурлын мэдрэмж	2.7	1.9	2.4	1.9	3.2	2

Эх сурвалж: Бүртгэл, статистикийн ерөнхий газар

Ядуу хүн амын дундаж хэрэглээ ядуурлын шугамаас хэдэн хувиар доогуур байгааг хэмждэг ядуурлын гүнзгийрэлтийг харвал 2012 онд 7.1 хувь байсан бол 2014 онд 5.2 хувь болж 1.9 нэгжээр буурсан. Түүнчлэн ядуу хүн амын орлого хуваарилалт ядуурлын хамгийн доод түвшинд хэр зэрэг байгааг харуулдаг ядуурлын мэдрэмжийн үзүүлэлт мөн 0.8 хувиар буурсан байгаа нь ядуурлын түвшинд чанарын хувьд ахиц гарсныг харуулж байна.

НҮБ-ийн “Хүний хөгжлийн илтгэл”-д тооцдог орлогын бус ядуурлын үзүүлэлт болох “Олон хэмжээст ядуурлын индекс” 2010 онд 0.065 байсан бол 2015 оны ХХИ-д 0.047 болж сайжирсан байна.

Засгийн газар иргэдийн амьжиргааг дээшлүүлэх чиглэлээр УИХ-аас баталсан “Нийгмийн халамжийн тухай”, “Төрөөс тэтгэврийн шинэчлэлийн талаар баримтлах бодлого /2015-2030/”, “Хүүхдийн эрхийн тухай”, “Хүүхэд харах үйлчилгээний тухай”, “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай”, “Хамтын тэтгэврийн тухай”, “Ирээдүйн тэтгэврийн нөөц сангийн тухай” болон холбогдох бусад хуулиудын хэрэгжилтийг ханган ажиллаж байна.

1.1.5. Барилга, хот байгуулалт

Монгол Улсын Засгийн газар, Монголбанкны хооронд “Гол нэрийн бараа, бүтээгдэхүүний үнийг тогтворжуулах дунд хугацааны хөтөлбөрийг хамтран хэрэгжүүлэх харилцан ойлголцлын санамж бичиг”-ийг 2012 оны 10 дугаар сарын 22-ны өдөр байгуулав. Монголбанкны Ерөнхийлөгч, Барилга, хот байгуулалтын сайдын 2013 оны 01 дүгээр сарын 09-ний өдрийн А-2/06 дугаар хамтарсан тушаалаар “Барилгын салбарыг дэмжих, улмаар орон сууцны үнийг тогтворжуулах” дэд хөтөлбөрийг батлан хэрэгжүүлэв.

Дэд хөтөлбөрийн хүрээнд гол нэр төрлийн барилгын материалын дотоодын үйлдвэрлэлд импортыг орлоход зориулж ААН-үүдэд нийт 330.4 тэрбум төгрөгийн зээлийг банкуудаар дамжуулан олгосон.

Засгийн газраас дотоодын цементийн үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх, импортын цементийг бууруулах хүрээнд 2014 онд Хөтөлийн “Цемент-шохой” ТӨХК-ийн хүчин чадлыг 1.0 сая тонноор нэмэгдүүлж, 2015 онд “Монполимет” ХХК 1.0 сая тонн цементийн үйлдвэрийг шинээр барьж ашиглалтад оруулсан бол “МАК” ХХК 1.0 сая тонн цементийн үйлдвэрийг шинээр барьж энэ онд ашиглалтад оруулахаар ажиллаж байна.

Барилгын үйлдвэрлэлийг улирлын хамааралгүй болгох нөхцөл нь барилга байгууламжийг угсармалжуулах, энэ чиглэлийн материалын үйлдвэрийг хот, хөдөөд бий болгож, угсармал хийц, эдлэл, технологийн үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх явдал юм. Иймд

“Байшин үйлдвэрлэх комбинат-1”-ийг сэргээн жилд 5000 айлын орон сууц барих угсармал хавтгайлж үйлдвэрлэхэд зориулан Чингис бондоос 14.0 сая ам.долларын зээлийг олгож, 2016 онд ашиглалтад оруулна.

“Бага хүчин чадлын цэвэрлэх байгууламж, техникийн ерөнхий шаардлага” багц стандарт, “Бохир ус цэвэрлэх бага хүчин чадлын цэвэрлэх байгууламж” 1-Г2.907.9, 2-Г2.907.9 давтан хэрэглэх 7 дэвтэр бүхий зургийн цомог, “Ариутгах татуурга, гадна сүлжээ ба байгууламж” /БНБД 40-01-06, “Ус хангамжийн газар доорх сүлжээг хуванцар хоолойгоор шинэчлэх Хэсэг 1. Ерөнхий зүйл” ISO 11298-1:2010 стандартыг үндэсний стандарт болгох зэрэг нийтдээ 23 норм, стандартыг шинэчлэх буюу шинээр боловсруулан мөрдүүлэв.

Улсын төсвийн болон гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулалтаар “Аймаг бүрт 1000 айлын орон сууцны инженерийн шугам сүлжээ”, “Сумын төвийн шинэчлэл”, “Улаанбаатар хотын гэр хорооллыг дахин төлөвлөлт хийж, инженерийн шугам сүлжээ шинээр барих”, Улаанбаатар хотод “Яармаг”, “Буянт-Ухаа”, “Баянголын ам” зэрэг орон сууцны 17 иж бүрэн хорооллын эхний ээлжийн барилгажилтын ажлыг инженерийн дэд бүтцийн хамт барьж байгуулах зэрэг томоохон төсөл, арга хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлэн ажиллав.

Түүнчлэн Азийн Хөгжлийн банк, Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Хөгжлийн хөтөлбөр, Бүгд Найрамдах Франц Улс, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын Засгийн газрын хөнгөлөлттэй зээл, Хөгжлийн банкны санхүүжилтээр “Хот байгуулалтын салбарын төсөл”, “Замын-Үүдийн дэд бүтцийг сайжруулах төсөл”, “Дэд бүтэц төсөл”, “Эрдэнэт хотын бохир ус цэвэрлэх байгууламж төсөл”, “Өмнөговь, Дорноговь аймгийн хот байгуулалт, хилийн ойролцоо суурин газрын хөгжлийн төсөл”, “Дархан хотын бохир усны менежментийн төсөл МОН 3244/3245”-үүдийг амжилттай хэрэгжүүллээ.

Цэвэр усны шугам сүлжээ

Эх үүсвэр: Барилга, хот байгуулалтын яам

Бохир усны шугам сүлжээ

Эх үүсвэр: Барилга, хот байгуулалтын яам

Дээрх төсөл, арга хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлсний үр дүнд аймаг, нийслэлд дулааны шугам 117 км, цэвэр усны шугам 368 км, бохир усны шугам 231.6 км, 29 гүний худгийг шинээр ашиглалтад оруулж, 14 цэвэрлэх байгууламжийг өргөтгөн шинэчилснээр ус, дулаан хангамж, ариутгах татуургын хүчин чадал нэмэгдэж, найдвартай ажиллагаа сайжирч, хүн амын ажиллаж, амьдрах нөхцөл сайжирлаа.

Монгол Улсын Засгийн газрын 2013 оны 118 дугаар тогтоол, 2014 оны 263 дугаар тогтоолоор Улаанбаатар хотод орон сууцны 10 хотхон хороолол, гэр хорооллын 12 байршилд инженерийн дэд бүтцийн барилга байгууламж, шугам сүлжээ барихад шаардагдах 416.0 тэрбум төгрөгийг Чингис бондын хөрөнгөөр санхүүжүүлэв.

Засгийн газрын 2015 оны 248 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Түрээсийн орон сууц” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж орон нутагт 4000 айлын, нийслэлд 16000 айлын түрээсийн орон сууцыг ашиглалтад оруулахаар ажиллаж байна. Орон сууц худалдан авах иргэдийг жилийн 8 (± 1) хувийн хүүтэй орон сууцны ипотекийн зээлд хамруулав.

Улаанбаатар хотын гэр хорооллын дахин төлөвлөлтийн бүс, алслагдсан дүүрэг, 21 аймгийн нутаг дэвсгэрт орон сууц худалдан авах 5.0 хувийн хүүтэй зээлийг олгож эхлээд байна. 2016 оны 3 дугаар сарын 15-ны байдлаар 2013-2015 оны хооронд 8 хувийн хүүтэй зээл авсан 3085 иргэний 125.3 тэрбум төгрөгийн зээлийг 5 хувьд шилжүүлээд байна.

1.1.6. Зам, тээврийн салбар

Монгол Улсын зам, тээврийн салбар нь эдийн засгийн өсөлтийг хангахуйц зам, тээврийн сүлжээг өргөжүүлэн хөгжүүлэх, хэрэглэгчийн эрэлт хэрэгцээнд нийцсэн аюулгүй, ая тухтай үйлчилгээг үзүүлэх эрхэм зорилгын хүрээнд авто зам, авто тээвэр, иргэний нисэх, төмөр зам, далай ашиглалт, усан замын тээвэр гэсэн төрлөөр хөгжиж байна.

Дээрх үндсэн зорилгын хүрээнд 2012-2016 онд хатуу хучилттай авто зам, тээвэр логистикийн төв, төмөр замын I болон II үе шатны суурь бүтцийг барьж байгуулах, олон улсын шинэ нисэх буудал барих зэрэг зам, тээврийн дэд бүтцийн бүтээн байгуулалтын томоохон төслүүдийг хэрэгжүүлж байна.

Авто зам. 2012-2016 онд аймгийн төвүүдийг нийслэл хоттой хатуу хучилттай авто замаар холбох зорилтыг дэвшүүлэн ажиллаж 2015 онд 15 аймгийг нийслэл хоттой хатуу хучилттай авто замаар холбосон байна. Тодруулбал, Төв, Архангай, Өвөрхангай, Булган, Хөвсгөл, Орхон, Сэлэнгэ, Дархан-Уул, Говьсүмбэр, Хэнтий, Сүхбаатар, Дорноговь, Дундговь, Өмнөговь, Баянхонгор.

Манай улс 2012 онд нийт 2038.8 км хатуу хучилттай улсын чанартай авто замтай байсан бол 2013 онд 1824.7 км, 2014 онд 831.4 км, 2015 онд 989.7 км хатуу хучилттай авто замыг шинээр барьж, ашиглалтад оруулснаар нийт улсын чанартай авто замын 44.9 хувь буюу 2015 онд 5684.6 км нь хатуу хучилттай авто замтай болов.

Авто замын бүтээн байгуулалтын ажилд 2012-2015 онд шинээр нийт 4600 орчим ажлын байр бий болж, 318 машин механизм, тоног төхөөрөмжийг худалдан авсан байна.

Эх үүсвэр: Барилга, хот байгуулалтын яам

Монгол Улсын Засгийн газраас 2012-2016 онуудад 8 улстай улс хоорондын болон дамжин өнгөрөх авто тээврийн харилцааны тухай хэлэлцээр байгуулж, мөн олон улсын 5 конвенц, 2 хэлэлцээрт нэгдэн ороод байна.

Төмөр зам. Төмөр замын I, II болон III үе шатны суурь бүтцийг барьж байгуулах хүрээнд “Төрөөс төмөр замын тээвэрлэлтийн талаар баримтлах бодлогын хэрэгжилтийг хангах тухай” Монгол Улсын Их Хурлын 2014 оны 64 дүгээр тогтоолд заасны дагуу Тавантолгой-Гашуунсухайт, Хөөт-Бичигт чиглэлийн төмөр замын шинэ шугамыг 1435 мм-ийн царигтай, Арцсуурь-Эрдэнэт, Тавантолгой-Сайншанд-Баруун-Урт-Хөөт-Чойбалсан, Хөөт-Нөмрөг чиглэлийн төмөр замын шинэ шугамыг 1520 мм-ийн царигтай барихаар ажиллаж байна.

“Шинэ төмөр зам” төслийн хүрээнд Ухаахудаг-Гашуунсухайтын чиглэлийн 225 км төмөр замыг барих төмөр замаар тээвэрлэх ачааны хэмжээ жилд дунджаар 20-30 сая тонноор нэмэгдэх юм. Эрдэнэт-Овоотын чиглэлийн төмөр замыг төр-хувийн хэвшлийн түншлэлээр барихаар 2015 оны 8 дугаар сард “Нортерн рейлвейс” ХХК-тай гэрээ байгуулан, бүтээн байгуулалтын ажлыг энэ онд эхлүүлэхээр төлөвлөж байна. Түүнчлэн ОХУ-тай “Улаанбаатар төмөр замын шинэчлэл, хөгжлийн стратегийн түншлэлийн тухай” хэлэлцээрийг байгуулж, цаашдын олон жилийн хөгжлийн чигийг тодорхойлов. Төмөр замын тээврийн асуудлаарх Монгол Улс, ОХУ, БНХАУ-ын гурван талт яриа хэлэлцээний механизмыг бүрдүүлэв.

Иргэний нисэх, агаарын тээвэр. Уул уурхайн үйлдвэрлэл, аялал жуулчлалын салбартай уялдан ачаа тээвэр, зорчигч тээвэрлэлтийн эргэлт сүүлийн жилүүдэд эрчимтэй

нэмэгдэж байгаа тул агаарын хөлгийн паркийн хүчин чадлаа нэмэгдүүлэх, өрсөлдөх чадвараа сайжруулах чиглэлээр ажиллаж байна.

Олон улсын нисэх буудлын шинэчлэлийн хүрээнд Төв аймгийн нутаг дахь Хөшигтийн хөндийн нисэх буудлын барилгын ажлыг 2013 оноос эхлүүлсэн бөгөөд жилд 3 сая зорчигч хүлээн авах хүчин чадалтай, 3600 м урт хөөрч буух зурвастай, агаарын хөлгийн 6 хүзүүвч бүхий нийт 96000 м2 талбай хамарсан шинэ нисэх буудлыг 2017 онд бүрэн ашиглалтад оруулахаар ажиллаж байна.

Мөн “МИАТ” ТӨХК-д “Үндэсний агаарын тээвэрлэгч” статус олгосноор олон улсын агаарын тээврийн салбарт өрсөлдөх, үйл ажиллагаагаа өргөжүүлэх боломж нэмэгдэв.

“МИАТ” ТӨХК нь Бойнг 767-300 ER болон Бойнг 737-800 загварын агаарын хөлөгтэй болсноор олон улсын нислэгийн давтамжийг нэмэгдэх, аяллын шинэ чиглэл нээх боломжууд бүрдсэн тул Ази, Европ чиглэлийн нислэгийн сүлжээг өргөжүүлэн Франкфурт, Сингапур, Манжуур, Хайлаар, Эрээн чиглэлийн нислэгүүдийг шинээр нээв.

Зам, тээврийн салбарт 2012-2015 онд нийт 127 стандартыг шинээр батлуулав. Үүнээс: Төмөр замын салбарт 53, Авто замын салбарт 37, Автотээврийн салбарт 35, иргэний нисэхийн салбарт 2 стандартыг тус тус шинэчлэн боловсруулав. Нийт боловсруулсан стандартын 30 гаруй хувь нь олон улсын стандарт, үлдсэн нь Монгол Улсын үндэсний стандарт байна. Салбарын үйлчилгээнд олон улсын болон бүс нутгийн стандартуудыг ашиглах болсноор үйлчилгээний чанар, үр өгөөж нэмэгдэх, олон улсын хэмжээнд өрсөлдөхүйц үйлчилгээ үзүүлэх боломж бүрдээд байна.

1.1.7. Уул уурхайн салбар

Засгийн газар уул уурхайн салбарын хөрөнгө оруулагчид байгаль орчинд сөрөг нөлөө багатай тэргүүний техник, технологи нэвтрүүлэх, эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх таатай нөхцөл бүрдүүлэхээр ажиллаж байна.

2015 оны 12 дугаар сарын 31-ний байдлаар 1835 хайгуулын, 1494 ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл хүчин төгөлдөр байгаа нь талбайн хэмжээгээр Монгол Улсын нийт газар нутгийн 8.9 хувийг хамарч байна.

Манай улсад алт, зэс, молибдени, цайр, нүүрс, төмрийн хүдэр, хайлуур жонш, цагаан тугалга, гянтболд, барилгын материалын түүхий эд зэрэг 10 гаруй нэр төрлийн уул уурхайн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж байгаа ч дийлэнхэд нь гүн боловсруулалт хийгдэхгүй байгаа тул эцсийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэхийг чухалчилж байна. Одоогийн байдлаар “Эрдмин” ХХК зэс үйлдвэрлэхээс гадна зэс утас үйлдвэрлэж байна. Түүнчлэн жилд 15.0 мянган тонн катодын зэс үйлдвэрлэх үйлдвэрийг “Ачит Ихт” ХХК ашиглалтад оруулаад байгаа бол “Хөх Ган” ХК Эрдэнэт хотод шингэн ширэмний үйлдвэрийг ашиглалтад оруулаад байна.

Уул уурхайн гол нэрийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл 2012-2015

	Бүтээгдэхүүн	2012	2013	2014	2015
1	Баяжмал дахь зэс, мян.тн.	121.7	186.7	249.2	311.7
2	Баяжмал дахь молибдени, тн.	1903.6	1754.1	1999.4	2557.3
3	Нүүрс, сая тн.	28.6	29.2	24.4	23.9
4	*Алт, кг	5995.0	8904.4	11503.8	14556.2
5	Катодын зэс, тн.	2120.3	2201.4	6992.4	14989.5

6	Төмрийн хүдэр, сая тн.	7.561	6.011	10.3	6.2
7	Цайрын баяжмал, мян.тн.	119.1	104.1	93.2	89.6
8	Газрын түүхий тос, мян. тонн	526.0	726.3	1010.3	1100.0

**Уул уурхайн яам, Алт олборлолтод Оюутолгойн зэс, алтны баяжмал дахь алтыг оролцуулж тооцоогүй болно.*

Уул уурхайн салбарын зарим үзүүлэлт 2012-2015

Он	2012	2013	2014	2015
Үзүүлэлт				
<i>Монгол Улсын нутаг дэвсгэрийн геологийн 1:50000-ны масштабын зураглал, ерөнхий эрлийн ажилд хамрагдах хувь</i>	29.1	31.1	32.0	34.0
<i>Газрын түүхий тосны экспорт, мян.баррель</i>	3568.0	5243.8	6885.1	8236.7
<i>Нүүрсний экспорт, сая тонн</i>	20.9	18.4	19.5	14.4
<i>Зэсийн баяжмалын экспорт, мян.тонн</i>	574.3	649.8	1379.0	1477.8

Эх үүсвэр: Уул уурхайн яам, Бүртгэл, статистикийн ерөнхий газар

1.1.7. Эрчим хүчний салбар

Эрчим хүчний салбар 2015 онд 5495.6 сая.кВтц цахилгаан эрчим хүч 7509.7 мян.Гкал дулааны эрчим хүч үйлдвэрлэсэн нь 2014 оныхоос 4.4 хувиар өслөө.

Гэр хорооллын айл өрхийн цахилгаан халаагуур хэрэглэх үйл ажиллагааг дэмжих, агаарын бохирдлыг бууруулах зорилгоор төвийн бүсийн гэр хорооллын айл өрхийн шөнийн цагт хэрэглэсэн цахилгаан эрчим хүчний үнийг 50 хувиар бууруулаад байна. Шөнийн цагийн цахилгаан эрчим хүчний үнийн хөнгөлөлтөд 120.0 мянга орчим айл өрх хамрагдаж, 2015 оны 12 дугаар сард шөнийн цагт хэрэглэсэн 17.8 сая кВтц цахилгаан эрчим хүчинд 1.4 тэрбум орчим төгрөгийн хөнгөлөлт үзүүлэв.

“ДЦС-3”-ын суурилагдсан хүчин чадлыг 50 МВт-аар өргөтгөсөнөөр станцын цахилгаан эрчим хүчний үйлдвэрлэл 186 МВт, дулаан үйлдвэрлэл 585 Гкал/ц-д тус тус хүрч, төвийн бүсийн эрчим хүчний системийн цахилгааны хэрэглээний 17.5 хувь, Улаанбаатар хотын дулааны хэрэглээний 32 хувийг хангах болов.

“ДЦС-4”-ийн хүчин чадлыг нэмэгдүүлснээр цахилгаан үйлдвэрлэл 100 МВт, дулаан үйлдвэрлэл 180 Гкал-аар тус тус нэмэгдэв.

Амгалан дулааны станцын барилга угсралтын ажлыг дуусгаж, 2015 онд үйл ажиллагааг нь эхлүүлэв. “Амгалан дулааны станц” ашиглалтад орсноор Улаанбаатар хотын зүүн хэсгийн хэрэглэгчийн дулаан хангамж сайжирч, шинээр 40 мянган хэрэглэгчдийг дулаанаар хангаж байна.

“Багануурын 700 МВт-ын цахилгаан станц”, “Дулааны цахилгаан станц-5” төслийн гүйцэтгэгчтэй концессын гэрээ болон “Цахилгаан эрчим хүч худалдах, худалдан авах гэрээ”-г байгуулж, “Баруун бүсийн 60 МВт-ын дулааны цахилгаан станц”, “Дорнод бүсийн 100 МВт-ын дулааны цахилгаан станц”-ийн концессын гэрээний хэлцэл, “Бөөрөлжүүтийн цахилгаан станц”-ын гүйцэтгэгчтэй “Цахилгаан эрчим хүч худалдах,

худалдан авах гэрээ”-ний хэлцэл, “Тавантолгойн 450 МВт-ын дулааны цахилгаан станц”-ын гүйцэтгэгчийг сонгон шалгаруулах бэлтгэл ажил хийгдэж байна.

“Эгийн голын усан цахилгаан станц”, “Эрдэнэтийн дулааны цахилгаан станцын хүчин чадлыг 35 МВт-аар нэмэгдүүлэх”, “Улаанбаатар-Мандалговийн 330 кВ-ын 2 хэлхээт цахилгаан дамжуулах агаарын шугам, дэд станцыг барих”, Засгийн газрын 2015 оны 459 дугаар тогтоолоор Архангай, Баянхонгор, Говь-Алтай, Говьсүмбэр, Дундговь, Завхан, Өвөрхангай, Хэнтий, Төв аймгийн төвүүдэд дулааны эх үүсвэр, дулааны шугам барих төслийн санхүүжилтийн асуудлыг шийдвэрлээд байна.

Улаанбаатар хотын хэмжээнд нийт 291.8 км цахилгаан дамжуулах шугам, 466 дэд станцыг ашиглалтад оруулж, 27000 хэрэглэгчийг цахилгаан эрчим хүчээр хангалаа.

Эрчим хүчний салбарын үйлдвэрлэл, импорт 2012-2016

№	Үзүүлэлт	2012	2013	2014	2015*	2016**
1	Үйлдвэрлэсэн цахилгааны эрчим хүч, сая кВт.ц	4536.4	4815.6	5392.0	5495.6	5775.7
2	Үйлдвэрлэсэн дулааны эрчим хүч, мян Гкал	6429.6	6558.1	7321.8	7747.8	7859.8
3	Цахилгаан эрчим хүчний импорт, сая кВтц	366.0	1195.5	1349.2	1436.7	1593.4

Эх үүсвэр Эрчим хүчний яам, Бүртгэл, статистикийн газар

* - урьчилсан гүйцэтгэл

** - Хүлээгдэж буй гүйцэтгэл

2016 онд “Хүртгээмжтэй эрчим хүч” гэсэн зорилтыг дэвшүүлж, энэ хүрээнд эрчим хүчний системийн бие даасан байдлыг хангах, томоохон хүчин чадлын эх үүсвэрүүдийг барих ажлыг эхлүүлэх, эрчим хүчний импортын хараат байдлаас гарах, эрчим хүчний нэгдсэн системийг бий болгохоор ажиллаж байна.

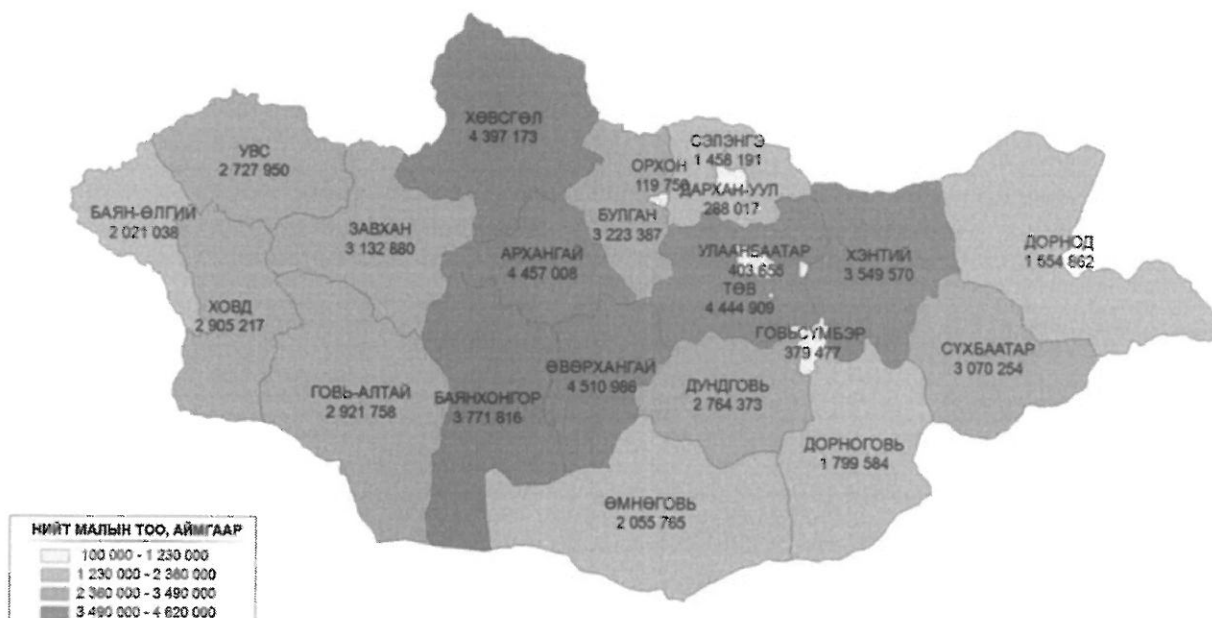
1.1.8. Хөдөө аж ахуйн салбар

Хүнс, хөдөө аж ахуйн салбарын ДНБ-д эзлэх хувь

	2013	2014	2015
ХАА	13.4	13.3	13.7
Хүнсний үйлдвэрлэл	4.1	4.1	4.3
Хүнс, ХАА-н салбар	17.5	17.4	18.0

Эх үүсвэр: Хүнс, хөдөө аж ахуйн яам

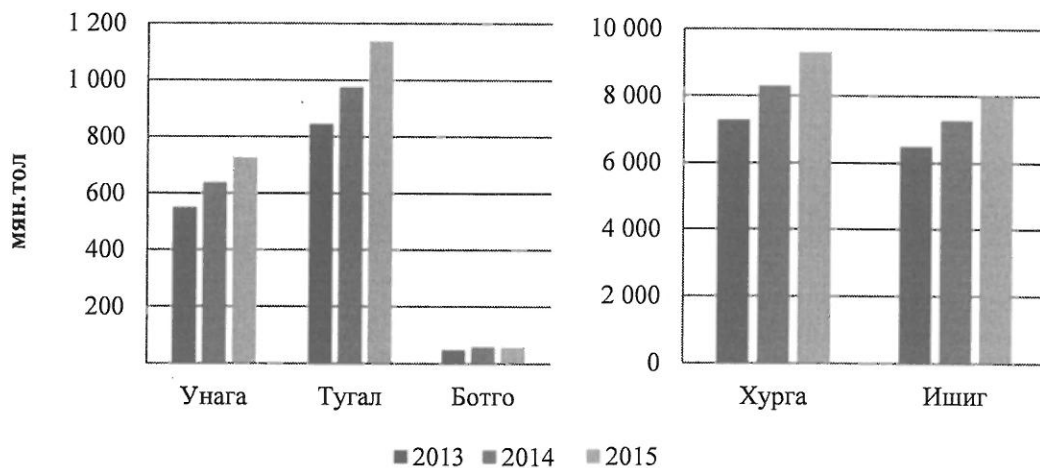
Мал аж ахуй. Улсын хэмжээгээр 2015 онд 55,979.8 мян.толгой мал тоологдсон нь 2014 оныхоос 7.6 хувиар өссөн байна. Үүнд 3,295.3 мянган толгой адуу, 3,780.4 мянган толгой үхэр, 368.0 мянган толгой тэмээ, 24,943.1 мянган толгой хонь, 23,592.9 мянган толгой ямаа тоологдов. 2015 онд адуу 299.6 мянган толгой буюу 10.0 хувь, үхэр 366.6 мянган толгой буюу 10.7 хувь, тэмээ 18.7 мянга толгой буюу 5.4 хувь, хонь 1,728.3 мянган толгой буюу 7.4 хувь, ямаа 1,584.0 мянган толгой буюу 7.2 хувиар таван төрөлдөө өслөө.

Эх үүсвэр: Хүнс, хөдөө аж ахуйн яам

2015 оны нийт төлийн 95.8 хувь буюу 19.2 сая төл бойжуулсан байна.

Бойжсон төл, мянган толгой

Эх үүсвэр: Хүнс, хөдөө аж ахуйн яам

Улсын хэмжээгээр 2015 онд 216.7 мянган малтай өрх байгаагийн 153.1 мян.өрх нь мал аж ахуйн үйлдвэрлэл эрхэлдэг малчин өрх байна.

Улсын хэмжээгээр малтай нэг өрхөд ногдох малын тоо 2015 онд дунджаар 257 болж, 2014 оныхоос 15 толгой буюу 6.2 хувиар өслөө. Малтай нэг өрхөд дунджаар 15 адуу, 17 үхэр, 2 тэмээ, 114 хонь, 108 ямаа ногдож байна.

Газар тариалан. Газар тариалангийн салбарт эрх зүй, техник технологийн шинэчлэл хийж, хөрөнгө оруулалтын хэмжээг нэмэгдүүлсэнээр эргэлтийн талбайн хэмжээ 844.0 мянган га-д хүрээд байна.

Манай улс сүүлийн 4 жилийн дунджаар 399.85 мянган тонн үр тариа, үүнээс 382.1 мянган тонн буудай, 190.7 мянган тонн төмс, 93.9 мянган тонн хүнсний ногоо, 34.4 мянган

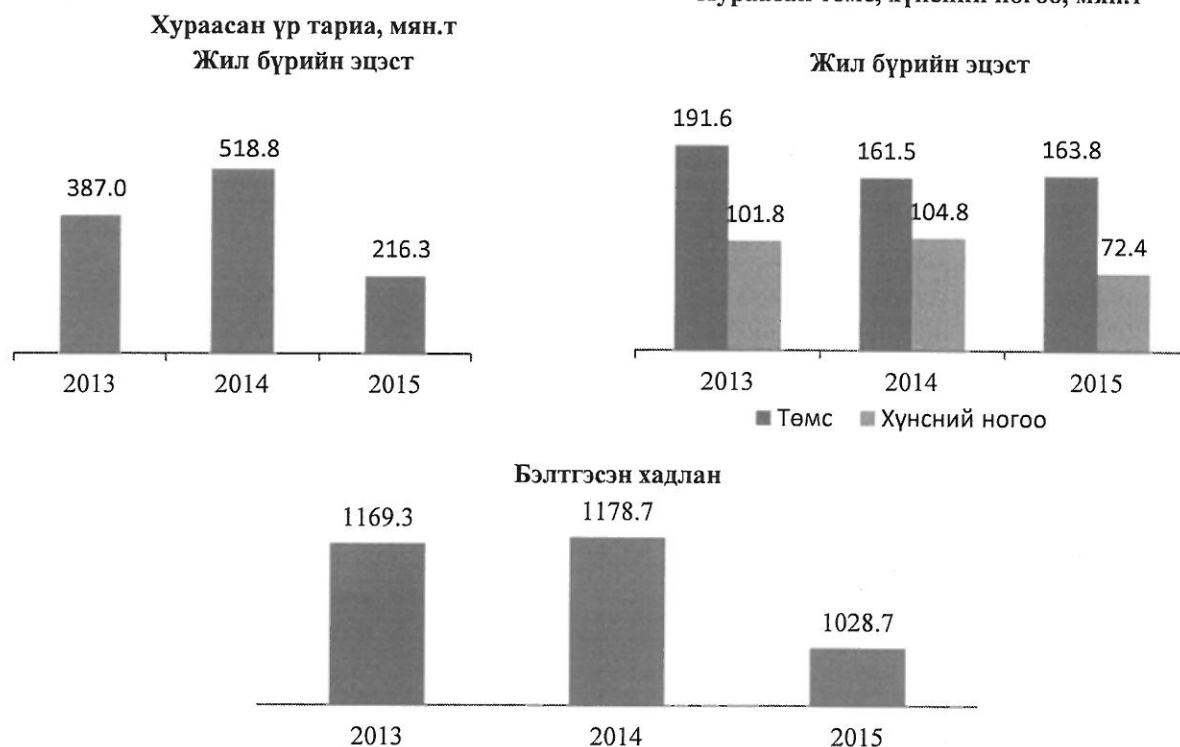
тонн тосны ургамал, 45.7 мянган тонн тэжээлийн ургамал тус тус хураан авлаа. 2012-2015 оны 4 жилийн дундаж ургацыг өмнөх таван жилийн дундажтай харьцуулбал үр тариа 3.2 дахин, төмс 2.0 дахин, хүнсний ногоо 47 хувиар тус тус өссөн байна.

Хураан авсан ургацын хэмжээ, мянган тонн

Таримлын төрөл	2012	2013	2014	2015	2012-2015 оны дундаж
Үр тариа	476.11	388.75	518.78	215.74	399.85
Үүнээс: буудай	461.82	373.37	489.42	203.97	382.15
Төмс	242.83	190.64	164.09	165.27	190.71
Хүнсний ногоо	98.49	102.25	102.2	72.74	93.92
Тэжээлийн ургамал	45.89	43.68	40.38	50.30	45.74
Тосны ургамал	20.56	42.65	51.79	22.47	34.37

Эх үүсвэр: Хүнс, хөдөө аж ахуйн яам

Хураасан төмс, хүнсний ногоо, мян.т

Эх үүсвэр: Хүнс, хөдөө аж ахуйн яам

Хүнсний үйлдвэрлэл. Хүнсний тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон Хүнсний бүтээгдэхүүний аюулгүй байдлыг хангах тухай хуулийн төслийг тус тус боловсруулан 2012 онд батлав. Хүнсний салбарт олон улсын 336, бүс нутгийн 11, гадаад орны 50 болон үндэсний 356 нийт 753 стандарт буюу заавал мөрдөх 379, зөвлөмжит 374 стандартыг мөрдүүлэн ажиллаж байна.

Хүнсний салбарын нийт үйлдвэрлэл 2015 онд нэг их наяд төгрөгт хүрч, дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд 4.3 хувийг эзэлж байна. Монгол Улсын нийт ажиллах хүчний 4 хувийг хүнсний үйлдвэр болон хоол үйлдвэрлэлийн салбарт ажиллагсад эзэлж байна.

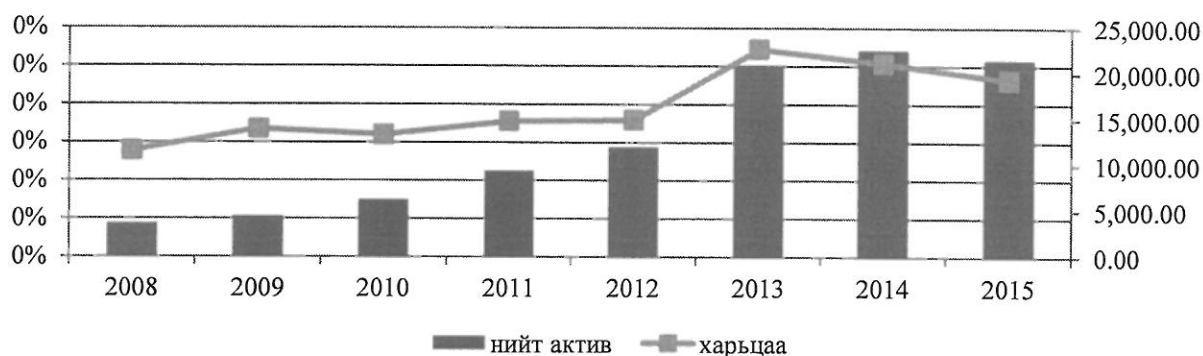
1.2. УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН 2012-2016 ОНЫ БҮРЭН ЭРХИЙН ХУГАЦААНД ХЭРЭГЖҮҮЛСЭН САНХҮҮГИЙН БОДЛОГО, ТҮҮНИЙ ҮР ДҮН

1.2.1. Банкны салбар

Банкны салбар 2015 оны эцсийн байдлаар 14 банк, 1482 салбар, нэгжтэйгээр үйл ажиллагаагаа явуулж байна. Нийт хадгаламж эзэмшигчдийн тоо 2012 онтой харьцуулахад 32.0 хувиар өсөж, 2.8 саяд, зээлдэгчийн тоо 856.4 мянгад хүрч 37.7 хувиар нэмэгдлээ.

Активын бүтэц, өөрчлөлт. Банкны салбарын нийт активын хэмжээ 2015 оны жилийн эцсийн байдлаар 21.5 их наяд төгрөгт хүрч, 2012 онтой харьцуулахад 45 хувиар буюу 9.6 их наяд төгрөгөөр нэмэгдэж ДНБ-ий 94.3 хувьд хүрээд байна. Нийт активын 57 хувь нь зээл, 8.3 хувь нь банкны нөөц, 11.1 хувь нь Засгийн газрын үнэт цаас, 3.9 хувь нь Төв банкны үнэт цаас, үлдэх 19.7 хувь нь бусад хөрөнгө байна. Банкны салбарын голлох актив болох зээлийн хэмжээ 2015 оны эцэст 11.6 их наяд хүрч, 2012 оноос 40 хувиар буюу 4.6 их наяд төгрөгөөр нэмэгдлээ.

Нийт активын бүтэц (тэрбум төгрөг)

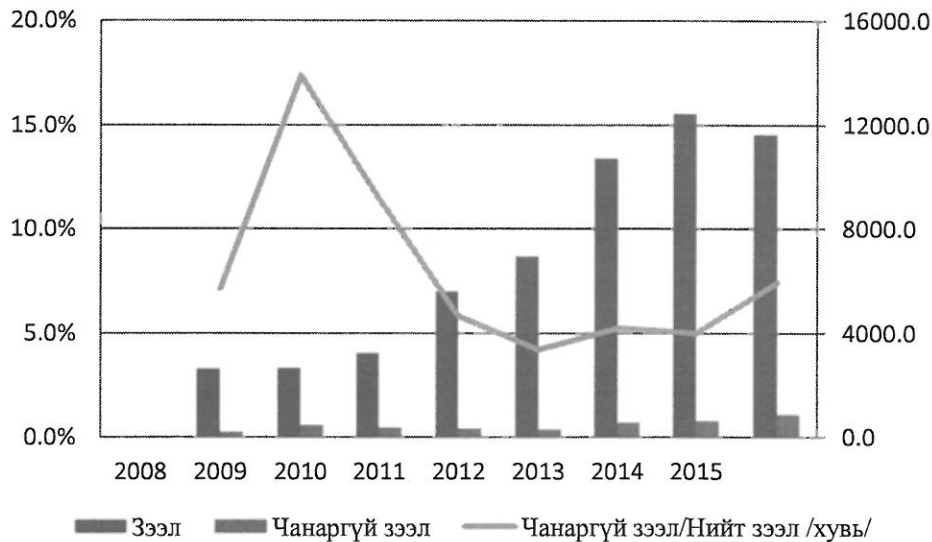
Эх үүсвэр: Монголбанк

2015 оны эцэст татан буугдсан банкуудыг хассанаар нийт зээлийн 11,633.5 тэрбум төгрөгийн өрийн үлдэгдлийн 85.6 хувь буюу 9,953.3 тэрбум төгрөгийн зээл хэвийн ангилалд, 7.4 хувь буюу 857.9 тэрбум төгрөгийн зээл хугацаа хэтэрсэн ангилалд, 7.1 хувь буюу 822.4 тэрбум төгрөгийн зээл чанаргүй ангилалд тус тус ангилагджээ. Зээлийн чанарыг 2012 онтой харьцуулахад чанаргүй зээлийн хэмжээ 529.1 тэрбум төгрөгөөр буюу 2.8 дахин нэмэгдсэн бол хугацаа хэтэрсэн зээлийн өрийн үлдэгдэл 748.4 тэрбум төгрөгөөр буюу 7.8 дахин нэмэгдсэн байна.

2013 оны эхний хагас хүртэл тогтмол буурч байсан чанаргүй зээлийн нийт зээлд эзлэх хувь 2015 оны 4 дүгээр улиралд 7.1 хувь болж, 2014 оноос 2.1 нэгж хувиар өсөв. 2015 оны жилийн эцсийн байдлаар чанаргүй зээлийн харьцаа уул уурхайн салбарт 24.4 хувь, бөөний болон жижиглэнгийн худалдааны салбарт 12.0 хувьтай байгаа нь дунджаас өндөр байна. Татан буугдсан банкуудыг хасч тооцвол дээрх харьцаа 5.5 хувьтай байна. Чанаргүй зээл ба нийт зээлийн харьцаа иргэдийн зээлийн хувьд 2010 оноос хойш тогтмол буурсаар 2014 оны 6 дугаар сард 0.9 хувьд хүрч байсан бол 2015 оны эцэст 2.6 хувьд хүрсэн.

Нийт зээлийн 43 хувийг эзэлж буй иргэдийн зээл 2015 оны жилийн эцэст мөн оны өмнөх үеэс 12.1 хувиар буурсан.

Чанаргүй зээл (тэрбум төгрөг)

Эх үүсвэр: Монголбанк

2015 онд төгрөгийн чанаргүй зээлийн хувь 4.2 хувь, валютын чанаргүй зээлийн хувь 9.6 хувь байна.

Зээлийн үлдэгдлийг эдийн засгийн салбараар авч үзвэл иргэдэд олгосон хэрэглээний зээл нийт зээлийн 43 хувь буюу 4.96 их наяд төгрөг, үл хөдлөх хөрөнгийн салбарт 13 хувь буюу 1.5 их наяд төгрөг, бөөний болон жижиглэн худалдааны салбарт 14.0 хувь буюу 1.7 их наяд төгрөг, барилгын салбарт 13 хувь буюу 1.5 их наяд төгрөг, боловсруулах салбарт 11 хувь буюу 1.3 их наяд төгрөг, уул уурхайн салбарт 10 хувь буюу 1.2 их наяд төгрөгийн зээлийн үлдэгдэлтэй байна. Эдийн засгийн голлох салбаруудын зээлийн чанарын үзүүлэлтээс дүгнэхэд уул уурхай болон бөөний болон жижиглэн худалдааны салбарын чанаргүй зээлийн хувь бусад салбаруудтай харьцуулахад өндөр буюу 34.6 хувь, 24.5 хувь тус тус байна.

Пассивын бүтэц, өөрчлөлт. Харин 2015 онд банкны салбарын нийт эх үүсвэрийн хэмжээ 19.1 их наяд төгрөгт хүрч, 2014 оноос 7.0 хувиар буюу 1.35 их наяд төгрөгөөр буурсан байна.

Банкны салбарын пассивын бүтэц (сая төгрөг)

Үзүүлэлт					өсөлтийн хувь			
	2012	2013	2014	2015	2012	2013	2014	2015
Харилцах	2,040.4	2,485.4	2,756.5	2,208.5	0	18	26	8
Төгрөгийн	1,183.3	1,511.1	1,317.4	1,226.7	0	22	10	4
Валютын	857.0	974.2	1,439.0	981.7	0	12	40	13
Хадгаламж	4,382.9	6,355.0	7,335.1	7,339.7	0	31	40	40
Төгрөгийн	3,152.3	4,892.6	5,371.9	5,390.6	0	36	41	42
Валютын	1,230.6	1,461.7	1,963.1	1,949.0	0	16	37	37
Гадаад пассив	1,298.3	1,654.5	2,491.2	3,595.4	0	22	48	64
Засгийн газрын хадгаламж	933.4	1,186.1	1,564.9	1,453.8	0	21	40	36
НИЙТ пассив	(985.7)	(1,381.2)	20,448.1	19,094.4	0	29	105	105
Өөрийн хөрөнгө	985.7	1,381.2	2,134.2	2,426.8	0	29	54	59
Тухайн оны ашиг, алдагдал	198.3	229.7	325.8	218.2	0	14	39	9

Эх үүсвэр: Монголбанк

Банкны системийн эрсдэл даах чадварыг тодорхойлдог өөрийн хөрөнгийн хэмжээ оны эцсийн байдлаар 2.6 их наяд төгрөгт хүрч, 2014 оноос 13 хувиар буюу 302.5 тэрбум төгрөгөөр, эрсдэлээр жигнэсэн активын хэмжээ 13.1 их наяд төгрөгт хүрч, 2014 оноос 22.4 хувиар буюу 2.4 их наяд төгрөгөөр нэмэгдлээ. Банкууд 2015 онд нийт 261.7 тэрбум төгрөгийн ашигтай ажилласан нь өөрийн хөрөнгийн хэмжээг нэмэгдүүлэхэд нөлөөллөө.

Банкны салбарын нэгдүгээр зэрэглэлийн өөрийн хөрөнгө, эрсдэлээр жигнэсэн активын харьцаа 2015 онд 13.70 хувь, нийт өөрийн хөрөнгө эрсдэлээр жигнэсэн активын харьцаа 18.35 хувь байна.

Өөрийн хөрөнгийн хүрэлцээний үзүүлэлт банкны системийн хэмжээгээр 2015 оны 4 дүгээр улиралд 17.9 хувьд хүрлээ. Энэ нь Монголбанкнаас тогтоосон шаардлагаас 5.9 нэгжээр өндөр үзүүлэлт юм. 2015 оны жилийн эцсийн байдлаар банкны системийн төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварын харьцаа 39.7 хувьд хүрсэн нь Монголбанкнаас тогтоосон зохистой харьцааны доод шалгуураас 14.7 нэгжээр өндөр байна. Банкууд Засгийн газрын үнэт цаасанд оруулах хөрөнгө оруулалтаа тогтвортой нэмэгдүүлэх замаар Төв банкин дахь нөөцөө нэмэгдүүлсэн нь төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварын харьцаа тогтвортой байхад нөлөөлжээ. Төв банкны болон Засгийн газрын үнэт цаасанд банкуудын оруулсан хөрөнгө оруулалтын хэмжээ 2014 онд 3.5 их наяд төгрөгт хүрсэн бөгөөд энэ нь нийт түргэн борлогдох активын 44.6 хувийг бүрдүүлж байв.

2.1.1 Орон сууцны зээл

Засгийн газар нь Монголбанктэй “Ипотекийн санхүүжилтийн тогтвортой тогтолцоог бий болгох талаар хамтран ажиллах харилцан ойлголцлын санамж бичиг”-ийг 2013 онд байгуулсан нь урт хугацаанд тогтвортой ажиллах ипотекийн хоёрдогч захад суурилсан орон сууцны санхүүжилтийн шинэ тогтолцоог бий болгох анхны нөхцлийг бүрдүүлсэн. Энэ хүрээнд холбогдох журмыг баталж орон сууцны эрэлт, нийлүүлэлтийн уялдааг хангах, орон сууцны үнэ болон түрээсийн үнийг тогтвортой байлгах, иргэдийг эрүүл аюулгүй орчинд амьдрах, орон сууцны хүртээмжийг нэмэгдүүлэх зорилтот ажлыг эхлүүлсэн.

Энэхүү шинэ систем нь төрөл бүрийн хугацаатай ипотекийн зээлээр баталгаажсан үнэт цаас гаргаж хөрөнгө оруулагчдад худалдсанаар хүүгийн эрсдэлийг үр ашигтай удирдах боломжийг бий болгох, ипотекийн зээлээр баталгаажсан үнэт цаасыг эрсдэлээс нь хамааруулан ангилж, зэрэглэл болон үнийг нь тогтоон, хөрөнгө оруулагчдад эрсдэлийг тархаасан үнэт цаас худалдан авах боломжийг бүрдүүлснээр төлбөрийн чадварын эрсдэлийг үр ашигтай тархаан байршуулах, мэргэжлийн төрөлжсөн ур чадвар, зах зээлийн сахилга бат сайн тул үйл ажиллагааны үр ашиг өндөр байх зэрэг давуу талтай.

Орон сууцны ипотекийн зээлийг 2015 оны 2 дугаар улирлын байдлаар нийт 72.0 мянган иргэний авсан ипотекийн зээлийн өрийн нийт үлдэгдэл 3.2 их наяд төгрөгтэй тэнцэж байгаа нь банкны активын 26.7 хувьтай тэнцэж байна.

2.1.2 Малчид, тариаланчдын зээл

Засгийн газраас мал аж ахуйн үйлдвэрлэл, борлуулалтыг дээшлүүлэх, мал аж ахуйн үйлдвэрлэлд дэвшилтэт техник технологийг нэвтрүүлэн экспортыг дэмжих, малчдын ажиллаж, амьдрах нөхцөлийг сайжруулах зорилгоор малчдын зээлийн хүүгийн ачааллыг бууруулах бодлогыг тодорхойлж, хэрэгжүүлэх ажлыг эхлүүлэн, “Малчдыг дэмжих тухай” Засгийн газрын 2016 оны 90 дүгээр тогтоолыг батлан, Төрийн банкаар дамжуулан хэрэгжүүлж эхлээд байна. Дээрх бодлогын хүрээнд Төрийн банкны 17,411 малчин зээлдэгчийн жилийн жигнэсэн дундаж хүү 29.5 хувь байсныг 18 хувь буюу сарын 1.5 хувь болгон бууруулсан.

Малчны зээлийн хүү буурснаар 29.5 хувийн хүүтэй 5.0 сая төгрөгийн зээл авсан малчин өрх жилийн хугацаанд 6 сая 106 мянга 250 төгрөг төлдөг байсан бол 10 хувьтай болсноор 5 сая 375 мянган төгрөг болж жилд 730 гаран мянган төгрөгийн хүүгийн дарамтнаас чөлөөлөгдөх боломж бүрдлээ.

2.1.3 Монгол Улсын Хөгжлийн банк

Засгийн газрын 2013 оны 318 тоот тогтоолын дагуу Сангийн яамны баталгаатайгаар 30.0 (гучин) тэрбум иентэй тэнцэх хэмжээний “Самурай” үнэт цаасыг 10 жилийн хугацаатай, гадаад валютаар, хаалттай (private placement) хэлбэрээр Япон Улсын үнэт цаасны зах зээл дээр 2013 оны 12 дугаар сарын 25-ны өдөр гаргав. Самурай бондын санхүүжилтээр Монгол Улсын Хөгжлийн банк нь зам, арьс шир боловсруулах үйлдвэр, цахилгаан дулаан зэрэг салбаруудын санхүүжилт хийгээд байна.

Засгийн газрын 2014 оны 116 дугаар тогтоолын дагуу 2014 оны 8 дугаар сарын 21-ний өдөр 162 сая ам.доллар хүртэлх үнийн дүн бүхий зээлийн гэрээг Сангийн яамны баталгаатайгаар хэд хэдэн хэсэгтэйгээр бүрдүүлэхээр гарын үсэг зурж, эхний хэсэг болох 112 сая ам.долларын зээлийн эх үүсвэрийг хүлээн авч, эрчим хүчний салбарын төслүүдийг санхүүжүүлж байна.

ТЭЦ-4 /ТӨҮГ/-ийн тоног төхөөрөмжийг Орос Холбооны Улсаас худалдан авдагтай холбоотойгоор түүний хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх зорилгоор Оросын Холбооны Улсын

Внешэконом банкаас 2015 онд 20.0 сая ам.долларын зээлийг жилийн 3.2 хувийн хүүтэйгээр авсан.

Хөгжлийн банк нь Монгол Улсын эдийн засгийн өсөлтийг дэмжсэн, Монгол Улсын хөгжлийн тэргүүлэх болон стратегийн ач холбогдол бүхий тухайлбал, шинэ бүтээн байгуулалт дунд хугацааны зорилтот хөтөлбөр болон өөрийн хөрөнгөөр гүйцэтгэн дараа төлөгдөх нөхцөлтэйгээр барих авто зам, эрчим хүчний барилга, байгууламж зэрэг салбарын томоохон төсөл хөтөлбөрүүдийг санхүүжүүлэх зорилготой. Энэ хүрээнд төслийн орлогоос эргэн төлөгдөх нөхцөлтэй зээлүүдийн дийлэнх буюу 49 хувийг боловсруулах үйлдвэрийн салбарт олгосон байна.

Хөгжлийн банкны нийт актив 5.64 их наяд төгрөгт хүрсэн бөгөөд энэ нь өнгөрсөн оны мөн үетэй харьцуулахад 1.1 их наяд буюу 24.34 хувиар өссөн байна. Нийт активийн 74.6 хувь нь зээл, 20.1 хувь нь мөнгөн хөрөнгө, 2.1 хувь нь богино хугацаат хөрөнгө оруулалт, үлдэх 3.2 хувь нь бусад хөрөнгө байгаа юм.

2.1.4. Банкан дахь мөнгөн хадгаламжийн тогтолцоо

Банкан дахь мөнгөн хадгаламжийн даатгалын тухай хуулийг УИХ-аар хэлэлцэн 2013 оны 01 дүгээр сарын 10-ний өдөр баталснаар хадгаламж эзэмшигчдийн эрх ашгийг хамгаалах, санхүүгийн зах зээлийн тогтвортой байдлыг хангах зорилго бүхий Хадгаламжийн даатгалын корпораци байгуулагдах эрх зүйн үндэс тогтсон. Хадгаламжийн даатгалын корпораци нь хадгаламжийн даатгалын үйл ажиллагааг эрхлэн явуулах ашгийн төлөө бус, төрийн өмчит хуулийн этгээд юм. Хуулийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдуулан Сангийн сайд, Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн хамтарсан тушаалаар Хадгаламжийн даатгалын корпорацийн удирдах дээд байгууллага болох Үндэсний хороог байгуулж, хадгаламжийн даатгалын корпорацийг байгуулах үйл ажиллагааны ерөнхий төлөвлөгөөг баталсан.

ХДК-ийн үндсэн үйл ажиллагаа нь даатгалын хураамжийг төвлөрүүлэх, даатгалын тохиолдол бий болоход хадгаламж эзэмшигчдэд даатгалын нөхөн төлбөр олгох, төлбөрийн чадварын хүндрэл учирсан банкинд санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх, сангийн хөрөнгийг хуульд заасны дагуу удирдах, банкны эрсдэлийг үнэлж, хянах үйл ажиллагааг эрхлэн явуулна.

Хадгаламжийн Даатгалын Корпораци 2013 оноос үйл ажиллагаагаа явуулж эхэлснээс хойш 2015 оны эцсийн байдлаар нийт 79,7 тэрбум төгрөгийн даатгалын хураамжийн орлогыг татан төвлөрүүлсэн байна.

Хадгаламжийн даатгалын корпораци 2015 онд нийт 27.9 тэрбум төгрөгийн улирлын хураамж гишүүн банкуудаас нэхэмжилж, 2015 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдрийн байдлаар 27.3 тэрбум төгрөгийн хураамжийг бүрэн төвлөрүүлсэн.

Хадгаламжийн даатгалын Үндэсний хорооноос 2015 оны 2-р улирлын эцэс хүртэл улирлын хураамжийн хувийг системийн нөлөө бүхий банк болон бусад банк гэсэн 2 шатлалтайгаар ялгавартай тооцож байсан хадгаламжийн даатгалын хураамжийн хувийг олон улсын жишгийн дагуу Flat rate аргачлалаар буюу бүх банкинд АДИЛ байдлаар тодорхой хугацаагаар тогтоосон.

1.2.2. Үнэт цаасны зах зээл

Үнэт цаасны зах зээл нь урт хугацаат томоохон санхүүжилтийн эх үүсвэрийг хөрөнгө оруулалт хэлбэрээр татах боломжийг олгодог, санхүүгийн зах зээлийн дэд бүрэлдэхүүн юм. Хөгжингүй орнуудын үнэт цаасны зах зээл нь банкны салбартай ижил түвшинд тухайн орны эдийн засгийн өсөлтөд чухал нөлөө үзүүлж, улмаар олон улсын болон бүс нутгийн санхүүгийн зах зээлд голлох үүрэг гүйцэтгэдэг. Монгол Улсын санхүүгийн зах зээлийн нийт актив 2015 онд 23.3 их наяд төгрөг байгаагаас үнэт цаасны зах зээл 1.3 их наяд буюу 5.5 хувийг эзэлж байна.

Зах зээлийн үнэлгээ

Үзүүлэлтүүд	2012 он	2013 он	2014 он	2015 он
Зах зээлийн үнэлгээ /тэрбум төгрөг/	1 799.9	1 670.5	1 442.6	1 262.5
ДНБ-ий хувиар	11	9	7	5
Зах зээлийн үнэлгээний өсөлт	-7	-7,2	-13,6	-12,48
ДНБ-ий өсөлт	16.3	9.0	4.8	2.7

Эх үүсвэр: Санхүүгийн Зохицуулах хороо

Арилжааны үнийн дүнгийн үзүүлэлт 2012-2015 он /тэрбум төгрөг/

Он	Хувьцаа Үнийн дүн	Засгийн газрын бонд		Компанийн бонд	
		Анхдагч Үнийн дүн	Хоёрдогч Үнийн дүн	Анхдагч Үнийн дүн	Хоёрдогч Үнийн дүн
2012 он	144,7	-	0.0005	0.005	0.304
2013 он	97,6	-	1.010	-	-
2014 он	24,2	36,2	-	-	-
2015 он	30,5	510,3	5,121	0.500	0.001
Нийт	297,1	546,4	6,132	0.505	0.306

Эх үүсвэр: Санхүүгийн Зохицуулах хороо

ТОП-20 индексийн дээд үзүүлэлт 2015 онд 15737.2 нэгж, доод үзүүлэлт 11962.11 нэгж, дундаж үзүүлэлт 13434.24 нэгж байв. ТОП-20 индексийг 2014 онтой харьцуулахад 1956.6 нэгжээр буюу 13.2 хувиар буурсан.

“МХБ” ХК дээр арилжаалагдсан үнэт цаасны үнийн дүнг тухайн хугацааны зах зээлийн үнэлгээнд (ЗЗҮ) харьцуулж, хувиар тооцоход 2015 оны эцсийн байдлаар 0.433 нэгж болж 2014 оноос 0.417 нэгжээр буюу 4 дахин нэмэгдсэн байна.

Засгийн газрын үнэт цаасыг МХБ-ээр дамжуулан 2014 оны 11 дүгээр сараас эхлэн анхдагч зах зээлд арилжиж эхэлсэн ба энэ хугацаанд нийт 63 удаагийн арилжаа зохион байгуулагдаж, нийт 546.4 тэрбум төгрөгийн эх үүсвэрийг амжилттай татан төвлөрүүлсэн. Түүнчлэн Засгийн газрын үнэт цаасны арилжааг тогтмолжуулж, долоо хоног бүр зохион байгуулж эхэлснээс хойш хүүгийн түвшин тогтмол буурч, анх 15.99 хувийн хүүтэйгээр биржээр арилжигдаж эхэлсэн Засгийн газрын үнэт цаасны хүү 2016 оны 3 дугаар сарын байдлаар 13.6 хувь хүртэл буураад байна.

Үнэт цаасны арилжааг идэвхжүүлж, хөрвөх чадварыг сайжруулах чиглэлд:

- Засгийн газрын богино болон урт хугацаат үнэт цаасны арилжааг МХБ-ээр явуулснаар зах зээлийн идэвхи сайжирч оролцогчдын тоо нэмэгдсэн бөгөөд 2016 оны 3 дугаар сар 18-ны байдлаар 574.1 тэрбум төгрөгийн арилжаа хийгдээд байна.
- МХБ нь УИХ-ын 2015 оны 70-р тогтоол, Засгийн газрын 2015 оны 330 дугаар тогтоолуудын хэрэгжилтийг хангах үүднээс ТӨХК-уудийн гаргаж буй нэмэлт хувьцааг хөрөнгийн биржээр арилжаалах бэлтгэл ажлыг эхлүүлээд байна. Энэ хүрээнд “Монгол шуудан” ХК МХБ бүртгэгдэн нэмж гаргасан үнэт цаасаа арилжаалсан нь зах зээлд оролцогсодын идэвхийг сэргээсэн үйл ажиллагаа болсон.

Монголын хөрөнгийн биржээс олон улсын хөрөнгийн зах зээлийн стандарт дэд бүтэц болох “Market makers” буюу “Итгэмжлэгдсэн дилер”-ийн тогтолцоог зах зээлд 2015 оны 2 дугаар сарын 16-наас эхлэн ЗГҮЦ-ны арилжаанд нэвтрүүлэн ажиллаж байна. Энэ ажлын үр дүнд нийтдээ 8.8 тэрбум төгрөгийн Засгийн газрын үнэт цаас хоёрдогч зах зээл дээр арилжаалагдаад байна.

Засгийн газрын жижиглэнгийн бонд, Засгийн газрын үнэт цаасны хоёрдогч зах зээлийн арилжаа. Засгийн газар Монголбанктай хамтран 2012 оны 12 дугаар сараас эхлэн Засгийн газрын үнэт цаасны арилжааг, 2014 оны 11 дүгээр сараас эхлэн Засгийн газрын жижиглэнгийн үнэт цаас (ЗГЖҮЦ)-ыг Монгол хөрөнгийн биржээр дамжуулан долоо хоног бүр тогтмол зохион байгуулан, арилжаалж байна. Энэ хүрээнд хувь хүн, аж ахуйн нэгжүүдэд зориулсан Засгийн газрын жижиглэнгийн үнэт цаасыг олон нийтэд санал болгож, Монголын хөрөнгийн биржээр дамжуулан хөрөнгийн зах зээлд арилжаалах шийдвэрийг гаргалаа. Нэг бүр нь 100,000.0 (нэг зуун мянга) төгрөгийн нэрлэсэн үнэтэй энэхүү жижиглэнгийн үнэт цаас нь хувь хүн, аж ахуйн нэгжүүдэд мөнгөн хөрөнгөө удирдан арвижуулахад чиглэсэн эрсдэлгүй хөрөнгө оруулалтын бүтээгдэхүүн болох юм.

Сангийн сайд, Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн хамтарсан тушаалаар “Засгийн газрын үнэт цаас гаргах, арилжаалах журам”-ыг 2012 онд батлан, Монголбанкаар дамжуулан анхдагч зах дээр арилжиж эхлэн, улмаар 2013 онд “Засгийн газрын үнэт цаасыг хоёрдогч зах зээлд арилжих журам”-ыг баталснаар хоёрдогч захын ажиллагааг 25.0 тэрбум төгрөгийн арилжаа хийж эхлүүлсэн.

Засгийн газрын үнэт цаасыг Монголбанкаар дамжуулан анхдагч зах зээлд арилжиж эхэлснээс хойш Засгийн газрын үнэт цаасны анхдагч захын арилжаа тогтмолжиж, зах зээл дэх үнэт цаасны үлдэгдэл хангалттай хэмжээнд хүрч, улмаар хоёрдогч зах зээлийг идэвхжүүлэхэд бэлэн болсны нэг илрэл юм.

Засгийн газрын үнэт цаасны хоёрдогч зах зээлийг хөгжүүлснээр үнэт цаасны хөрвөх чадвар сайжрахын зэрэгцээ өгөөжийн муруйг бий болгох бөгөөд энэ нь төгрөгийн эрсдэлгүй хүүгийн түвшинг тодорхойлох ач холбогдолтой. Эрсдэлгүй хүүгийн түвшин нь хөрөнгийн болон мөнгөний захын суурь хүү болж, 90 гаруй хувь нь банкны салбараас хамааралтай манай орны санхүүгийн салбарын хөгжилд ихээхэн түлхэц болох учиртай.

1.2.3. Даатгалын зах зээл

2015 онд даатгалын зах зээл дээр ердийн болон урт хугацааны даатгалын үйл ажиллагаа эрхэлдэг 16 компани, тэдгээрийн салбар 255, Хөдөө аж ахуйн давхар даатгалын

1, даатгалын зуучлагч 37, хохирол үнэлэгч 27, даатгалын 3340 төлөөлөгч, 15 актуарч тусгай зөвшөөрөл эрх авсаны дагуу мэргэжлийн үйл ажиллагаа эрхэлж байна. Эдгээр компанийн нийт хөрөнгийн хэмжээ 2015 оны байдлаар 173.2 тэрбум төгрөгт хүрсэн нь 4 жилийн өмнөх үеийнхээс 65.6 тэрбум төгрөг буюу 1.6 дахин өссөн.

Даатгалын салбарын нийт эргэлтийн хөрөнгө 2015 онд 143.9 тэрбум төгрөг буюу нийт хөрөнгийн 81 хувь, эргэлтийн бус хөрөнгө нь 29.2 тэрбум төгрөг буюу нийт хөрөнгийн 19 хувийг эзэлж байлаа. УИХ-аас 2012 онд “Жолоочийн даатгалын тухай” хуулийг батлан гаргаж хэрэгжүүлж эхэлснээр албан журмаар даатгуулах даатгуулагчдын тоо нэмэгдэж, даатгалын орлого өссөн боловч жолоочийн хариуцлагын албан журмын болон авто тээврийн хэрэгсэлийн даатгалын нөхөн төлбөрийн хэмжээ дагаад өссөн үзүүлэлттэй байна.

Даатгалын салбарын голлох үзүүлэлтүүд /тэрбум төгрөгөөр/

	2012	2013	2014	2015
Даатгалын компаниудын хөрөнгийн хэмжээ	107.6	126.4	152.5	173.2
Даатгалын хураамжийн орлого /ДНБ-д эзлэх хувь/	79.0 0.47	93.9 0.49	108.7 0.49	113.9 0.49
Даатгалын нөхөн төлбөр	16.9	26.5	31.4	36.6
Хуримтлагдсан ашиг	8.1	7.3	4.3	7.5
Даатгалын нөөц сан	48.2	57.3	66.1	62.9

Эх үүсвэр: Санхүүгийн зохицуулах хороо

Мөн даатгалын нөхөн төлбөрийн хэмжээ, даатгалын нөөцийн сан зэрэг бусад үзүүлэлтүүд 2012 оноос хойш тогтвортой өсөлттэй байсан бол даатгалын салбарын хуримтлагдсан ашиг 2014 онд 2012 онтой харьцуулахад 2.8 дахин буурч, 2015 онд буцаад 1.7 дахин өслөө.

Даатгалын салбарын үндсэн үзүүлэлтүүд сүүлийн жилүүдэд тогтмол өсөлттэй байгаа хэдий ч салбарын хөгжлийн гол хэмжүүрүүд болох даатгалын нэвтрэлт, нягтрал нь олон улсын дунджаас харьцангуй доогуур үзүүлэлттэй, мөн сүүлийн жилүүдэд тодорхой өсөлт ажиглагдаагүй байна. 2015 оны байдлаар даатгалын нийт хураамжийн орлого ДНБ-ий 0.5 орчим хувьтай тэнцүү, нэг хүнд ногдох даатгалын нийт хураамжийн орлого ойролцоогоор 37.2 мянган төгрөг байна.

Эх үүсвэр: Санхүүгийн зохицуулах хороо

Малын индексжүүлсэн даатгалын тухай хуулийг Засгийн газраас санаачлан боловсруулж, улмаар 2014 оны 06 дугаар сарын 13-ны өдрийн УИХ-ын чуулганы хуралдаанаар УИХ-аар батлуулсан нь малчдын амьжиргааг зудын эрсдэлээс хамгаалах, манай улсын даатгалын зах зээлийг хөгжлийг дэмжих, улмаар давхар даатгалын болон хамтын эрсдэлийн сангийн бие даасан эрх зүйн орчинг бүрдүүлэхэд ихээхэн ач холбогдолтой алхам болсон билээ. Хуулийн хэрэгжилтийг хангах хүрээнд Засгийн газрын 2014 оны 280 дугаар тогтоолоор “Хөдөө аж ахуйн давхар даатгал” хаалттай хувьцаат компанийг үүсгэн байгуулж, үйл ажиллагааг нь эхлүүлээд байна.

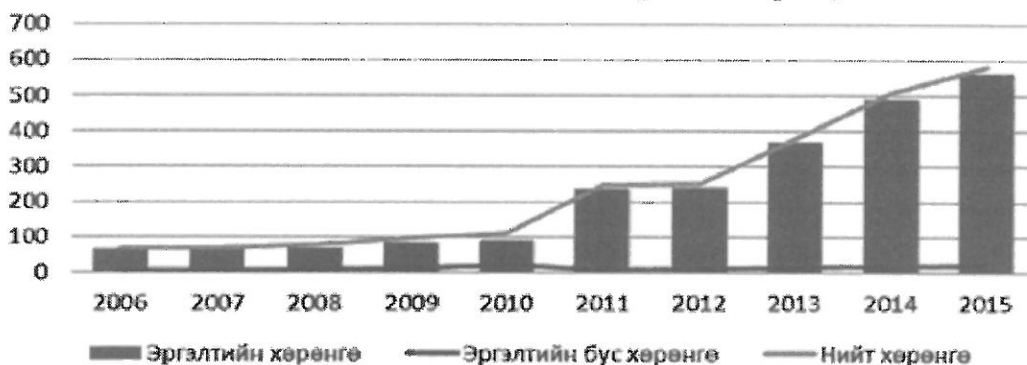
Ийнхүү Хөдөө аж ахуйн давхар даатгалын нэгдсэн тогтолцоог бий болгосноор ган зуд, байгалийн гамшгаас учирсан хохиролд улсын төсвөөс их хэмжээний зардал гаргадаг байсныг өөрчилж, төр, давхар даатгалын компани, даатгалын компани, хөдөө аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхлэн явуулж буй иргэн, хуулийн этгээд хамтран хариуцах замаар төсвийн ачааллыг багасгах, даатгалын компанийн тогтвортой ажиллах боломжийг бүрдүүлэх зэрэг ач холбогдолтой юм.

МИД-ын тухай хууль батлагдаж, “Хөдөө аж ахуйн давхар даатгал” ХК үүсэн байгуулагдсантай холбоотойгоор 2015 оны МИД-ын арав дахь борлуулалтын улиралд нийт 10,317 малчинтай Малын индексжүүлсэн даатгал /МИД/-ын гэрээг байгуулж, 1.3 тэрбум төгрөгийн хураамж төвлөрүүлсэн байна. Даатгуулсан малчин өрх нь нийт малчин өрхийн 7.0 хувийг эзэлж байгаа бөгөөд 2014 онд даатгуулсан малчин өрхийн тооноос 3,772 өрхөөр буюу 26.7 хувиар буурсан байна. Хэдийгээр даатгуулсан малчин өрхийн тоо буурсан ч хураамжийн орлогын бууралт нь даатгуулсан малчин өрхийн тооны бууралттай харьцуулбал бага байгаа нь малчид малаа илүү өндөр үнээр үнэлж даатгуулж, чанарын үзүүлэлт дээшилж байгааг харуулж байна. Төвлөрсөн нийт хураамжийн орлогын 382.1 сая төгрөгийг оролцогч даатгалын компаниуд үйл ажиллагааны зардал болгон авч, 591.1 сая төгрөгийг Хамтын эрсдэлийн сан /ХЭС/-д төвлөрүүлсэн байна. 446.6 сая төгрөгийг давхар даатгалын хураамжинд авснаас 266.7 сая төгрөгийг нь олон улсын давхар даатгалд шилжүүлээ.

1.2.4. Бичил санхүү

ББСБ-ын нийт активын хэмжээ 2015 онд 623.2 тэрбум төгрөгт, нийт олгосон зээлийн хэмжээ 391.2 тэрбум төгрөгт хүрснийг тус бүр 2012 онтой харьцуулахад 60 хувиар өссөн дүнтэй байна. Нийт активын 96.3 хувийг эргэлтийн хөрөнгө эзэлж байна. Үүнээс 62.8 хувийг зээл, 28.2 хувийг мөнгөн хөрөнгө тус тус эзэлж байна.

ББСБ-ын нийт хөрөнгийн бүтэц

Эх үүсвэр: Санхүүгийн зохицуулах хороо

ББСБ-ын 2015 оны нийт активийг ДНБ-ий урьдчилсан гүйцэтгэлтэй харьцуулахад 2.69 хувьд, нийт зээлийн хэмжээг ДНБ-ий урьдчилсан гүйцэтгэлтэй харьцуулахад 1.7 хувьд хүрч, чанаргүй болон нийт зээлийн харьцаа 9.8 хувь болсон байна. ББСБ-ын тоо 2015 оны жилийн эцсийн байдлаар 450 болж өссөн нь 2012 онтой харьцуулахад 53 хувиар өссөн байна.

ББСБ-ын статистик үзүүлэлтүүд

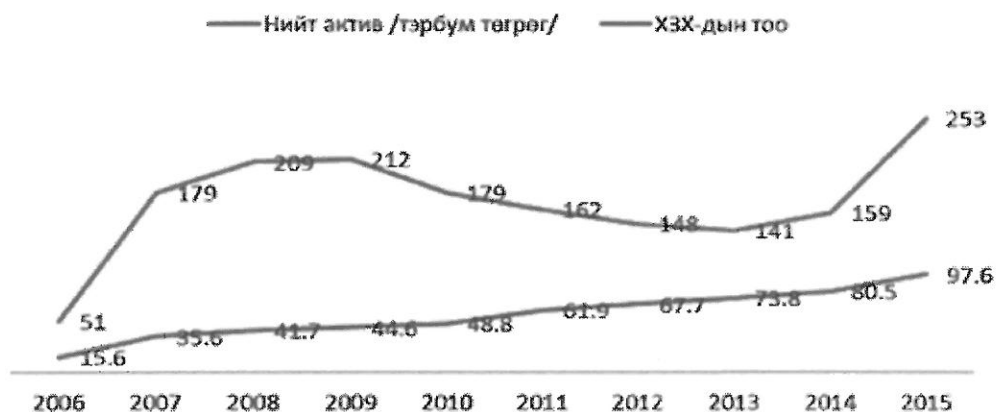
Үндсэн үзүүлэлтүүд	2012	2015
ББСБ-ын тоо	212	450
Хувьцаа эзэмшигчдийн тоо	599	922
Ажиллагсдын тоо	1,193	1,995
Салбар нэгжийн тоо	69	116
Харилцагчдын тоо	483,015	636,341
Нийт актив/тэрбум төгрөгөөр/	252.1	623.2
Банкны салбарт эзлэх хувь	2.10%	3.01%
Нийт зээлийн өрийн үлдэгдэл/тэрбум төгрөгөөр/	157.7	391.2
Банкны салбарт эзлэх хувь	2.24%	3.4%
Нийт эзэмшигчдийн өмч/тэрбум төгрөгөөр/	171.3	424.2
Банкны салбарт эзлэх хувь	17.38%	16.78%
Итгэлцлийн үйлчилгээний өглөг /тэрбум төгрөгөөр/	14.1	31.1
Банк, банк бус санхүүгийн байгууллагаас татсан зээл /тэрбум төгрөгөөр/	46.1	126
Үүнээс: Богино хугацаат зээл	25.5	63.6
Урт хугацаат зээл	20.6	62.2
Төслийн зээлийн санхүүжилт	7.9	15
Нийт орлого	116.2	156.1
Нийт зардал	51.9	109.7
Тайлант үеийн ашиг	18.6	46.3

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо

ББСБ-ын 86.0 хувь нь зээлийн үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа ба эдгээр компаниудын сарын зээлийн хүүгийн дээд хэмжээ 10 хувь байгаа нь арилжааны банкуудын зээлийн хүүнээс өндөр байна. Өндөр хүүгээр зээл олгох нь хугацаа хэтэрсэн, чанаргүй зээлийн хэмжээ нэмэгдэхэд нөлөөллөө. ББСБ-ын зээлийн жилийн дундаж хүүг банкны зээлийн хүүтэй харьцуулахад хүүгийн маржин 2.2 хувьтай гарлаа.

Хадгаламж зээлийн хоршооны үзүүлэлтүүд. Хадгаламж зээлийн хоршоодын нийт активын хэмжээ 2015 онд 97.6 тэрбум төгрөгт хүрснийг 2012 онтой харьцуулахад 31 хувиар өссөн байна.

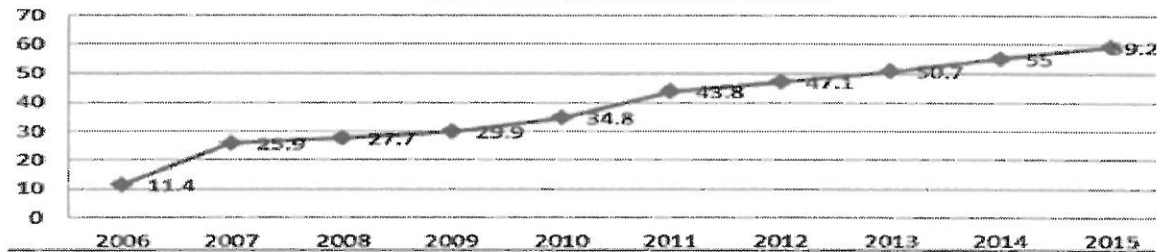
Хадгаламж, зээлийн хоршооны активын өөрчлөлт

Активын төвлөрлөөр нь ангилахад томоохон буюу 1 тэрбум төгрөгөөс дээш актив хөрөнгөтэй 9 ХЗХ-ны нийт актив 26.0 тэрбум төгрөг, нийт гишүүдийн тоо нь 3.2 мянган гишүүнд хүрсэн байна. Энэ нь нийт ХЗХ-ны активын 44.0 хувийг, нийт гишүүдийн 18.0 хувийг тус тус эзэлж байна.

2015 онд нийт 94 ХЗХ шинээр нэмэгдсэний 94.6 хувь нь Нийслэлээс хэрэгжүүлж буй “Бичил бизнесийг дэмжих ядуурлыг бууруулах Нийслэлийн хөтөлбөр”-ийн хүрээнд байгуулагдсан. Энэ хүрээнд хамрагдсан хадгаламж зээлийн хоршоодын дээрх төслөөс авсан зээлийн нийт хэмжээ 10.6 тэрбум төгрөгт хүрсэн байна.

ХЗХ-ны хадгаламжийн өсөлт.

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо

Бичил санхүүгийн санхүүгийн салбарт хадгаламжийн зээлийн хоршоодод чухал үүрэг гүйцэтгэдэг бөгөөд явуу, бага орлоготой иргэдэд хуримтлалын болон шаардлагатай зээлийн санхүүжилтийн үйлчилгээг банк болон санхүүгийн байгууллагуудаас хямд өртгөөр авах боломжийг олгож, нийгмийн дунджаас доод давхаргыг дэмжсэнээр дунд, урт хугацаанд эдийн засгийн өсөлтийг нэмэгдүүлэх эерэг нөлөөг үзүүлдэг.

Зээлийн батлан даалтын сан. “Зээлийн батлан даалтын сангийн тухай хууль” 2012 онд батлагдав. Үндэсний үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх, жижиг, дунд үйлдвэр эрхлэгчдийг дэмжих зорилгоор зээлийн батлан даалтын сангаас 2015 оны жилийн эцсийн байдлаар нийт 409 иргэн, аж ахуйн нэгжийн 75.0 тэрбум төгрөгийн зээлд 30.6 тэрбум төгрөгийн батлан даалтыг хөдөө аж ахуй, боловсруулах үйлдвэрлэл, барилга, бөөний болон жижиглэн худалдаа, тээвэр, мэдээлэл холбоо, зочид буудал, нийтийн хоол, эрүүл мэнд, нийгмийн халамж, үйлчилгээний бусад салбарт гаргаж, 1,384 ажлын байрыг шинээр бий болгон 3,332 ажлын байрыг үйл ажиллагаагаа хэвийн явуулах боломжоор хангалаа.

Батлан даалтын үзүүлэлт

Үзүүлэлт	2013	2014	2015
Батлан даалтад хамрагдсан ААН, иргэн	56	317	409
Зээлийн хэмжээ /тэрбум төгрөг/	10.3	49.7	75.0
Батлан даалтын хэмжээ /тэрбум төгрөг/	3.7	20.9	30.6
Нэмэгдсэн ажлын байр	210	1,082	1,384
Хадгалагдсан ажлын байр	495	2,402	3,332

Эх үүсвэр: Зээлийн батлан даалтын сан

Батлан даалтад хамрагдсан иргэн, аж ахуйн нэгжийн тоо 2015 онд 2013 оноос 7.3 дахин, зээлийн хэмжээ 7.2 дахин, батлан даалтын хэмжээ 8.2 хувь, нэмэгдсэн ажлын байр

6.6 дахин, хадгалагдсан ажлын байр 6.7 дахин нэмэгдсэн байна. Батлан даалтын хэмжээний өсөлтөд сангийн Удирдах зөвлөлөөс 2014 онд нэг зээлдэгчид батлан даалт гаргах дээд хэмжээг 250.0 сая төгрөг байсныг 2 дахин нэмэгдүүлж 500.0 сая төгрөг болгож шинэчлэн тогтоосон нь шууд нөлөөлсөн байна.

Батлан даалтын үзүүлэлт

Орон нутаг	ААН, иргэний тоо		Зээлийн хэмжээ /сая төгрөг/		Батлан даалтын хэмжээ /сая төгрөг/	
	Хот	Хөдөө	Хот	Хөдөө	Хот	Хөдөө
2013	42	14	9,625.4	741.7	3,358.9	343.9
2014	159	102	29,238.5	10,127.7	12,302.0	4,799.4
2015	63	29	22,716.4	2,598.6	8,273.0	1,513.4
Нийт	264	145	61,580.3	13,468.0	23,933.9	6,656.7

Эх үүсвэр: Зээлийн батлан даалтын сан

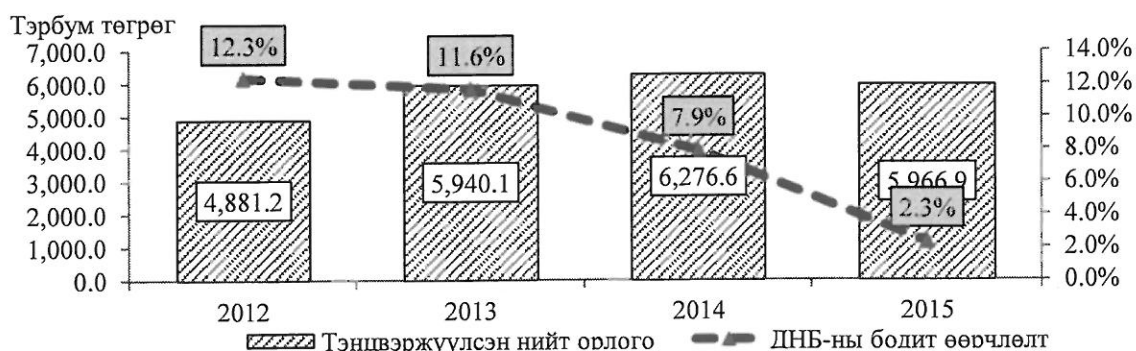
Батлан даалтын хэмжээг хөдөө, орон нутгаар авч үзэхэд батлан даалтад хамрагдсан иргэн, аж ахуйн нэгжийн тоо 2013 онд 75.0 хувь нь хотод, 25.0 хувь нь хөдөөд ногдож байсан бол 2015 онд 68.5 хувь нь хотод, 31.5 хувь нь хөдөөд, зээлийн хэмжээ 2013 онд 92.8 хувь нь хотод, 7.2 хувь нь хөдөөд ногдож байсан бол 2015 онд 89.7 хувь нь хотод, 10.3 хувь нь хөдөөд, батлан даалтын хэмжээ 2013 онд 90.7 нь хотод, 9.3 хувь хөдөөд ногдож байсан бол 2015 онд 84.5 хувь нь хотод, 15.5 хувь нь хөдөөд ногдож байна.

1.3. УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН 2012-2016 ОНЫ БҮРЭН ЭРХИЙН ХУГАЦААНД ХЭРЭГЖҮҮЛСЭН ТӨСВИЙН БОДЛОГО, ТҮҮНИЙ ҮР ДҮН

1.3.1. Төсвийн гүйцэтгэл

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн нийт орлого 2012 оны гүйцэтгэлээр 4,881.2 тэрбум төгрөгт хүрч 2011 оноос 15.5 хувиар, 2013 онд 5,940.1 тэрбум төгрөгт хүрч 21.6 хувиар тус тус өсөж байсан бол 2014-2015 онуудад дэлхийн эдийн засгийн нөхцөл байдал болон ДНБ-ий бодит өсөлт буурсантай холбогдуулан орлогын өсөлт саарсан байна.

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн нийт орлого ба тусламжийн дүн

Дэлхийн зах зээлийн эрдэс бүтээгдэхүүний үнэ, тухайлбал зэсийн үнэ харьцангуй өндөр, Оюу толгой төсөл хэрэгжиж эхэлсэнтэй холбогдуулан уул уурхайн салбараас төсөвт төвлөрөх орлогын хэмжээ 2012-2014 онуудад тогтвортой өссөн. Харин 2015 онд дэлхийн зах зээл дээрх зэс, нүүрсний үнэ буурсан нь төсвийн орлого 2014 оноос буурах гол шалтгаан боллоо. Эрдэс бүтээгдэхүүний экспортоос хамаарсан төсвийн орлого 2012-

2014 онуудад дунджаар 22.4 хувиар өсөж байсан бол 2015 оны өсөлт 2014 оноос 6.7 нэгжээр буурсан байна.

Уул уурхайн томоохон төслүүдийн бүтээн байгуулалт болон дотоодын хэрэглээний өсөлтөөс хамаарч импорт 2012 онд оргил цэгтээ буюу 6.7 тэрбум ам.доллар хүрч байсан бол 2013-2015 онуудад дунджаар 21.7 хувиар буурсан бөгөөд 2015 онд 2014 оноос 27.5 хувиар буурчээ.

Монгол Улсын төсвийн нийт зарлага нь төрийн үйлчилгээний хүртээмж, чанарыг бууруулахгүй байх, зардлын өсөлтийг хязгаарлах болон өмнөх жилүүдийн төсөвт хийгдсэн огцом тэлэлтийг саармагжуулах зарчимд тулгуурлаж байсан ба 2012 онд 6,017.8 тэрбум төгрөг байсан бол 2016 оны батлагдсан төсвөөр 7,954.4 тэрбум төгрөгт хүрч өсөөд байна.

Нэгдсэн төсвийн нийт тэнцэл 2012 онд 1,136.6 тэрбум төгрөгийн алдагдалтай буюу ДНБ-ий 6.8 хувьтай тэнцэж байсан бол 2015 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр 1,163.2 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 5.0 орчим хувьтай тэнцэж байна.

Монгол Улсын 2013 оны төсөв. Монгол Улсын 2013 оны төсөв нь Төсвийн тухай хууль, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулиуд бүрэн хэрэгжиж эхэлсэн болон төв орон нутгийн төсвийн харилцааны шинэчлэлтийг бүрэн тусгаж, хуулиар тогтоосон төсвийн тусгай шаардлагуудын хүрээнд анх удаа тодорхойлогдсоноороо онцлогтой юм.

Түүнчлэн санхүү, төсвийн харилцааны ил тод байдал, төрийн үйлчилгээний үр ашиг, оновчтой байдлыг хангахад чиглэгдэж, төв болон орон нутгийн төсвийн харилцаанд санхүүгийн дэмжлэг, орлогын болон тусгай зориулалтын шилжүүлгийн шинэ механизмыг нэвтрүүлж, орон нутгийн төсөв санхүүгийн эрх мэдлийг нэмэгдүүлж, төвлөрлийг сааруулах шинэчлэлтийг хэрэгжүүлж эхэлсэн.

Ингэснээр Монгол Улсын 2013 оны нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн нийт орлого 5,940.1 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 31.0 хувь, тэнцвэржүүлсэн орлогод нийцүүлсэн нэгдсэн төсвийн нийт зарлага 6,164.7 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 32.2 хувь, нэгдсэн төсвийн нийт тэнцэл 224.6 тэрбум төгрөгийн алдагдалтай буюу ДНБ-ий 1.2 хувьтай гарсан.

Монгол Улсын 2014 оны төсөв. Засгийн газрын бүтэц, бүрэлдэхүүний өөрчлөлт хийгдсэн болон 2013 оны төсвийн тухай хуульд тусгагдаж эх үүсвэр нь батлагдсан боловч төсвийн орлогын бүрдэлтээс шалтгаалан төсвийн жилд санхүүжүүлж чадаагүй аж ахуйн нэгжийн хийж гүйцэтгэсэн төсөл, арга хэмжээний гүйцэтгэлийн санхүүжилтийг олгохтой холбоотойгоор төсөвт тодотгол хийгдсэн. Энэ хүрээнд 2014 онд төсвийн хувьд төрийн байгууллагуудын бүтэц, зохион байгуулалтыг боловсронгуй болгох, чиг үүргийн

давхардлыг арилгах, төрийн албан хаагчдын орон тоог бууруулж, зардал хэмнэх арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлсэн онцлогтой.

Монгол Улсын 2014 оны нэгдсэн төсвийн нийт орлого 6,276.6 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 28.2 хувь, нэгдсэн төсвийн нийт зарлага 7,144.6 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 32.1 хувь, төсвийн нийт тэнцэл 867.9 тэрбум төгрөгийн алдагдалтай буюу ДНБ-ий 3.9 хувьтай тэнцсэн.

Монгол Улсын 2015 оны төсөв. Хөрөнгө оруулалтын үр ашгийг нэмэгдүүлэх, төсвийн орлогыг бодитой төлөвлөх, хөдөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн, энгийн, ойлгомжтой татварын орчин бүрдүүлэх, түүнийг тогтвортой хадгалах бодлогыг үргэлжлүүлэх зарчмыг баримталсан. Түүнчлэн төсвөөс гадуурх зарцуулалтыг төсөвт тусгах талаар Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөмж, Олон Улсын Валютын Сан, Дэлхийн банкнаас өгсөн зөвлөмжүүдийн хүрээнд Хөгжлийн банк болон бусад эх үүсвэрээс санхүүжүүлсэн төсвөөс эргэн төлөгдөх нөхцөлтэй төслүүдийн санхүүжилтийг нэгдсэн төсөвт тусгаж тооцсон.

Эдийн засгийн хүндрэлтэй нөхцөл байдлын улмаас нэгдсэн төсвийн орлогын гүйцэтгэл төлөвлөсөн хэмжээнд хүрэхээргүй байсантай холбогдуулан төсвийн тодотголыг 2015 онд 2 удаа хийсэн бөгөөд төсвийн тодотголд төсвийг хэмнэлтийн горимд шилжүүлэх чиглэлээр төсвөөс санхүүжүүлж байгаа нийгмийн хамгааллын шинжтэй зарим арга хэмжээг зорилтот бүлэгт чиглүүлэх, татаас урамшууллыг зорилт, үр дүнтэй нь уялдуулж авч үзэх, төсвийн байгууллагуудын чиг үүргийн давхардлыг арилгаж бүтэц зохион байгуулалтыг оновчтой болгох зэргээр зардлын өсөлтийг хязгаарлах, үр ашгийг сайжруулах чиглэл баримталсан.

Монгол Улсын төсвийн 2015 урьдчилсан гүйцэтгэлээр нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн нийт орлого 5,973.8 тэрбум төгрөг, нийт зарлага 7,136.9 тэрбум төгрөг, төсвийн алдагдал 1,163.2 тэрбум төгрөгт хүрч ДНБ-ий 5.0 хувьтай тэнцэхээр байна.

Монгол Улсын 2016 оны төсөв. Бүх шатны төсөвт хэмнэлтийн горимыг үргэлжлүүлэн мөрдөж, тэвчиж болох урсгал зардлыг бууруулах, нийт зардлын өсөлтийг хязгаарлах, төсвийн зардлыг үе шаттайгаар бууруулан 2017-2018 онд төсвийг алдагдалгүй баталдаг зарчимд шилжихээр төлөвлөсөн.

Улсын Их Хурлын 2015 оны чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар батлагдсан Нэмэгдсэн өртгийн албан татварын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга болон Эдийн засгийн ил тод байдлыг дэмжих тухай хуулийн үр дүнд далд эдийн засаг буурах, татвар төлөгчийн илрээгүй байсан орлого, хөрөнгө ил болж, тэдгээрийг хууль ёсны бүртгэл хяналтад оруулж, татварын бааз суурь өргөжиж төсвийн орлого нэмэгдэх боломж бүрдэнэ гэж үзэж байна.

Ингэснээр Монгол Улсын 2016 оны нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн нийт орлого 7,013.9 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 25.4 хувь, нийт зарлага 7,954.4 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 28.8 хувь, төсвийн алдагдлын хэмжээ хуульд заасан хязгаар (ДНБ-ий 4.0 хувь)-аас бага буюу ДНБ-ий 3.4 хувь байхаар хуульчлагдан батлагдсан.

1.3.2. Төсвийн зарлагад баримталсан бодлого, хэрэгжүүлсэн томоохон хотөлбөр, арга хэмжээ, бодлогын өөрчлөлт болон салбаруудад авч хэрэгжүүлсэн төсвийн бодлогын арга хэмжээний талаар.

Нэгдсэн төсвийн урсгал зарлагад 2012-2016 онд баримталсан бодлого нь төрийн үйлчилгээний хүртээмж, чанарыг бууруулахгүйгээр өмнөх жилүүдийн эдийн засгийн мөчлөгийг дагаж үүссэн төсвийн огцом тэлэлтийг саармагжуулж, төсвийн зарлагын өсөлтийг хязгаарлах замаар төсвийн тогтвортой байдлыг хангахад голлон чиглэгдэж ирлээ.

Төсвийн урсгал зардлын өсөлт 2010-2012 оны гүйцэтгэлээр дунджаар 35.5 хувьтай байсан бол 2013 оноос эхлэн 2.8 хувь болж буурсан, 2014 онд 16.3 хувь, 2015 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр 8.6 хувь, 2016 оны батлагдсан төсөвт 8.2 хувь байхаар төлөвлөсөн байна. Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хууль 2013 оноос бүрэн хэрэгжиж төсвийн тусгай шаардлагуудыг төсвийн төлөвлөлт, гүйцэтгэл, тайлагналтын бүх үе шатанд мөрдөж эхэлсэн, мөн зарлага, санхүүжилтийг төсвийн орлогын бодит гүйцэтгэлтэй уялдуулан олгож, төсвийг тэнцвэржүүлэх бодлого баримталсан нь төсвийн урсгал зардлын өсөлт эрс буурахад голлон нөлөөлсөн байна.

Макро эдийн засгийн эрсдэлээс сэргийлэх, төсөв, мөнгөний бодлогын уялдааг сайжруулах, төсвийн зардлын үр ашгийг нэмэгдүүлэх зорилгоор 2014 оны төсвийг хэмнэлтийн, 2015-2016 оны төсвийг бүрэн хэмнэлтийн горимд шилжүүлээд байна. Энэ хүрээнд үр ашиг багатай тэвчиж болох бараа үйлчилгээний зардлуудыг 5-30 хувь хүртэл бууруулах, боловсрол, эрүүл мэнд, аюулгүй байдлыг хангах болон бусад салбаруудад шинээр баригдсан барилга байгууламжийн ашиглалтаас бусад шалтгаанаар 2012 оноос хойш төсөвт байгууллагуудад шинээр нэмэгдсэн орон тоог 2012 оны түвшинд хүртэл бууруулах, захиргааны удирдах албан тушаалын буюу дэд сайд, орлогч болон дэд дарга нарын орон тоог цомхотгох, чиг үүргийн давхардлыг арилгаж, төрийн байгууллагуудад бүтэц зохион байгуулалтыг оновчтой болгоход чиглэсэн төсвийн бодлогыг хэрэгжүүлсний үр дүнд төсвийн зарлагын огцом өсөлтийг хязгаарлаад байна.

1.3.3. Татвар, орлогын чиглэлээр баримталсан бодлого, томоохон бодлогын өөрчлөлт, түүний үр дүнгийн тухай

Өнгөрсөн хугацаанд ажил гүйлгээг бүртгэлжүүлэх, татварын хяналтын тогтолцоог сайжруулах, хөрөнгө оруулалт, хуримтлалыг дэмжих, томоохон төсөл хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг хурдасгах, жижиг дунд үйлдвэрлэлийг дэмжих татварын бодлогыг баримталсан байна. Эдгээр бодлогыг хэрэгжүүлэх зорилгоор авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээг багцлан үзүүлбэл дараах байдалтай байна:

а) Ажил гүйлгээг бүртгэлжүүлэх, татварын хяналтын тогтолцоог сайжруулах:

- Нэмэгдсэн өртгийн албан татварын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгыг УИХ-ын 2015 оны 7 дугаар сарын 9-ний өдрийн нэгдсэн чуулганаар баталсан. Энэ хууль батлагдсанаар ажил гүйлгээг бүртгэлжүүлж, татварын хяналтын тогтолцоо сайжраад зогсохгүй иргэд төсөвт төлсөн НӨАТ-ын 20 хувийг буцаан авах, сугалаанд оролцох боломжтой болсон;
- УИХ-ын 2015 оны 6 дугаар сарын 4-ний өдрийн чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар Татварын ерөнхий хуульд өөрчлөлт оруулж, цахим хэлбэрээр хадгалсан санхүүгийн болон бусад баримтыг хяналт шалгалтад ашиглах эрх зүйн орчин бүрдсэн.

б) Хөрөнгө оруулалт, хуримтлалыг дэмжих:

- Иргэдийн хуримтлалыг урамшуулах зорилгоор Хувь хүний орлогын албан татварын тухай хуульд өөрчлөлт оруулж, банкин дахь иргэдийн хадгаламжийн хүүгийн

орлогод 2018 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрийг хүртэл татвар ногдуулахгүй байхаар тогтсон;

- Хөрөнгийн зах зээлийг хөгжүүлэх зорилгоор Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын тухай хуульд нэмэлт оруулж хөрөнгө оруулалтын сангийн орлого, хадгаламжийн даатгалын сангийн хураамжийн орлого, зээлийн батлан даалтын сангийн орлогыг татвараас чөлөөлсөн;

с) Томоохон төсөл хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх татварын орчныг бүрдүүлэх:

- УИХ 2013 оны 10 дугаар сарын 3-ны өдрийн чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийг баталсан. Энэ хуулиар Засгийн газар 500.0 тэрбум төгрөгөөс дээш хэмжээний хөрөнгө оруулалт хийх хөрөнгө оруулагчтай түүний гаргасан хүсэлтийн дагуу үйл ажиллагаа явуулах орчныг нь тогтвортой байлгах зорилгоор хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулах тухай зааж өгсөн;
- Гаалийн татвар, гаалийн тарифын тухай хуульд 2014 оны 6 дугаар сарын 6-ны өдөр нэмэлт оруулж, улсын чанартай томоохон төсөл, арга хэмжээнд хөрөнгө оруулалт хийх хөрөнгө оруулагчийн тухайн төсөл, арга хэмжээний бүтээн байгуулалтын ажилд зориулан импортоор оруулж ирж байгаа техник, тоног төхөөрөмж, түүний иж бүрдлийн гаалийн болон нэмэгдсэн өртгийн албан татварын төлөх хугацааг 2 жил хүртэл хугацаагаар сунгах, эсхүл уг татварыг 2 жилийн хугацаанд хэсэгчлэн төлүүлэхээр шийдвэрлэсэн;
- Алтны олборлолт, валютын нөөцийг нэмэгдүүлэх зорилгоор Ашигт малтмалын тухай хуульд 2014 оны 1 дүгээр сарын 24-ний өдөр нэмэлт, өөрчлөлт оруулж, Монголбанк болон түүний эрх олгосон банкинд тушаасан алтанд 2019 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрийг хүртэл 2.5 хувиар ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр ногдуулахаар болсон.

д) Жижиг дунд үйлдвэрийг дэмжих:

- Жижиг дунд үйлдвэрийн үйлдвэрлэлийн зориулалтаар импортолж буй тоног төхөөрөмжийг 2016 оныг дуустал гаалийн болон нэмэгдсэн өртгийн албан татвараас чөлөөлөх хуулийг 2014 оны 6 дугаар сарын 6-ны өдөр баталсан;
- Төвөөс алслагдсан аймаг, суманд байнгын үйл ажиллагаа явуулдаг, орон нутгийн төсөвтэй харьцдаг, гурваас доошгүй ажлын байр бий болгож буй аж ахуйн нэгжийн төсөвт төлөх орлогын албан татварыг 90 хүртэл хувиар хөнгөлнө.

е) УИХ-ын 2015 оны 8 дугаар сарын 7-ний өдрийн чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар Эдийн засгийн ил тод байдлыг дэмжих тухай хуулийг баталсан. Энэ хууль батлагдсанаар иргэд аж ахуйн нэгжийг нуун дарагдуулсан хөрөнгө, орлого ил болгон мэдүүлэх, бүртгэлжүүлэх боломжийг олгосон болно. Хууль хэрэгжсэний үр дүнд нийт 34.7 их наяд төгрөгийн хөрөнгө, орлого ил болсон байна.

1.4. ЭДИЙН ЗАСАГ, САНХҮҮ, ТӨСВИЙН БОДЛОГЫН ҮР ДҮН ТӨСВИЙН ТУСГАЙ ШААРДЛАГЫГ ХАНГАСАН БАЙДАЛ /2012-2016 ОН/

Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.1.1-6.1.4-т заасан төсвийн тусгай шаардлагыг тодорхойлсон бөгөөд тус хуулийн 19 дүгээр зүйл буюу хуулийг дагаж журмын хүрээнд тусгай шаардлагуудыг үе шаттай мөрдөж байна.

1.4.1. Төсвийн орлогын тусгай шаардлага

Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.1.1-т “нэгдсэн төсвийн орлогыг тэнцвэржүүлсэн журмаар тооцдог байх” гэж заасны дагуу 2012-2016 оны төсвийн орлогыг тэнцвэржүүлсэн журмаар тооцож ирсэн. Ингэхдээ Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 4.1.2-т заасны дагуу тухайн жилийн гол нэр төрлийн эрдэс баялгийг тодорхойлж, 11.1.3.а-д заасны дагуу тэнцвэржүүлсэн үнийг тооцоолсон. Дараах хүснэгтээр 2012-2016 оны төсвийн гол нэр төрлийн эрдэс баялаг, түүний тэнцвэржүүлсэн үнэ, зах зээлийн үнэ болон тэнцвэржүүлсэн орлогын мэдээллийг үзүүлээ.

Төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлого, 2012-2016 он

Үзүүлэлт	Хэмжих нэгж	Гол нэр төрлийн эрдэс баялаг	
		Зэс	Нүүрс
2012 он гүйцэтгэл			
Тэнцвэржүүлсэн үнэ	\$/тн	6,663.5	\$57.2-\$166.6
Зах зээлийн үнэ	\$/тн	7,958.9	\$72.0-\$140.6
Тэнцвэржүүлсэн орлого	тэрбум төг		4,881.2
2013 он гүйцэтгэл			
Тэнцвэржүүлсэн үнэ	\$/тн	6,328.9	\$65.5-\$131.5
Зах зээлийн үнэ	\$/тн	7,331.5	\$52.8-\$97.4
Тэнцвэржүүлсэн орлого	тэрбум төг		5,940.1
2014 он гүйцэтгэл			
Тэнцвэржүүлсэн үнэ	\$/тн	6,242.0	\$81.6-\$115.9
Зах зээлийн үнэ	\$/тн	6,863.4	\$43.4-\$71.9
Тэнцвэржүүлсэн орлого	тэрбум төг		6,276.6
2015 он урьдчилсан гүйцэтгэл			
Тэнцвэржүүлсэн үнэ	\$/тн	6,354.7	82.5
Зах зээлийн үнэ	\$/тн	5,510.5	59.8
Тэнцвэржүүлсэн орлого	тэрбум төг		5,973.8
2016 он төлөвлөгөө			
Тэнцвэржүүлсэн үнэ	\$/тн	5,137.7	-
Зах зээлийн үнэ	\$/тн	5,268.7	-
Тэнцвэржүүлсэн орлого	тэрбум төг		7,013.9

Эх үүсвэр: Сангийн яам

1.4.2. Төсвийн тэнцлийн тусгай шаардлага

Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 6.1.2-т “нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцэл нь тухайн төсвийн жилийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүний хоёр хувиас илүүгүй алдагдалтай, эсхүл ашигтай байх” гэж заасныг 2013 оны төсвийн жилээс хэрэгжүүлж эхэлсэн.

Хөгжлийн банк болон бусад эх үүсвэрээс санхүүжүүлэх төсвөөс эргэн төлөгдөх нөхцөлтэй хэрэгжүүлэх төсөл, арга хэмжээний санхүүжилтийг төсөвт тусгах зорилгоор Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 6.1.2-ийн тусгай шаардлагад 2015 оны 1 дүгээр сарын 20-ны өдөр нэмэлт өөрчлөлт оруулсан. Үүнд “нэгдсэн төсвийн

тэнцвэржүүлсэн тэнцлийн алдагдлыг 2015 онд тухайн жилийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 5 хувиас, 2016 онд тухайн жилийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 4 хувиас, 2017 онд тухайн жилийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 3 хувиас, 2018 оны төсвийн жилээс эхлэн тухайн жилийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 2 хувиас тус тус хэтрүүлэхгүй байна.” гэж тусгасан.

Нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцэл /ДНБ-д эзлэх хувь/

	2013	2014	2015*	2016**
1 Хуулиар тогтоосон хязгаар	-2	-2	-5	-4
2 Гүйцэтгэл	-1.2	-4	-5	-3.4

Эх үүсвэр: Сангийн яам

* - урьдчилсан гүйцэтгэл

** - хүлээгдэж буй гүйцэтгэл

Тус тусгай шаардлагыг 2013 оны гүйцэтгэл, 2015 оны урьдчилсан гүйцэтгэл, 2016 оны батлагдсан төсвийн хувьд хангасан бөгөөд 2014 онд хуульд заасан хязгаараас давсан байдалтай байна. 2014 оны хувьд нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлого 6,276.6 тэрбум төгрөг, нэгдсэн төсвийн нийт зарлага 7,144.6 тэрбум төгрөг, нэгдсэн төсвийн нийт алдагдал 867.9 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 4.0 хувьд хүрсэн. Төсвийн алдагдал батлагдсан түвшнээс өсөхөд төсвийн орлогын төлөвлөгөө биелээгүй болон ИТХ-уудын шийдвэрээр орон нутгийн төсвийн зарлагыг нэмэгдүүлэн тодотгож зарцуулсан нь нэгдсэн төсвийн тэнцэл төлөвлөгөөнөөс давахад нөлөөлсөн байна.

1.4.3. Зарлагын өсөлтийн тусгай шаардлага

Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 6.1.3-т “тухайн жилийн нэгдсэн төсвийн нийт зарлагын өсөлтийн хувь нь тухайн жилийн эрдэс баялгийн бус дотоодын нийт бүтээгдэхүүний өсөлтийн хувь, тухайн жилийн өмнөх дараалсан 12 жилийн эрдэс баялгийн бус дотоодын нийт бүтээгдэхүүний өсөлтийн дунджийн аль ихээс хэтрэхгүй байх” гэж заасан бөгөөд тус тусгай шаардлагыг 2013 оны төсвийн жилээс эхлэн мөрдөж эхэлсэн.

Нэгдсэн төсвийн зарлагын өсөлт /хувиар/

№	Өсөлт	2013	2014	2015*	2016**
1	Тухайн жилийн эрдэс баялгийн бус дотоодын нийт бүтээгдэхүүний өсөлтийн хувь	17.1	13.7	3.9	23.3
2	Тухайн жилийн өмнөх дараалсан 12 жилийн эрдэс баялгийн бус дотоодын нийт бүтээгдэхүүний өсөлтийн дундаж	24.3	24.3	24.6	23.7
3	Тухайн жилийн нэгдсэн төсвийн нийт зарлагын өсөлтийн хувь, гүйцэтгэлээр	2.4	15.9	-0.1	11.5

Эх үүсвэр: Сангийн яам

* - урьдчилсан гүйцэтгэл

** - хүлээгдэж буй гүйцэтгэл

2013-2016 онд төсвийн зарлагын өсөлтийн тусгай шаардлагыг бүрэн хангасан буюу нэгдсэн төсвийн зарлагын өсөлт нь тухайн жилийн эрдэс баялгийн бус дотоодын

нийт бүтээгдэхүүний өсөлт болон тухайн жилийн өмнөх дараалсан 12 жилийн эрдэс баялгийн бус дотоодын нийт бүтээгдэхүүний өсөлтийн дунджийн аль ихээс хэтрээгүй байна.

БҮЛЭГ ХОЁР. ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ӨР, БОЛЗОШГҮЙ ӨР ТӨЛБӨРИЙН ДҮН, ТҮҮНИЙ ЗАРЦУУЛАЛТ, НӨХЦӨЛ, ХУГАЦААНДАА ТӨЛӨГДӨӨГҮЙ ЗЭЭЛИЙН ҮНДСЭН ӨР БА ХҮҮГИЙН ТӨЛБӨРИЙН ДҮН

2.1. ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ӨРИЙН УДИРДЛАГЫН БОДЛОГО, ЗОРИЛТ

2.1.1. Өрийн удирдлагын тухай хууль, тогтоомж.

Монгол Улс 2012 онд бага орлоготой орноос бага дунд орлоготой оронд шилжсэнээр олон улсын байгууллагаас арилжааны нөхцөлтэй зээл авах, олон улсын зах зээлд үнэт цаас гаргах, хөнгөлөлттэй зээлээс бусад төрлийн санхүүгийн хэрэгслийг ашиглах боломж бүрдсэн хэдий ч тухайн үеийн хууль, эрх зүйн орчин нь зөвхөн буцалтгүй тусламж, хөнгөлөлттэй зээлийн зохицуулалтаар хязгаарлагдаж байсан нь Засгийн газрын зүгээс өрийн удирдлагын нэгдсэн бодлого, зохицуулалтыг хангасан бие даасан хуулийг батлан гаргах шаардлагыг бий болгов.

Улмаар шинээр ашиглагдаж буй өрийн хэрэгслүүдийн талаар холбогдох зохицуулалтыг бий болгох, 10 гаруй хууль, журам, эрх зүйн актуудад салангид байдлаар туссан зохицуулалтуудыг нэгтгэх байдлаар Өрийн удирдлагын тухай хуулийг боловсруулж, Улсын Их Хурлын 2015 оны 02 дугаар сарын 18-ны өдрийн чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар батлав.

Өрийн удирдлагын тухай хуулийн зорилт нь өрийн удирдлагын бодлого, зохицуулалтын хүрээнд өрийн зохистой түвшнийг хангах, дунд хугацааны стратегийг хэрэгжүүлэх, Засгийн газар, орон нутаг зээллэг хийх замаар өр үүсгэх, дамжуулан зээлдүүлэх, Засгийн газрын өрийн баталгаа гаргах, тэдгээрийг бүртгэх, тайлагнах, хяналт тавихтай холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.

Өрийн удирдлагын тухай хууль батлагдсанаар Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд заасан “Улсын өр”-ийн тодорхойлолтыг Засгийн газрын шууд хянах боломжтой бүтцийн хүрээнд “Засгийн газрын өр” болгон өөрчилсөн бөгөөд өрийн хэрэгслээр үүсгэж буй, Монгол Улсын Засгийн газар, аймаг, нийслэлээс бусдын өмнөх хүлээсэн төлбөрийн үүргийг болон хууль болон гэрээнд заасны дагуу гаргасан Засгийн газрын өрийн баталгааны дүнг хамруулахаар хуульчилсан.

Хуульд заасны дагуу Засгийн газрын зүгээс өрийн удирдлагыг хэрэгжүүлэхдээ дараах үндсэн зарчмуудыг баримтлах юм. Үүнд:

- *удирдлагын нэгдсэн тогтолцоотой байх;*
- *өрийн зохистой түвшнийг хангах;*
- *өр үүсгэж бий болгосон хөрөнгийг үр ашигтай захиран зарцуулах;*
- *ил тод байдлыг хангах;*
- *хариуцлагатай байх.*

Засгийн газрын өрийн удирдлагын дунд хугацааны стратегийн баримт бичиг. Засгийн газрын зүгээс өрийн удирдлагыг тодорхойлох, хэрэгжүүлэх үндсэн баримт бичиг нь хуульд заасны дагуу дунд хугацааны стратеги бөгөөд 3 жил тутамд Улсын Их Хурлаар батлуулан хэрэгжүүлэх, хэрэгжилтийн тайланг гаргах зохицуулалттай.

Үүний дагуу Монгол Улсын 2016 оны нэгдсэн төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2017-2018 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуультай нийцүүлж, Засгийн газрын өрийн удирдлагын 2016-2018 оны стратегийн баримт бичгийг Улсын Их Хурлаас 2015 оны 05 дугаар сарын 22-ны өдрийн 51 дүгээр тогтоолоор батлав.

Энэхүү бодлогын баримт бичгийн хүрээнд Монгол Улсын макро эдийн засгийн өнөөгийн нөхцөл байдал, цаашдын төлөв, зээлжих зэрэглэл болон Засгийн газрын өрийн өнөөгийн нөхцөл байдалд үндэслэн 2016-2018 оны хооронд өрийн удирдлагын хүрээнд дараах бодлогын зорилтыг хэрэгжүүлэхээр тодорхойлсон. Үүнд:

- Засгийн газрын өрийн үйлчилгээний төсөвт үзүүлэх ачааллыг урт хугацаанд жигдлэх, өрийн үйлчилгээний тухайн жилийн төсвийн орлогод эзлэх хувь хэмжээг үе шаттайгаар бууруулах, Засгийн газрын өрийн багцын эргэн төлөлтийн дундаж хугацааг уртасгах;
- Монгол Улсын зээлжих зэрэглэл, төлвийг сайжруулах, хөрөнгө оруулагчдын харилцааг идэвхжүүлж, таатай орчныг бүрдүүлэх, Засгийн газрын гадаад зээллэгийн зардлыг бууруулах, жишиг хүүгийн түвшнийг бий болгох;
- Өрийн зохицуулалтын цогц үйл ажиллагааг дунд хугацаанд оновчтой төлөвлөн, хэрэгжүүлэх замаар Засгийн газрын өрийн зохистой бүтцийг бий болгох.

Өрийн удирдлагын эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох журам, эрх зүйн актууд. Засгийн газрын зүгээс өрийн удирдлагын эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох зорилгоор Засгийн газар болон Сангийн сайдын тушаалаар дараах журам, аргачлалыг батлуулан хэрэгжүүлж байна.

Засгийн газрын тогтоолоор батлагдсан журмууд:

- Засгийн газрын дотоод үнэт цаасны анхдагч, хоёрдогч захын үйл ажиллагааны журам /2014.11.26/,
- Засгийн газрын өрийн баталгааны дагуу байгуулах гэрээ, түүнд тавигдах шаардлага, авлага барагдуулах журам, Баталгаа гаргуулагчийн төлөх шимтгэлийг тооцох аргачлал /2015.04.13/,
- Засгийн газрын өрийн удирдлагын зөвлөлийн ажиллах журам /2016.02.22/.

Сангийн сайдын тушаалаар батлагдсан журмууд:

- Засгийн газрын өрийн баталгааны санд хөрөнгө хуримтлуулах, сангийн хөрөнгийг захиран зарцуулах, төлбөрийн үүрэг гүйцэтгэх тухай журам /2015.04.20/;
- Засгийн газрын гадаад зээлийн хөрөнгийг ашиглах, эдгээр хөрөнгөөр санхүүжих төсөл, арга хэмжээг хэрэгжүүлэх, зохион байгуулах, санхүүжүүлэх, хяналт тавих, үнэлэх журам /2015.07.10/;
- Засгийн газрын өрийн үйлчилгээний журам /2015.07.10/;
- Өрийн мэдээллийн нэгдсэн сан бүрдүүлэх, мэдээлэл хүлээн авах, төвлөрүүлэх, өр төлбөрийг бүртгэх, тайлагнах журам /2015.11.02/;
- Гадаад улсын засгийн газар, олон улсын байгууллагаас авсан хүмүүнлэгийн болон буцалтгүй тусламжийн барааг нэмэгдсэн өртгийн албан татвар болон гаалийн албан татвараас чөлөөлөх, хөнгөлөлт үзүүлэх үйл ажиллагааны журам /2015.11.20/;
- Хөнгөлөлттэй зээл, буцалтгүй болон хүмүүнлэгийн тусламжийн хөрөнгөөр дотоодын зах зээлээс худалдан авсан бараа, ажил, үйлчилгээг НӨАТ-аас чөлөөлөх тухай журам /2016.02.05/.

2.1.2. Өрийн удирдлагын талаар цаашид баримтлах бодлогын зорилт

- Засгийн газрын өрийн удирдлагын дунд хугацааны баримт, бичигт тусгагдсан бодлогын зорилтуудыг хэрэгжүүлэх замаар дунд хугацааны өрийн удирдлага, зохицуулалтын оновчтой бодлогыг төлөвлөн хэрэгжүүлэх;
- Өрийн удирдлагын чиглэлээр хууль, эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгохоор үргэлжлүүлэн ажиллах;
- Ирэх жилүүдэд төлөгдөх томоохон төлбөрүүдийг тодорхой хэсгийг буцаан худалдан авах, нэг жилд төлөх төлбөрийн хэмжээ, ачааллыг жигдлэх зорилгоор өрийн эргэн төлөлтийн хуримтлалын санг байгуулах, сангийн хөрөнгийг удирдах;
- Монгол Улсын зээлжих зэрэглэлийг сайжруулах төлөвлөгөөг, хэрэгжүүлж, шинээр хийх зээллэгийн хүүгийн түвшнийг бууруулах;
- Олон улсын зах зээлд тогтмол үнэт цаас гаргаж, хүүгийн жишиг түвшнийг бий болгох.

2.2. ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ӨРИЙН ӨНӨӨГИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ, ТӨСВИЙН ТУСГАЙ ШААРДЛАГА

Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн хүрээнд 2012-2014 онуудад “Улсын өр”-ийн тодорхойлолтыг ашиглаж байсан бөгөөд гүйцэтгэл дараах байдалтай байна.

	ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД	2012	2013	2014
Улсын өр (1+2+3+4+5+6+7)				
1	Засгийн газрын гадаад зээлийн үлдэгдэл	2,935.5	3,613.1	3,979.1
	Засгийн газрын гадаад зээлийн үлдэгдэл (ӨҮЦэнээр)	1,838.9	2,156.3	2,624.0
2	Засгийн газрын дотоод үнэт цаасны үлдэгдэл	1,009.6	1,849.6	2,964.1
	Засгийн газрын дотоод үнэт цаасны үлдэгдэл (ӨҮЦэнээр)	976.4	1,663.8	2,849.4
3	Засгийн газрын гадаад үнэт цаасны үлдэгдэл	2,088.2	2,481.2	2,828.4
	Засгийн газрын гадаад үнэт цаасны үлдэгдэл (ӨҮЦэнээр)	1,845.3	2,018.8	2,470.7
4	Засгийн газрын өрийн баталгааны үлдэгдэл	807.4	1,160.2	2,544.4
	Засгийн газрын өрийн баталгааны үлдэгдэл (ӨҮЦэнээр)	775.6	1,075.1	2,293.6
5	ТӨ ба ТӨ давамгайлсан хуулийн этгээдийн өр	1,525.5	1,629.3	1,438.2
	ТӨ ба ТӨ давамгайлсан хуулийн этгээдийн өр (ӨҮЦэнээр)	1,525.5	1,358.6	1,349.0
6	ОНӨ ба ОНӨ давамгайлсан хуулийн этгээдийн өр	174.9	174.9	174.9
	ОНӨ ба ОНӨ давамгайлсан хуулийн этгээдийн өр (ӨҮЦэнээр)	174.9	137.5	144.5
7	Оюутолгойн татварын урьдчилгаа төлбөрийн үлдэгдэл	385.5	372.5	138.7
	Оюутолгойн татварын урьдчилгаа төлбөрийн үлдэгдэл (ӨҮЦэнээр)	327.0	349.2	140.4
Засгийн газрын өрийн үлдэгдэл				
	Улсын өрийн үлдэгдэл (нэрлэсэн)	8,926.6	11,280.8	14,067.9
	Улсын дотоод өрийн үлдэгдэл (нэрлэсэн)	3,095.5	4,026.4	4,715.9
	Улсын гадаад өрийн үлдэгдэл (нэрлэсэн)	5,831.1	7,254.4	9,351.9
	Улсын өрийн үлдэгдэл (ӨҮЦэнээр)	7,463.6	8,759.3	11,871.6
	Хуулиар тогтоосон өрийн дээд хязгаар	60.0%	50.0%	-
	Улсын өрийн үлдэгдэл (ӨҮЦ) / ДНБ	53.3%	49.9%	54.1%

Эх үүсвэр: Сангийн яам

Улсын өрийн өнөөгийн үнэ цэнээр илэрхийлэгдсэн үлдэгдлийг ДНБ-д харьцуулсан харьцаа 2012 онд 53.3 хувь, 2013 онд 49.9 хувь, 2014 онд 54.1 хувь гарлаа.

Улмаар, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд 2015 оны 1 дүгээр сарын 20-ны өдөр нэмэлт, өөрчлөлт оруулж, Улсын өрийн тухай төсвийн тусгай шаардлагыг 2015 оны төсвийн жилд 58.3 хувиас, 2016 оны төсвийн жилд 55.0 хувиас, 2017 оны төсвийн жилд 50.0 хувиас, 2018 оны төсвийн жилээс эхлэн 40.0 хувиас тус тус хэтрүүлэхгүй байхаар хуульчилсан.

Харин 2015 оны 02 дугаар сарын 18-ны өдөр Өрийн удирдлагын тухай хууль батлагдсанаар “Улсын өр”-ийн тодорхойлолтыг бүтцийн хувьд “Засгийн газрын өр” болгон өөрчилсөн бөгөөд Засгийн газрын өрийн тухай төсвийн тусгай шаардлагын 2015 оны гүйцэтгэл дараах байдалтай байна.

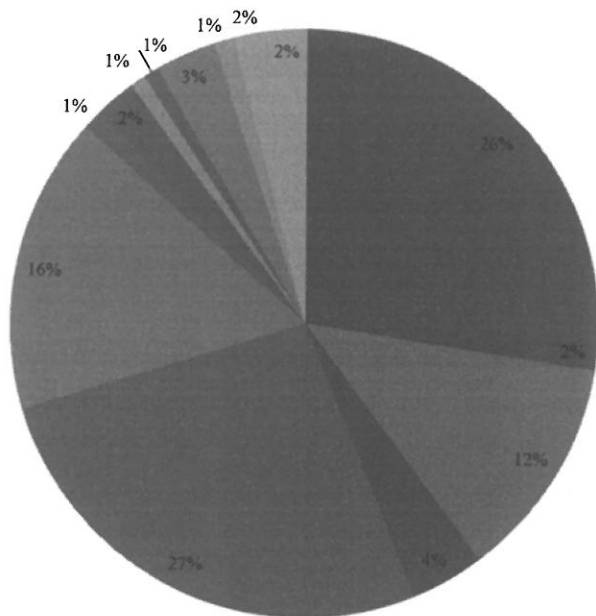
ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД	2015-I	2015-II	2015-III	2015 урьд.
Засгийн газрын өр (1+2+3+4+5+6+7+8)				
1 Засгийн газрын гадаад зээлийн үлдэгдэл	4,057.5	4,017.6	4,156.7	4,455.6
Засгийн газрын гадаад зээлийн үлдэгдэл (ӨҮЦэнээр)	2,700.2	2,651.6	2,785.0	3,026.8
2 Засгийн газрын дотоод үнэт цаасны үлдэгдэл	3,004.3	3,196.5	3,029.3	3,333.2
Засгийн газрын дотоод үнэт цаасны үлдэгдэл (ӨҮЦэнээр)	2,829.3	2,909.0	2,818.2	3,300.9
3 Засгийн газрын гадаад үнэт цаасны үлдэгдэл	2,973.1	3,244.7	3,317.5	3,315.8
Засгийн газрын гадаад үнэт цаасны үлдэгдэл (ӨҮЦэнээр)	2,478.5	2,873.6	2,786.6	2,876.0
4 Засгийн газрын өрийн баталгааны үлдэгдэл	2,696.1	2,652.3	2,717.8	2,743.5
Засгийн газрын өрийн баталгааны үлдэгдэл (ӨҮЦэнээр)	2,329.9	2,371.4	2,327.7	2,489.0
5 Татварын урьдчилгаа төлбөрийн үлдэгдэл	275.3	231.6	207.1	41.4
Татварын урьдчилгаа төлбөрийн үлдэгдэл (ӨҮЦэнээр)	257.0	222.5	168.0	38.4
6 Төсвөөс эргэн төлөх концессын үлдэгдэл	0.0	310.3	321.6	261.0
Төсвөөс эргэн төлөх концессын үлдэгдэл (ӨҮЦэнээр)	0.0	266.8	262.3	236.1
7 Засгийн газрын дотоод зээлийн үлдэгдэл	0.0	30.0	30.0	0.0
Засгийн газрын дотоод зээлийн үлдэгдэл (ӨҮЦэнээр)	0.0	28.0	27.2	0.0
8 Векселийн үлдэгдэл	0.0	0.0	132.5	164.3
Векселийн үлдэгдэл (ӨҮЦэнээр)	0.0	0.0	111.8	156.2
Засгийн газрын өрийн үлдэгдэл				
Засгийн газрын өрийн үлдэгдэл (нэрлэсэн)	13,006.3	13,682.9	13,912.5	14,314.9
Засгийн газрын дотоод өрийн үлдэгдэл (нэрлэсэн)	3,279.6	3,768.4	3,720.6	3,800.0
Засгийн газрын гадаад өрийн үлдэгдэл (нэрлэсэн)	9,726.8	9,914.5	10,192.0	10,514.9
Засгийн газрын өрийн үлдэгдэл (ӨҮЦэнээр)	10,594.9	11,322.8	11,286.8	12,123.5
Хуулиар тогтоосон өрийн дээд хязгаар	58.3%	58.3%	58.3%	58.3%
Засгийн газрын өрийн үлдэгдэл (ӨҮЦ) / ДНБ	44.2%	47.2%	47.9%	52.3%

Эх үүсвэр: Сангийн яам

2015 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр Засгийн газрын өрийн нэрлэсэн үлдэгдэл 14,314.9 тэрбум төгрөг, өнөөгийн үнэ цэнээр илэрхийлэгдсэн үлдэгдэл 12,123.5 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 52.3 хувьтай тэнцүү байна. Үзүүлэлт тус бүрийн хувьд авч үзвэл дараах байдалтай байна.

Засгийн газрын гадаад зээл. Монгол Улсын Засгийн газар гадаад орон, олон улсын санхүүгийн байгууллагаас 1991-2015 он хүртэлх хугацаанд нийт 3.2 орчим тэрбум ам.долларын гадаад зээлийг авч ашигласнаас 2012 онд 11.8 тэрбум төгрөг, 2013 онд 321.1 тэрбум төгрөг, 2014 онд 369.0 тэрбум төгрөг байсан бол 2015 онд нийт 505.1 тэрбум төгрөгийн гадаад зээлийн ашиглалт гарсан байна.

Засгийн газрын гадаад зээлийн нийт ашиглалтыг санхүүжүүлэгчээр нь ангилан авч үзвэл манай улсын хувьд томоохон түнш нь Япон, АХБ, ДБ, БНХАУ, ХБНГУ байна.

- ЯПОН УЛС
- БҮГД НАЙРАМДАХ СОЛОНГОС УЛС
- БҮГД НАЙРАМДАХ ХЯТАД АРД УЛС
- ХОЛБООНЫ БҮГД НАЙРАМДАХ ГЕРМАН УЛС
- АЗИЙН ХӨГЖЛИЙН БАНК
- ДЭЛХИЙН БАНК
- НОРДИКИЙН ХӨГЖЛИЙН САН
- АРАБЫН ЭДИЙН ЗАСГИЙН ХӨГЖЛИЙН КУВЕЙТЫН САН
- ХӨДӨӨ АЖ АХУЙГ ХӨГЖҮҮЛЭХ ОЛОН УЛСЫН САН
- БҮГД НАЙРАМДАХ ЭНЭТХЭГ УЛС
- ОЛОН УЛСЫН ВАЛЮТЫН САН
- БҮГД НАЙРАМДАХ АВСТРИ УЛС
- БУСАД

Эх үүсвэр: Сангийн яам

Засгийн газрын гадаад зээлийн өрийн үйлчилгээний төлбөрт 2015 онд нийт 170.1 тэрбум төгрөг төлснөөс хүүгийн төлбөрт 43.7 тэрбум төгрөгийг төлсөн бол үндсэн төлбөрт 126.4 тэрбум төгрөгийг төлөөд байна.

Засгийн газрын гадаад зээлийн өрийн үлдэгдэл нь 2014 оны жилийн эцэст 3,979.1 тэрбум төгрөг байсан бол 2015 онд гарсан ашиглалт, зээлийн эргэн төлөлтийг тооцсоноор 2015 оны 12 дугаар сарын 31-ны өдрийн байдлаар Төв банкнаас тухайн өдрийн зарласан албан ханшаар хөрвүүлэхэд 4,455.6 тэрбум төгрөгийн үлдэгдэлтэй байна.

Засгийн газрын гадаад зээлийн ашиглалтыг салбараар

Салбар	Эзлэх хувь
Санхүү, эдийн засаг	16%
Худалдаа үйлчилгээ	8%
Жижиг дунд үйлдвэр	1%
Нийгмийн хамгаалал	10%
Эрүүл мэнд	3%
Эрчим хүч	12%
Боловсрол	3%
Барилга, орон сууц, нийтийн аж ахуй	9%
Хөдөө аж ахуй	4%
Зам, тээвэр	21%
Харилцаа, холбоо	4%
Уул, уурхай	4%
Төмөр зам	4%

Эх үүсвэр: Сангийн яам

Засгийн газрын гадаад зээлийн үлдэгдэл гадаад валютаар

тэрбум төгрөг

Засгийн газрын гадаад зээлийн үлдэгдэл	2015 оны 4 дүгээр улирал
Зээлжих тусгай эрх	2,057.1
Америк доллар	847.6
Японы иен	988.9
Солонгосын вон	98.4
Хятадын юань	38.2
Евро	335.8
Кувейт динар	73.0
Шведийн крон	4.2
Арабын дирхам	12.2
НИЙТ ДҮН	4,455.6

Эх үүсвэр: Сангийн яам

Монгол Улсын 2015 оны төсөвт 280.5 тэрбум төгрөгийн нийт 79 төсөл, хөтөлбөрийг гадаадын зээл, тусламжийн хөрөнгөөр хэрэгжүүлэхээр төлөвлөн тусгасан ба үүнээс 51 төсөл, хөтөлбөр нь түншлэгч орон, олон улсын санхүүгийн байгууллагын хөнгөлөлттэй зээлээр хэрэгжиж байгаа бол 28 төсөл, хөтөлбөр нь НҮБ, Швейцарийн хөгжлийн агентлаг, Азийн хөгжлийн банк, Дэлхийн банк зэрэг олон улсын санхүүгийн байгууллагын тусламжийн хүрээнд хэрэгжүүлж байна.

Засгийн газрын дотоод үнэт цаас. Засгийн газрын зүгээс санхүүгийн зах зээлийг дэмжих, үнэт цаасны өгөөжийн муруйг тогтоож, зах зээлийн жишгийг бий болгох, төсөвт шаардлагатай байгаа мөнгөн хөрөнгийн дутагдлыг түргэн хугацаанд санхүүжүүлэх зорилгоор үнэт цаасны арилжааг тогтмолжуулж, 2012 оны 12 дугаар сараас эхлэн долоо хоног бүр Монголбанкаар дамжуулан зохион байгуулдаг болов.

Түүнчлэн үнэт цаасны зах зээлийн ил тод байдлыг сайжруулах, зах зээлд дотоод, гадаадын аж ахуйн нэгж, иргэд чөлөөтэй оролцох боломжийг бүрдүүлж, хөрөнгө оруулагчдын суурийг нэмэгдүүлэх, цаашлаад санхүүгийн зах зээлийг төрөлжүүлэх зорилгоор Засгийн газрын жижиглэнгийн үнэт цаасыг бий болгож, арилжаалах шийдвэрийг гаргасан бөгөөд жижиглэнгийн үнэт цаасыг 2014 оны 11 дүгээр сараас эхлэн долоо хоног бүр Хөрөнгийн биржээр арилжаалдаг болов.

Засгийн газрын дотоод үнэт цаас гаргалт, эргэн төлөлт ба хүүгийн зардал, үлдэгдлийн хэмжээг 2012-2015 оноор дор харуулав.

№	Үзүүлэлт	2012	2013	2014	2015*
1	Засгийн газрын дотоод үнэт цаасны үлдэгдэл	1,009.6	1,849.6	2,964.1	3,333.2
2	Шинээр гаргасан дотоод үнэт цаас	881.6	2,648.7	2,588.7	2,545.5
3	Дотоод үнэт цаасны үндсэн төлбөр	375.4	1,751.8	1,395.1	2,079.4
4	Дотоод үнэт цаасны хүүгийн төлбөр	97.7	108.1	238.8	370.5

Эх үүсвэр: Сангийн яам

** - урьдчилсан гүйцэтгэл*

Засгийн газрын гадаад үнэт цаас. Монгол Улсын Засгийн газар Монгол Улсын Засгийн газраас хөгжлийн хөрөнгө оруулалтыг санхүүжүүлэх зорилгоор 2012 оны 12

дугаар сард 10 жилийн хугацаатай 1.0 тэрбум ам.долларын бондыг 5.125 хувийн хүүтэйгээр, 5 жилийн хугацаатай 500.0 сая ам.долларын бондыг 4.125 хувийн хүүтэйгээр, нийт 1.5 тэрбум ам.долларын Чингис бондыг олон улсын зах зээлд арилжаалсан.

Мөн 2015 оны 06 дугаар сард 3 жилийн хугацаатай 1.0 тэрбум юаньтай тэнцэх Дим сам бондыг олон улсын зах зээлд арилжаалж, түүнийг 5.96 хувийн хүүтэй 161.2 сая ам.долларт шилжүүлсэн юань-ам.долларын своп хэлцлийг амжилттай хийв.

Засгийн газрын гаргасан гадаад үнэт цаас, эргэн төлөлт, үлдэгдлийн хэмжээг 2012-2015 оноор дор харуулав.

№	Үзүүлэлт	2012	2013	/тэрбум төгрөг/	
				2014	2015*
1	Засгийн газрын гадаад үнэт цаасны үлдэгдэл	2,088.2	2,481.2	2,828.4	3,315.8
2	Шинээр гаргасан гадаад үнэт цаас	2,088.2	0.0	0.0	314.9
3	Гадаад үнэт цаасны үндсэн төлбөр	0.0	0.0	0.0	0.0
4	Гадаад үнэт цаасны хүүгийн төлбөр	0.0	99.0	130.7	149.7

Эх үүсвэр: Сангийн яам

* - урьдчилсан гүйцэтгэл

Засгийн газрын өрийн баталгаа. Засгийн газрын зүгээс 2015 оны жилийн эцсийн байдлаар төрийн өмчит ба хувийн хэвшлийн компанийн дараах зээллэгт Засгийн газрын өрийн баталгаа гаргасан байна.

№	Баталгаа гаргуулагч	Баталгаа гаргасан огноо	Баталгаа гаргахаар шийдвэрлэсэн хэмжээ	2015 оны жилийн эцсийн үлдэгдэл /урьдчилсан/	
				үндсэн валют	тэрбум төг.
1	Хөгжлийн банк /гадаад үнэт цаас/	2012	580.0 сая ам.дол	580.0 сая ам.дол	1,157.7
2	МИАТ ТӨХК /ЭКСИМ банкны зээл/	2013	121.4 сая ам.дол	95.4 сая ам.дол	190.4
3	Хөгжлийн банк /Самурай бонд/	2014	30.0 тэрбум иен	30.0 тэрбум иен	497.4
4	Хөгжлийн банк /Кредит Свиссийн зээл/	2014	300.0 сая ам.дол	300.0 сая ам.дол	598.8
5	Хөгжлийн банк /БНХАУ-ын зээл/	2014	162.0 сая ам.дол	150.0 сая ам.дол	299.3
Өрийн үлдэгдэлд тооцох					2,743.5
6	Худалдаа хөгжлийн банк /гадаад бонд/	2015	500.0 сая ам.дол	500.0 сая ам.дол	998.0
Өрийн үлдэгдэлд тооцохгүй					998.0
Өрийн баталгааны нийт үлдэгдэл					3,741.5

Эх үүсвэр: Сангийн яам

Худалдаа хөгжлийн банкны олон улсын зах зээлд гаргасан 500.0 сая ам.долларын гадаад үнэт цаас нь нийт 993.1 тэрбум төгрөгтэй тэнцэх Засгийн газрын дотоод үнэт цаасаар баталгаажсан бөгөөд Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 6.3-т заасны дагуу Засгийн газрын өрийн тухай төсвийн тусгай шаардлагад оруулан тооцохгүй болно.

Татварын урьдчилгаа төлбөр. Оюу толгой болон Тавантолгойн татварын урьдчилгаа төлбөрийн хүрээнд авсан өрийн үлдэгдэл 2012-2015 онуудад татварын

суутгалын дүнгээр тогтмол буурч ирсэн бөгөөд 2015 оны эцэст Тавантолгойн урьдчилгаа төлбөрийг бүрэн барагдуулсан байгаа бол Оюутолгойн татварын урьдчилгаа төлбөрийн үлдэгдэл 41.4 тэрбум төгрөг болоод байна.

Төсвөөс эргэн төлөх концесс. Өрийн удирдлагын тухай хуульд улсын болон орон нутгийн төсвөөс эргэн төлөгдөх нөхцөлтэй концессын гэрээг хүчин төгөлдөр болсноор Засгийн газрын өрийн мэдээллийн нэгдсэн санд оруулж, төслийн хүрээнд гарсан ашиглалт буюу гүйцэтгэлээр Засгийн газрын өрд бүртгэхээр хуульчилсан.

2015 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр нийт 6 төслийн гэрээ хүчин төгөлдөр болсон байгаа бөгөөд үлдэгдэл дараах байдалтай байна.

№	Төслийн нэр	Төсвөөс эргэн төлөх огноо	Гэрээний дүн			Ажлын гүйцэтгэл /хувь/	2015 оны үлдэгдэл /урьдчилсан/	
			валот	үндсэн валютаар /сая нэгж/	сая төгрөг		үндсэн валют /сая нэгж/	сая төгрөг
1	Алтай-Дарви чиглэлийн 165.0 км авто зам барих	2017-2020	юань	582.8	182,882.1	40.0%	233.1	71,691.2
2	Алтай-Дарви чиглэлийн 98.0 км авто зам барих	2017-2020	юань	377.6	118,480.5	35.0%	132.1	40,639.6
3	Баянхонгор-Алтай чиглэлийн 126.7 км авто зам барих	2017-2019	ам.доллар	77.0	153,695.3	6.0%	4.6	9,217.1
4	Мандал сум (Зүүн хараа) чиглэлийн 15.8 км авто зам барих	2016	ам.доллар	6.5	12,928.0	100.0%	6.5	12,921.4
5	Аглаг бүтээлийн хийд хүртэлх 6.2 км авто зам барих	2016	төгрөг	7,000.0	6,952.0	82.0%	5,700.1	5,700.7
6	Алтанбулаг сумыг цэвэр усны эх үүсвэртэй холбох	2016	төгрөг	400.00	400.0	100.0%	400.0	400.0
НИЙТ ҮЛДЭГДЭЛ					1,412,152.6			260,998.9

Эх үүсвэр: Сангийн яам

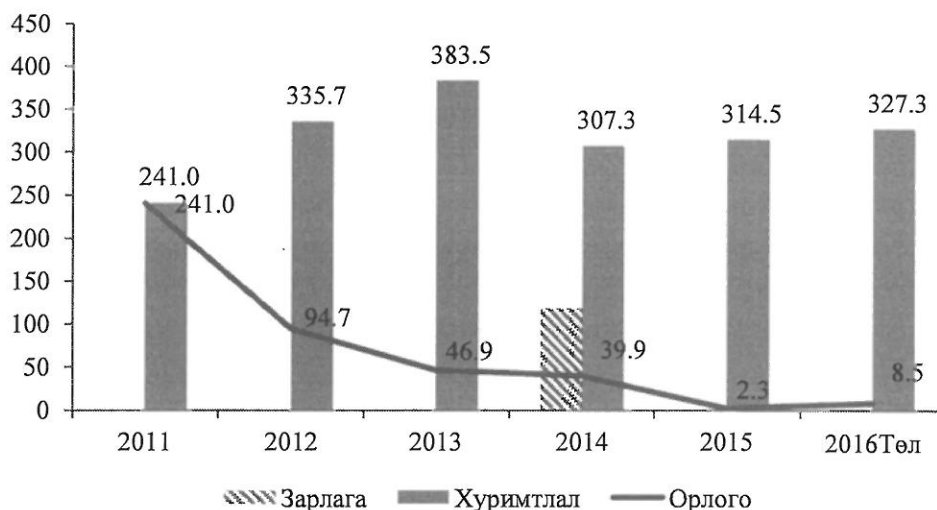
Вексель. Улсын Их Хурлын 2015 оны 07 дугаар тогтоол болон Засгийн газрын 2015 оны 105, 282 дугаар тогтоолын дагуу 2008-2014 онуудад улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтад тусган хэрэгжүүлсэн хэдий ч бүрэн санхүүжигдээгүй төсөл, арга хэмжээг векселиэр баталгаажуулах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсэн бөгөөд 2015 оны жилийн эцсийн байдлаар векселийн үлдэгдэл 164.3 тэрбум төгрөг байна.

БҮЛЭГ ГУРАВ. МОНГОЛ УЛСЫН ТӨСВИЙН ТОГТВОРЖУУЛАЛТЫН САНГИЙН ҮЛДЭГДЛИЙН НИЙТ ДҮН, ЭНЭ НЬ ТӨСВИЙН ТОГТВОРТОЙ БАЙДЛЫГ ХАНГАЖ БАЙГАА ЭСЭХ БОЛОН ДАРААГИЙН ХОЁР ЖИЛИЙН ХУГАЦААН ДАХЬ ТУХАЙН САНГИЙН ЭХ ҮҮСВЭРИЙН ӨӨРЧЛӨЛТИЙН ТУХАЙ ҮНЭЛГЭЭ

3.1. Төсвийн тогтворжуулалтын санд шилжүүлсэн эрдэс баялгийн орлого, сангийн зарлага

Төсвийн тогтворжуулалтын санд эрдэс баялгийн орлогоос 2011 онд 241.0 тэрбум төгрөг, 2012 онд 94.7 тэрбум төгрөг, 2013 онд 46.9 тэрбум төгрөг тус тус төвлөрч, 2013 онд тус сангийн үлдэгдэл 383.5 тэрбум төгрөгт хүрсэн. Харин 2014 онд тогтворжуулалтын санд эрдэс баялгийн орлогоос 39.9 тэрбум төгрөг төвлөрсөн хэдий ч Засгийн газрын тусгай сангийн тухай хуулийн дагуу Монгол Улсын 2014 оны төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлогын төлөвлөгөө, гүйцэтгэлийн зөрүүг нөхөх зорилгоор “Төсвийн тогтворжуулалтын сангийн талаар авах арга хэмжээний тухай” Засгийн газрын 2014 оны 12 дугаар сарын 22-ны өдрийн 396 дугаар тогтоолоор Төсвийн тогтворжуулсан сангийн хуримтлагдсан хөрөнгөөс 118.2 тэрбум төгрөгийг улсын төсөвт шилжүүлсэн.

ТТС-нд шилжүүлсэн эрдэс баялгийн орлого, сангийн зарлага, хуримтлал, тэрбум төгрөг

Эх үүсвэр: Сангийн яам

Үүнээс үүдэн 2014 оны жилийн эцсийн гүйцэтгэлээр тогтворжуулалтын сангийн хуримтлал 307.3 тэрбум төгрөгт хүрч буурсан. Тус санд 2015 онд эрдэс баялгийн орлогоор 2.3 тэрбум төгрөг төвлөрсөн бол 2016 онд эрдэс баялгийн орлогоос 8.5 тэрбум төгрөг төвлөрөхөөр улсын төсөвт тусгагдан батлагдаад байна.

3.2. Сангийн хөрөнгийн удирдлага ба хүүгийн орлого

Төсвийн тогтворжуулалтын сангийн хөрөнгийн удирдлагатай холбогдох харилцаа Засгийн газрын тусгай сангийн тухай хуулиар зохицуулагдаж байгаа бөгөөд уг хуульд 2015 оны 6 дугаар сард нэмэлт, өөрчлөлт оруулж тус сангийн санхүүгийн нөөцийн удирдлагыг Сангийн яам хэрэгжүүлэхээр болсон. Засгийн газрын тусгай сангийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулиар сангийн хөрөнгийг хүүгийн хувь хэмжээ нь арилжааны банкны тухайн жилийн хадгаламжийн хүүгийн түвшнээс багагүй байх санхүүгийн хэрэгсэлд байршуулахаар хуульчилсан бөгөөд 2015 оны 8 дугаар сараас эхлэн сангийн хөрөнгийг арилжааны банкуудад байршуулж эхэлсэн. Одоогоор, 2016 оны 3 дугаар сарын эцсийн байдлаар, сангийн хуримтлалын 63.6 орчим хувь буюу нийт 190.6 тэрбум төгрөгийг арилжааны банкуудад жилийн 7-9 хувийн хүүтэйгээр, хугацаагүй хадгаламж хэлбэрээр байршуулаад байна. Тус санд 2015 онд 3.2 тэрбум төгрөгийн хүүгийн орлого төвлөрсөн бол 2016 онд 4.3 тэрбум төгрөгийн хүүгийн орлого төвлөрөхөөр тооцож байна.

3.3. Төсвийн тогтворжуулалтын сангийн хуримтлалын талаарх Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн шаардлага, түүний хэрэгжилт

Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.2 дахь хэсэгт тус сангийн хөрөнгө нь дотоодын нийт бүтээгдэхүүний таван хувиас доошгүй байх ба энэ нөхцөлийг 2018 оны төсвийн жилээс өмнө хангахаар заасан. Төсвийн тогтворжуулалтын сангийн хуримтлал 2015 оны эцэст 314.5 тэрбум төгрөг байгаа нь урьдчилсан байдлаар ДНБ-ий 1.3 хувьтай тэнцэж байна. Тус сангаас 2016 онд ямар нэгэн зарцуулалт гаргахааргүй байгаа бөгөөд сангийн хөрөнгийн үлдэгдэл 2016 оны төгсгөлд 327.3 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 1.2 хувь болж өмнөх оныхоос буурахаар байна.

ТТС-ийн хуримтлал, тэрбум төгрөгөөр

Үзүүлэлт	2011	2012	2013	2014	2015*	2016**
Нийт хуримтлал	241.0	335.7	383.5	307.3	314.5	327.3
<i>Төсвийн тогтвортой байдлын хуулийн шаардлага</i>						
ДНБ-д эзлэх хувь	1.8	2.0	2.0	1.4	1.36	1.2
ДНБ оны үнээр	13,173.8	16,688.4	19,174.2	21,975.5	23,166.8	27,589.8

Эх үүсвэр: Сангийн яам

** - урьдчилсан гүйцэтгэл*

*** - төсөөлөл*

Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.2-т “Төсвийн тогтворжуулалтын сангийн хөрөнгө нь дотоодын нийт бүтээгдэхүүний таван хувиас доошгүй байна” гэж заасан байдаг боловч одоогоор энэ хуулийн заалт хангагдаагүй байна. 2015 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр төсвийн тогтворжуулалтын сангийн хөрөнгө нь дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 1.36 хувьд хүрээд байна. Энэ нь дэлхийн зах зээл дээрх гол нэр төрлийн эрдэс бүтээгдэхүүний үнэ буурснаас үүдэлтэй байна.

Засгийн газрын тусгай сангийн тухай хуульд зааснаар төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлогын төлөвлөгөө, гүйцэтгэлийн зөрүүг нөхөх зорилгоор Төсвийн тогтворжуулалтын сангаас хөрөнгө гаргах нь сангийн хөрөнгийг дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 5 хувьд хүргэх хуулийн заалтыг биелүүлэх хугацааг улам сунгах эрсдэлтэй байсан тул 2015 оны 1 дүгээр сарын 23-ны өдөр Засгийн газрын тусгай сангийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулж, зарцуулах боломжийг илүү хатуу болгон өөрчлөөд байна. Уг хуулийн өөрчлөлтийн дагуу дор дурдсан нөхцөлд санхүүжилт хийх зориулалтаар тогтворжуулалтын сангийн хөрөнгөөс улсын төсөвт шилжүүлэхээр болсон. Үүнд:

- Урьдчилан тооцох боломжгүй нөхцөл байдлын улмаас төсвийн орлого буурч төсвийн алдагдал баталсан хэмжээнээс дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 4 хувиар нэмж буурсан тохиолдолд үнэ болон биет хэмжээ нь төлөвлөснөөс буурсан гол нэр төрлийн эрдэс баялгийн Төсвийн тогтворжуулалтын санд өмнө хуримтлагдсан хөрөнгөөс зөвхөн тэнцвэржүүлсэн үнэ болон зах зээлийн үнийн зөрүүгээс үүссэн төсвийн орлогын тасалдлыг;
- Гол нэр төрлийн эрдэс баялгийн зах зээлийн үнэ төсөвт туссан тэнцвэржүүлсэн үнээс буурсан болон гол нэр төрлийн эрдэс баялгийн экспортын биет хэмжээ төсөвт туссан биет хэмжээнээс 20 хувиар буурсан тохиолдолд уг үнэ болон биет хэмжээ нь төлөвлөснөөс буурсан гол нэр төрлийн эрдэс баялгийн Төсвийн тогтворжуулалтын санд өмнө хуримтлагдсан хөрөнгөөс зөвхөн тэнцвэржүүлсэн үнэ болон зах зээлийн үнийн зөрүүгээс үүссэн төсвийн орлогын тасалдлыг.

Түүнчлэн, Монгол Улсын 2016 оны төсвийн төслийг боловсруулахад Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлийн 11.1.3.а-д заасныг баримтлан 2016 оны төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлогыг тооцоход гол нэр төрлийн эрдэс баялгийн үнэ бодит байдлаас нилээн зөрүүтэй гарсан нь төсвийн орлогыг эх үүсвэргүйгээр, хий нэмэгдүүлэх эрсдэлийг бий болгосон. Иймд гол нэр төрлийн эрдэс баялгийн үнийг бодит байдалд ойртуулах зорилгоор Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийг боловсруулан 2015 оны 11 дүгээр сарын 10-ны өдөр батлуулсан. Тус хуулийн дагуу гол нэр төрлийн эрдэс баялгийн тэнцвэржүүлсэн үнийг тооцоходоо Олон улсын валютын сангаас гаргасан түүхий эдийн үнийн статистикт тусгасан тухайн төсвийн жилийн өмнөх дараалсан харгалзах 20, 19, 18 жилийн дундаж үнийг ашиглахаар болсон. Ийнхүү тооцоолсны үндсэн дээр 2016 онд төсвийн тогтворжуулалтын санд 8.5 тэрбум төгрөг төвлөрч оны эцэст 323.0 тэрбум төгрөгт хүрэх төлөвтэй байна.

Уул уурхайн эрдэс бүтээгдэхүүний үнэ тэр дундаа нүүрсний үнэ дараагийн хоёр жилд одоогийн түвшнээс их хэмжээгээр өсөх хандлага ажиглагдахгүй байгаа учир ирэх жилүүдэд гол нэр төрлийн эрдэс баялагт зэс хамаарна гэж үзэж байна. Зэсийн тэнцвэржүүлсэн үнэ 2017 онд тонн тутамд 4,622.8 ам.доллар, 2018 онд 4,682.3 ам.доллар байхаар байна. Харин зэсийн зах зээлийн үнэ тонн тутамд 2017 онд 4,693.2 ам.доллар, 2018 онд 4,693.5 ам.доллар байх судалгааг олон улсын байгууллагууд гаргасан байна. Эндээс тооцож үзвэл төсвийн тогтворжуулалтын санд эрдэс баялгийн орлогоос 2017 онд 4.5 тэрбум төгрөг, 2018 онд 0.7 тэрбум төгрөг тус тус нэмж төвлөрөх хандлагатай байна. Түүнчлэн, тус сангийн жил бүрийн хөрөнгө оруулалтын орлого буюу хүүгийн орлого 15.2 тэрбум төгрөг байхаар тооцож байна.

БҮЛЭГ ДӨРӨВ. СОНГУУЛИЙН ЖИЛД УИХ, ЗАСГИЙН ГАЗРААС ГАРГАСАН ШИЙДВЭР НЬ ДАРААГИЙН ЖИЛҮҮДИЙН САНХҮҮ, ТӨСВИЙН ТӨЛӨВ БАЙДАЛД НӨЛӨӨЛӨХ ҮЗҮҮЛЭЛТ

4.1. Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт тусгагдсан, хүлээгдэж байгаа арга хэмжээ, түүнд төсвөөс гаргах зардлын хэмжээ

Монгол Улсын Засгийн газрын 2012-2016 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрт бизнесийг дэмжсэн татварын 2 дахь шатны шинэчлэлийг хийхээр тусгасан. Энэхүү хөтөлбөрийг хэрэгжилтийг хангах зорилгоор Монгол Улсын Засгийн газар Татварын ерөнхий хууль, Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын хууль, Хувь хүний орлогын албан татварын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг боловсруулж, УИХ-д өргөн мэдүүлээд байна. Шинэчилсэн найруулгын төслийг боловсруулахдаа дараах зарчмыг баримталсан болно:

- татвар төлөгчийн эрхийг хамгаалах зохицуулалтыг нэмэгдүүлэх;
- татварын хувь хэмжээг нэмэгдүүлэхгүй байх;
- татварын хуулийг энгийн, ойлгомжтой болгох, татвар төлөгчийн татварын хууль тогтоомжийг дагаж мөрдөх зардлыг бууруулах;
- татварын тайлан гаргах давтамжийг бууруулах, хялбаршуулсан тайлан гаргах эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх;
- жижиг дунд үйлдвэрийг дэмжих зорилгоор 1.5 тэрбум төгрөг хүртэл жилийн борлуулалтын орлого бүхий аж ахуйн нэгжийн төсөвт төлсөн аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын 90 хувийг буцаан олгох;
- олон улсын татварын түгээмэл зарчмуудыг нэвтрүүлэх зэрэг болно.

4.2. Төсвийн зарлагын чиглэлээр

Монгол Улсын Их Хурлын 2016 оны сонгуулийн жилд УИХ болон Засгийн газраас баталж хэрэгжүүлсэн шийдвэрүүдийг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах зардлын өсөлт нь нэгдсэн төсвийн нийт зардлын өсөлтөөс хэтрэх эрсдэлтэй байна.

Сонгуулийн жил буюу 2016 оны төсвийн жилд гарсан шийдвэрийн төсөвт үзүүлэх нөлөөллийн хэмжээ /сая төг/

Арга хэмжээ зардал	2016 оны суурьтай харьцуулахад нэмэгдэх зардал			
	2017 онд	2018 онд	2019 онд	2020 онд
2016 онд батлагдсан хууль, тогтоомжийн дагуу хэрэгжүүлэх арга хэмжээнд шаардагдах нийт хөрөнгө	1,303,115.3	831,772.0	864,592.0	897,412.0

Эх үүсвэр: Сангийн яам

2016 оны төсвийн жилд батлагдсан томоохон арга хэмжээнүүдээс дурдвал, Хүүхдийн мөнгө хөтөлбөрийг өрхийн мэдээллийн нэгдсэн санд бүртгэгдсэн хүүхэд бүрд олгоход жил бүр 104.9 тэрбум төгрөг, Хүүхэд хамгааллын тухай хуулийг хэрэгжүүлэхэд ирэх дөрвөн жилд 4.7-17.2 тэрбум төгрөг, Хамтын тэтгэврийн тухай хуулийг хэрэгжүүлэхэд 73.6-138.8 тэрбум төгрөг, малчны тэтгэврийн хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд

12.6-20.4 тэрбум төгрөг, Ирээдүйн тэтгэврийн нөөц сангийн тухай хуулийг хэрэгжүүлэхэд жил бүр 600.0 тэрбум төгрөг шаардагдахаар байна.

Төсвийн тусгай шаардлагыг баримтлах үүднээс Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2016 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2017-2018 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд зардлын өсөлтийг дунд хугацааны төсвийн хүрээний үзүүлэлтэд нийцүүлэх шаардлагын дагуу зарим шийдвэрийн хэрэгжилтийг хугацааг хойшлуулах эсхүл бусад хөтөлбөр арга хэмжээний зардлыг бууруулах шаардлагатай болж байна.

4.3. Татварын бодлогын чиглэлээр

Өнгөрсөн 2014 оны сүүлийн хагас жилээс эхэлсэн дэлхийн зах зээл дэх газрын тосны үнэ тогтмол буурч, үүнийг дагаад ОХУ-аас импортоор авдаг автобензин, дизелийн түлшний хилийн үнэ төлөвлөсөн хэмжээнээс буурсан зэрэг нь татварын хэмжээг нэмэгдүүлэх таатай нөхцөлийг бүрдүүлсэн тул Засгийн газар 2015 оны 438 дугаар тогтоолыг баталж, онцгой албан татварын хэмжээг шинэчлэн тогтоосон.

Татварын хувь хэмжээг тогтоохдоо ирэх оны газрын тосны үнэ, валютын ханшийн хөдөлгөөн, аж ахуйн нэгжүүдийн ашигт ажиллагааны түвшин зэргийг харгалзан дотоодын борлуулалтын үнийг тогтвортой хадгалах зорилтын хүрээнд төвийн боомтуудаар импортлох автобензинд ногдуулах онцгой албан татварын хэмжээг тонн тутамд 400.0 мянга төгрөг, дизелийн түлшинд ногдуулах онцгой албан татварын хэмжээг тонн тутамд 520.0 мянган төгрөг байхаар тус тус тогтоосон.

Түүнчлэн Монгол Улсын зүүн хязгаарын боомт болох Эрэнцав боомтоор импортлох нефтийн бүтээгдэхүүнд ногдуулах онцгой албан татварын хэмжээг тээврийн зардалтай уялдуулан төвийн бүсээс тонн тутамд 130.0 мянган төгрөгөөр бага байхаар тогтоосон болно.

Татварын хувь хэмжээг нэмэгдүүлснээр өргөн хэрэглээний барааны үнийг тогтворжуулж, төсвийн орлогыг жилд дунджаар 150.0 орчим тэрбум төгрөгөөр нэмэгдүүлэх бөгөөд шатахуун импортлогч аж ахуйн нэгжүүдийн ашигт ажиллагааны түвшин өмнөх жилүүдийн түвшинд хадгалагдах ач холбогдолтой юм.

Улсын Их Хурлын 2015 оны 07 дугаар сарын 09-ний өдрийн 74 дүгээр тогтоолоор “Импортын барааны гаалийн албан татварын хувь, хэмжээ батлах тухай” Улсын Их Хурлын 1999 оны 27 дугаар тогтоолын хавсралтад өөрчлөлт оруулж, зарим барааны гаалийн тарифын хувь хэмжээг нэмэгдүүлсэн.

Тарифын хувь хэмжээг нэмэгдүүлэхдээ нийт 32 бүлэг барааны тарифыг Дэлхийн худалдааны байгууллагын өмнө хүлээсэн үүрэг буюу 20.0 хувийн хязгаарт хүргэж, тухайн салбарын бүтээгдэхүүний онцлогийг харгалзан татварын хувь хэмжээ дээрх хязгаарт багтаан тогтоох эрхийг Засгийн газар олгосон болно.

Үүний хүрээнд Засгийн газрын 2015 оны 8 дугаар сарын 17-ны өдрийн 332 дугаар тогтоолоор нийт 5 бүлгийн 12 төрлийн барааны тарифын хувь хэмжээг 10.0-20.0 хувьд хүргэн нэмэгдүүлсэн байна.

Тарифын хувь хэмжээг нэмэгдүүлснээр импортыг орлох экспортын бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх, үндэсний үйлдвэрлэгч аж ахуйн нэгжүүдийг татварын бодлогоор дэмжихээс гадна төсвийн орлого жилд дунджаар 20.0 орчим тэрбум төгрөгөөр нэмэгдэх ач холбогдолтой.

БҮЛЭГ ТАВ. ИРЭХ ДӨРВӨН ЖИЛИЙН МАКРО ЭДИЙН ЗАСАГ, ТӨСВИЙН ТӨЛӨВ БАЙДЛЫН ТӨСӨӨЛӨЛ

5.1 Макро эдийн засгийн төлөв байдлын төсөөлөл

Дунд хугацаанд томоохон төслүүдийг эрчимжүүлэх, төсвийн бодлогод шинэчлэл хийж, улсын төсвийг цаашид алдагдалгүй батлах зарчим баримталж байгаа зэргээс Монгол Улсын эдийн засгийн бодит өсөлт 2017-2020 онд дунджаар 5.5 хувиар өсөхөөр байна.

Хөдөө аж ахуйн салбарыг дэмжих чиглэлээр хэрэгжүүлж буй Монгол мал хөтөлбөр, газар тариалангийн техник, тоног төхөөрөмжийг бага хүүтэй, урт хугацаатай зээлээр худалдан авах нөхцөлийг бүрдүүлэх бодлого зэргийн нөлөөгөөр 2017-2020 онд хөдөө аж ахуйн салбар 7-8 орчим хувиар өсөх төлөвтэй байна.

Уул уурхайн салбарын хувьд дэлхийн зах зээл дээр түүхий эдийн үнэ буурсантай холбоотойгоор 2016-2017 онд нүүрс, төмрийн хүдэр, жонш зэрэг бүтээгдэхүүний олборлолт төдийлөн өсөхөөргүй байгаа ч Оюутолгой ордоос олборлох баяжмалын хэмжээ нэмэгдэхээр байна.

Харин 2017 онд ашиглалтад орох шинэ нисэх онгоцны буудал болон түүнийг Улаанбаатар хоттой холбосон хурдны зам, Эгийн голын усан цахилгаан станцын барилгын ажил, Оюутолгойн далд уурхай, Багануурын цахилгаан станц, Цагаан суваргын зэс молибдений орд зэрэг томоохон төслүүдийн бүтээн байгуулалттай холбоотойгоор 2017-2020 онд барилгын салбар 9.0 орчим хувиар, эрчим хүчний үйлдвэрлэл 6.0 орчим хувиар, боловсруулах салбар 8.0 орчим хувиар тус тус өсөх төлөвтэй байна.

Инфляцийг тогтворжуулах зорилгоор Засгийн газраас нийлүүлэлтийн гаралтай үнийн өсөлтийг бууруулахад чиглэсэн дэд бүтцийг сайжруулах, нийлүүлэлт, хангамжийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн хөтөлбөр, төслүүдийг хэрэгжүүлсний үр дүнд нийлүүлэлтийн гаралтай инфляци буурч байгаа бөгөөд цаашид ч энэ хандлага хадгалагдах төлөвтэй байна. Иймд дунд хугацаанд инфляци дунджаар 6-7 орчим хувьтай байхаар байна.

2017-2020 онд эрдэс бүтээгдэхүүний үнэ харьцангуй тогтвортой байх, уул уурхайн бус зарим бүтээгдэхүүний экспорт нэмэгдэх хандлагатай байгаагаас нийт экспорт дунджаар 4.1 хувиар өсөхөөр байгаа бол томоохон төсөл, хөтөлбөрүүдийн бүтээн байгуулалтад шаардлагатай металл бэлдэц, барилгын материал, газрын тосны импорт нэмэгдэж, нийт импорт дунджаар 4.2 хувиар өсөхөөр байна. Үүний үр дүнд гадаад худалдааны бараа эргэлт 2017-2020 онд дунджаар 4.1 хувиар өсөхөөр байна.

Ирэх 4 жилд хөдөлмөрийн насны хүн ам 2.0 саяд, эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам 1.3 саяд хүрч ажиллах хүчний оролцооны түвшин 62.3 хувьд тус тус хүрэхээр байна. Мөн ажилгүйдлийн түвшин ирэх онуудад дунджаар 0.4-0.7 нэгжээр буурах хандлагатай байна.

Монгол Улсын макро эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлтүүдийн төсөөлөл, 2017-2020

	2017	2018	2019	2020
ДНБ-ий бодит өсөлт (хувь)	4.6	8.9	3.8	4.5
Хөдөө аж ахуйн салбарын өсөлт	8.1	9.3	7.1	6.7
Үйлдвэрлэлийн салбарын өсөлт	(0.9)	11.0	7.1	5.5
Үйлчилгээний салбарын өсөлт	7.0	7.0	0.9	3.9
Уул уурхайн салбарын бодит өсөлт	(9.8)	10.6	9.4	6.9
Уул уурхайн бус салбарын бодит өсөлт	8.7	8.5	2.5	4.0
Экспортын хэмжээ /нийт/	5,614.0	5,926.5	5,978.5	6,172.7
ДНБ-д эзлэх хувь	37.0	34.3	33.1	31.6
Импортын хэмжээ /нийт/	5,094.2	5,304.4	5,231.2	5,314.7
ДНБ-д эзлэх хувь	33.6	30.7	29.0	27.2
Гадаад тэнцэл (сая ам.доллар)	519.7	622.1	747.3	858.1
ДНБ-д эзлэх хувь	3.4	3.6	4.1	4.4
ДНБ, оны үнээр (тэрбум төгрөг)	31,120.2	35,808.9	37,938.3	41,008.9
Хэрэглээний үнийн өсөлт (оны эцэст)	7.0	7.0	6.0	6.0
Ажилгүйдлийн түвшин, хувь	6.5	6.1	5.4	4.7
Хүн амын дундаж тоо, мян хүн	3,162.1	3,232.0	3,302.0	3,371.9

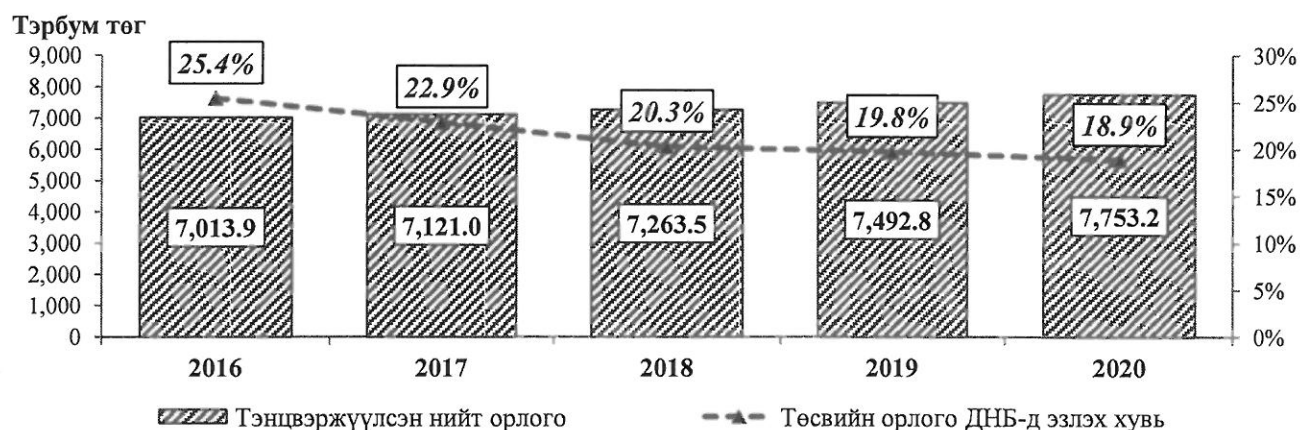
Эх үүсвэр: Сангийн яам

5.2. Төсвийн орлогын төсөөлөл

Дунд хугацааны төсвийн орлогын төсөөллийг боловсруулахдаа төсвийн орлогын төлөвлөлтийг сайжруулах, өнөөгийн мөрдөж буй хууль, эрх зүйн орчин, Улсын Их Хурал, Засгийн газрын гаргасан тогтоол шийдвэрүүдийн хүрээнд эдийн засгийн өсөлт, гадаад, дотоод орчны нөхцөл байдалд үндэслэн, дотоодод хийгдэх бүтээн байгуулалтын ажлууд, цаашид хэрэгжих томоохон төсөл хөтөлбөр, арга хэмжээний нөлөөллийг харгалзан үзлээ.

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн нийт орлого 2017 онд 7,121.0 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 22.9 хувьд хүрэхээр байгаа бөгөөд 2020 онд 7,753.2 тэрбум төгрөг хүрч өсөхөөр байна.

Нэгдсэн төсвийн нийт орлогын төсөөлөл

Төсвийн тэнцвэржүүлсэн нийт орлого ирэх 4 жилд дунджаар 2.5 хувиар өсөхөөр байгаа бөгөөд орлогын өсөлтөд ДНБ-ий бодит өсөлт, импортын өсөлт, эрдэст бүтээгдэхүүний экспортын хэмжээ, үнэ зэрэг эдийн засгийн хүчин зүйлс нөлөөлж байна.

5.3. Төсвийн зарлагын төсөөлөл

Ирэх жилүүдийн төсвийн зарлагын төсөөллийг тооцоходоо Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн төсвийн тусгай шаардлагууд болон УИХ-аар батлагдсан дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдэлд нийцүүлэн боловсрууллаа. Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2016 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2017-2018 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд 2017-2018 онд нэгдсэн төсвийн тэнцэл алдагдалгүй буюу 0 хувь байхаар заасан. Тиймээс 2017-2018 онуудын төсвийн зарлага нь орлоготойгоо тэнцүү байх, 2019-2020 онуудад төсвийн тэлэх бодлого баримтлахаар төсөөллөө. Нөгөө талаар төсвийг алдагдалтай төлөвлөж, хэрэгжүүлэх нь Засгийн газрын өрийг нэмэгдүүлж, өрийн тусгай шаардлагыг хангах боломжгүй байдалд хүргэхээр байгаа тул 2017-2018 онд төсвийг алдагдалгүй байхаар төсвийн төлөвлөлтөд өөрчлөлт оруулах шаардлагатай байна.

Төсвийн тусгай шаардлагыг баримтлах үүднээс Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2016 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2017-2018 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд зардлын өсөлтийг дунд хугацааны төсвийн хүрээний үзүүлэлтэд нийцүүлэх шаардлагын дагуу зарим шийдвэрийн хэрэгжилтийг хугацааг хойшлуулах эсхүл бусад хөтөлбөр арга хэмжээний зардлыг бууруулах шаардлагатай болж байна.

Дээрх зарчмыг баримтлан тооцоход 2017 онд төсвийн зарлагыг 2016 оны батлагдсан түвшнээс 10.5 хувиар бууруулж 7,121.0 тэрбум төгрөг, 2018 онд 7,263.5 тэрбум төгрөг, 2019 онд 7,872.2 тэрбум төгрөг, 2020 онд 8,163.3 тэрбум төгрөг байлгах шаардлагатай байна.

Нэгдсэн төсвийн нийт орлогын төсөөлөл, тэрбум төгрөг

5.4. Төсөвт ирэх ачаалал, хэрэгцээ шаардлага:

Хүн амын өсөлт, үнэ ханшны өөрчлөлт, түүнчлэн Улсын Их Хурал, Засгийн газрын 2016 оноос өмнө, сонгуулийн жилд гаргасан шийдвэрийн төсвийн зарлагад нөлөөлөх үр дагавар бүхий шийдвэр, арга хэмжээнүүд нь төсвийн урсгал зарлагыг 2017 онд 1,675.5 тэрбум төгрөг, 2018 онд 1,301.0 тэрбум төгрөг, 2019 онд 1,488.5 тэрбум төгрөг, 2020 онд 1,690.1 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдүүлэх урьдчилсан тооцоолол байна.

Зардлын хэрэгцээний төсөөлөл /тэрбум төгрөг/

№	Арга хэмжээ зардал	2016 оны суурьтай харьцуулахад нэмэгдэх зардал			
		2017 он	2018 он	2019 он	2020 он
	НИЙТ ЗАРДАЛ	1,675.5	1,301.0	1,488.5	1,690.1
I.	2016 оноос өмнө батлагдсан хууль тогтоомжийн дагуу хэрэгжих арга хэмжээнүүд	269.7	271.5	312.0	385.3
II.	Статистик, хүн ам зүйн өөрчлөлт болон хөрөнгө оруулалтаас шалтгаалан нэмэгдэх зардал, арга хэмжээ:	102.6	197.7	311.9	407.4
III.	2016 онд батлагдсан хуулийн тогтоомжийн дагуу хэрэгжих арга хэмжээнүүд	1,303.1	831.7	864.5	897.4

5.5. Дунд хугацааны төсвийн зарлагын хязгаарлалт

Сонгуулийн жилийн өмнөх жилүүдэд УИХ болон Засгийн газраас баталж хэрэгжүүлсэн шийдвэрүүд, статистик, хүн ам зүй, үнэ ханш болон шинэ хөрөнгө оруулалтын ашиглалттай холбоотой гарах урсгал зардлын өсөлт нь нэгдсэн төсвийн нийт зардлын өсөлтөөс хэтрэх эрсдэлтэй байна. Тиймээс төсвийн тусгай шаардлагыг баримтлах үүднээс зардлын өсөлтийг дунд хугацааны төсвийн хүрээний үзүүлэлтэд нийцүүлж бууруулах шаардлагатай байна.

Төсвийн тэнцлийн хувьд 2017-2018 онд төсвийн орлого, зарлага тэнцэх буюу алдагдалгүй байхаар, 2019-2020 онд ДНБ-ий 1 хувьтай тэнцэх хэмжээний алдагдалтай байхаар төсөөлж байна.

БҮЛЭГ ЗУРГАА. ЭДИЙН ЗАСАГ, САНХҮҮ, ТӨСВИЙН ДУНД ХУГАЦААНЫ ТӨСӨӨЛӨЛ НЬ УЛСЫН ИХ ХУРЛААР БАТЛАГДСАН ДУНД ХУГАЦААНЫ ТӨСВИЙН ХҮРЭЭНИЙ МЭДЭГДЭЛ, ЭСХҮЛ ТУХАЙН ЖИЛИЙН ТӨСӨВ, ТӨСВИЙН ТОГТВОРТОЙ БАЙДЛЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД ЗААСАН ТӨСВИЙН ТУСГАЙ ШААРДЛАГАД НИЙЦЭЖ БАЙГАА ТАЛААРХ ТАЙЛБАР

6.1. Төсвийн төсөөлөл нь төсвийн тусгай шаардлагыг хангаж буй талаар

Ирэх жилүүдийн төсвийн төсөөллийг 2015 оны 5 дугаар сарын 21-ний өдөр УИХ-аар батлагдсан Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2016 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2017-2018 оны төсөөллийн тухай хуультай нийцүүлэн боловсрууллаа. 2017-2018 оны төсвийн төсөөллийн үзүүлэлтүүд нь дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдлээр тогтоосон төсвийн төсөөлөлтэй нийцтэй буюу хуульд заасан хэмжээнд байхаар байна. Харин 2019-2020 оны төсвийн төсөөлөл нь УИХ-аар батлагдсан Дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдлийн хамрах хугацаанд хамаарахгүй байгаа тул Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд заасан төсвийн тусгай шаардлагууд хангагдаж байхаар төсөөллөө.

Төсвийн төсөөллийн хувьд Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд заасан төсвийн тусгай шаардлагууд дараах байдлаар хангагдахаар байна.

- *Төсвийн орлогын тусгай шаардлага:* Ирэх гурван жилд гол нэр төрлийн эрдэс баялагт зэс хамаарна гэж тооцож төсвийн орлогын төсөөллийг тэнцвэржүүлсэн журмаар тооцсон. Зэсийн тэнцвэржүүлсэн үнэ 2017 онд тонн тутамд 4,622.8 ам.доллар, 2018 онд 4,682.3 ам.доллар, 2019 онд 4,748.9 ам.доллар, 2020 онд 4,835.3 ам.доллар байхаар байна.
- *Төсвийн тэнцлийн тусгай шаардлага:* Ирэх жилүүдийн төсвийн төсөөллөөр төсвийн тэнцлийг 2017-2018 онд алдагдалгүй байхаар, 2019-2020 онд ДНБ-ий 1 хувьтай тэнцэх хэмжээний алдагдалтай байхаар төсөөлж байгаа нь Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 6.1.2-т заасан төсвийн тэнцлийн тусгай шаардлагыг хангахаар байна.

Нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцлийн төсөөлөл /ДНБ-д эзлэх хувь/

		2017	2018	2019	2020
1	Хуулиар тогтоосон хязгаар	-3	-2	-2	-2
2	Төсөөлөл	0	0	-1	-1

1. *Төсвийн зарлагын өсөлтийн тусгай шаардлага:* Нэгдсэн төсвийн нийт зарлага 2017 онд 10.5 хувиар буурах, 2018 онд 2.0 хувиар өсөх, 2019 онд 8.4 хувиар өсөх, 2020 онд 3.7 хувиар өсөхөөр төсөөлсөн нь Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 6.1.3-т заасан төсвийн зарлагын өсөлтийн тусгай шаардлагыг хангахаар байна. Өөрөөр хэлбэл, ирэх жилүүдийн төсвийн зарлагын өсөлтийн хувь нь тухайн жилийн эрдэс баялгийн бус ДНБ-ий өсөлтийн хувь болон тухайн жилийн

өмнөх дараалсан 12 жилийн эрдэс баялгийн бус ДНБ-ий өсөлтийн дунджийн аль ихээс хэтрэхээргүй байна.

Нэгдсэн төсвийн зарлагын өсөлтийн төсөөлөл /хувиар/

№	Өсөлт	2017	2018	2019	2020
1	Тухайн жилийн эрдэс баялгийн бус дотоодын нийт бүтээгдэхүүний өсөлтийн хувь	15.9	15.4	7.6	8.2
2	Тухайн жилийн өмнөх дараалсан 12 жилийн эрдэс баялгийн бус дотоодын нийт бүтээгдэхүүний өсөлтийн дундаж	23.8	23.3	22.9	21.5
3	Тухайн жилийн нэгдсэн төсвийн нийт зарлагын өсөлтийн хувь, төсөөлөл	-10.5	2.0	8.4	3.7

2. *Өрийн тусгай шаардлага:* Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд заасан өрийн тусгай шаардлагын дагуу 2018 оны төсвийн жилээс эхлэн Засгийн газрын өрийн өнөөгийн үнэ цэнээр илэрхийлэгдэх хэмжээ ДНБ-ий 40 хувиас хэтрэхээргүй байх шаардлагатай. Дээрх шаардлагатай уялдуулан Засгийн газрын өрийн хэмжээг үе шаттайгаар бууруулан ЗГ-ийн өрийн өнөөгийн үнэ цэнээр илэрхийлэгдэх хэмжээг 2018-2020 онд ДНБ-ий 40 хувиас хэтрүүлэхгүй байхаар төсөөллөө.

Засгийн газрын өрийн тухай төсвийн тусгай шаардлагын төсөөлөл

ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД	2015	2016*	2017**	2018**	2019**	2020**
Засгийн газрын өрийн үлдэгдэл						
Засгийн газрын өрийн үлдэгдэл (нэрлэсэн)	14,314.9	17,321.8	15,957.5	16,556.3	17,551.7	18,561.0
Засгийн газрын өрийн үлдэгдэл (ӨҮЦэнээр)	12,123.5	15,148.6	13,405.6	14,196.2	15,020.9	15,765.6
Хуулиар тогтоосон өрийн дээд хязгаар	58.3%	55.0%	50.0%	40.0%	40.0%	40.0%
Засгийн газрын өрийн үлдэгдэл (ӨҮЦ) / ДНБ	52.3%	54.9%	43.1%	39.6%	39.6%	38.4%
Эдийн засгийн үзүүлэлт						
Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн-ДНБ (оны үнээр)	23,166.8	27,589.8	31,120.2	35,808.9	37,938.3	41,008.9

Эх үүсвэр: Сангийн яам

**-хүлээгдэж буй гүйцэтгэл;*

***-төсөөлөл*